غۇجمۇھەممەت مۇھەممەت (1)

مۇندەرىجە

1. غوجمۇھەممەت مۇھەممەت كىم ؟ (پاسئان)........................2 ـ بەت

2. مانا بۇ غوجمۇھەممەت مۇھەممەت (مۇھەممەتئېلى ئىلياس ئەلپىدا)......24 ـ بەت

3. ناۋايىنىڭ قاراڭغۇ كېچىسى (ئابدۇرىشىت سۇلايمان)..................36 ـ بەت

4. روھ دارىدا تېرىلگەن ئىسيان (نۇرمۇھەممەد ئۆمەر ئۇچقۇن)............61 ـ بەت

ئېلكتابقا ئايلاندۇرغۇچى: بابۇر

غوجىمۇھەممەت مۇھەممەت كىم؟

پاسئان

غوجىمۇھەممەت مۇھەممەت ھەققىدە

غوجىمۇھەممەت بىلەن بولغان قەلەمداشلىق ئالاقىسى ۋە ئوقۇرمەنلىك پائالىيتىمنىڭ شاھىدى سۈپىتىدە ئۇنىڭدىن مۇنداق تەرجىمھالنى سوزۇپ ئالدىم:

غوجىمۇھەممەت مۇھەممەت 1971 – يىل 9 – ئاينىڭ 27 – كۈنى گۇما ناھىيەسىنىڭ قوشتاغ يېزىسىدا دوختۇر ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئەسلى ئىسمى نۇرمۇھەممەت بولۇپ، بوۋاقلىقىدا تولا يىغلىغاچقا «يىغا توختىتىش چارىسى» سۈپىتىدە ئىسمى غوجىمۇھەممەتكە ئۆزگەرتىلگەن. باشلانغۇچ مەكتەپتە ساۋات چىقىرىپلا كىتاب ئوقۇشقا باشلىغان. ئۇنىڭ دەسلەپ ئوقۇغانلىرى ئەدەبىيات دەرسلىكىدىكى قىسقا ھەمدە ئاممىباپ تېكىستلەردىن باشلىنىپ، بارا ـ بارا «نەسىردىن ئەپەندى لەتىپىلىرى»گە، كېيىن «مىڭ بىر كېچە» قاتارلىق چوڭ ھەجىملىك، مۇرەككەپ سىيوژىتلىق ئەسەرلەرگە ئۆتكەن. ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئوقۇيدىغان كىتابلىرى تېخىمۇ كۆپەيگەن. ئۇ تاكى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگىچە توختىماي كىتاب ئوقۇپ چىققان. ئۇنىڭ مەكتەپ ھاياتى ھەققىي مەنىسىدىن ئالغاندا كىتاب ئوقۇش ھاياتىدۇر. ئۇ مەكتەپتىكى ۋاقتىنى كىتاب ئوقۇشقا قاراتقان بولغاچقا، دەرس ئۆگەنگۈدەك ۋاقىت چىقىرالمىغان. شۇڭا دەرسلەردە بارغانچە چېكىنىپ كەتكەن. ئۇ چاغلاردا كىتاب قىس بولغاچقا، تاپقىنىنى تالالىمايلا ئوقۇغان. شۇ سەۋەبتىن كاللىسى گاراڭ بولۇپ، ھەررەڭ ـ سەررەڭ خىياللارنى سۈرىدىغان بالا بولۇپ قالغان. كىتابتىن باش كۆتۈرمىگەچكە چىرايىغا گومۇشلۇق سىڭىشكە باشلىغان. باللارغا ئارىلاشمىغاچقا بىرمۇ دوستى بولمىغان. بەلكىم، ئۇنىڭ مىسكىنلىككە ۋە تەنھالىققا تولغان قەلبى ئاشۇ چاغلاردىن باشلاپ يېتىلگەن بولسا كېرەك. ئۇنىڭ باللىق ھاياتىدىكى يەنە بىر مەنىلىك كەچۈرمىشى ـ تەتىل مەزگىللىرىدە مەھەللە چېتىدىكى سايدا قوي بېقىشتۇر. ئۇ سايدا مەكتەپتە ئېرىشەلمىگەن يېڭى خۇشاللىقلارنى تاپقان، مەكتەپتە تۇتالمىغان دوستلارنى تۇتقان، مەكتەپتە ئوينىيالمىغان ئويۇنلارنى ئوينىغان. ئويۇنلار بىر ـ بىرىدىن قالتىس بولغان. ئوغۇل باللار بىردىن ئېشەككە مىنىپ بەيگىگە چۈشكەن،

كىچىكرەك قىزلارنى ئېشەككە مىندۈرۈپ ئېلىپ قاچقان، باشقا باللار ئېشەكلىك قوغلىغان، قىزنى ئېلىپ قاچقان بالا بەلگىلەنگەن نوقتىغا تۇتۇق بەرمەي بارالىسا، ئاشۇ قىز بىلەن «يىگىت» ئاسماندىكى قۇياش ۋە سايدىكى تاشلارنى گۇۋاھچى قىلىپ «توي» قىلغان. ئۇ چاغلاردا غوجىمۇھەممەت بەك كۆپ «خوتۇن» ئالغان...! بۇ «قىز ئېلىپ قېچىش ئويۇنى» دەپ ئاتىلاتتى. قوقاسقا قوناقنى كۆمۈپ «ئاخۇنۇم قاپاق سەللە، قاشقادىن قاچان كەللە» دېسە پاققىدە ئېتىلغان قوناقلار ئۇلارنىڭ زىياپەت تامىقى بولغان. ئۇ نېمشقىدۇر شۇ چاغلاردا كونا كىيىملەرنى كىيىپ يۈرگەن. ئاتا-ئانىسى يېڭى كىيىملەرنى ئېلىپ بەرسىمۇ ئوغرىلىقچە يىرتىق كىيىملىرىنى كىيىۋالاتتى.

ئوقۇۋاتقان مەزگىلىدە ئۇ كىتاب ئوقۇغاننىڭ پايدىسىنى ئانچە-مۇنچە كۆرگەن. يەنى، ئەدەبىيات دەرسىدىكى تاپشۇرۇقلاردا نەچچە قېتىم 100 نومۇر ئالغان. بىراق، دەرسلەردە ناچار بولغاچقا ئالىي مەكتەپكە ئۆتەلمىگەن. 1990 – يىل خوتەن ۋىلايەتلىك پاختا توقۇمىچىلىق فابرىكىسىغا ئىشچىلىققا كىرىپ، تاكى 2002-يىلغىچە 12 يىل ئىشلىگەن. بۇ 12 يىل ئۇنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ جاپالىق، ئىجادىيىتىدىكى ئەڭ ھوسۇللۇق دەۋر بولغان. بۇ جەرياندا ئۇ تۇرمۇشنىڭ نۇرغۇن مەئىشەتلىرىدىن مەھرۇم بولغان، شۇنداقلا دۇنيانىڭ ئۆزگە ئورالغان پوستىنى يىرتىپ ئۆز قەلبىگە يۈزلەنگەن. بۇ ھال ئۇنى تېخىمۇ غېرىب، تېخىمۇ مىسكىن قىلىۋەتكەن. ئۆزى بىلەن ئۆزى مۇڭداشقان تالاي ئۇيقۇسىز تۈنلەر ئۇنىڭ شائىرانە تەنھالىقىنى ۋايىغا يەتكۈزگەن. ئۇ دەردىنى شېئىردىن ئالغان. توختىماي يازغان. ئۇنىڭ تۈگىمەس ئىلھاملىرىغا قۇرداشلىرىمۇ ھەيران ئىدى. ئۇنىڭ شۇ چاغلاردا يازغان شېئىرلىرى ئىنتايىن چۈشكۈن ۋە ئۈمىدسىزلىككە پاتقاندەك كۆرۈنىدۇ. بىراق، بۇ خىل ئۈمىدسىزلىكنىڭ ئىچىگە ناھايىتى ئۈزاققا سوزۇلغان سۆكۈتنىڭ ھاياتىي كۈچى يوشۇرۇنغان. «سۆيگۈ ھالاكىتى»، «ۋاز كېچىش»، «رەزىل ئاپتاپ»، «دۇتارچى ئايال»، «يالغان راست، راست يالغان»، «رەزىل ئاپتاپ»، «شېئىر ئەرۋاھى ناخشىسى»، «ھېچكىم ئۈچۈن» «ئوتتۇز ياش»، «ئەرنىڭ ئىپپىتى» «مەشرەپ چۆلى»، «فابرىكا» قاتارلىق ۋەكىللىك شېئىرلىرى بۇنىڭ تىپىك مىسالىدۇر.

ئۇ تۇرمۇشتا تەلەيسىز بولغىنى بىلەن شېئىر يېزىش ۋە ئېلان قىلدۇرۇشتا ناھايىتى تەلەيلىك. ئۇنىڭ تۇنجى ئەۋەتكەن بىرنەچچە شېئىرى تۆت ئايدىن كېيىن، «يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلىنىڭ 1990 – يىللىق 3 – سانىدا تولۇق ئېلان قىلىنغان. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ يېزىشنى ئۆزلۈكسىز داۋاملاشتۇرغان. 2002 – يىلنىڭ مەلۇم بىر

كۆنى تەقدىر بۇ مىسكىن ياشنىڭ قارا كۆزىگە قولىنى تىقىپ تۇرۇپ، «ئىككىسىدىن بىرىنى تاللا، تۇرمۇش ياكى شېئىر...» دەپ نەرە تارتقاندا، 31 ياشلىق غوجمۇھەممەت ئىختىيارسىز: «شېئىر!» دەپ سالغان. بۇ ئۇنىڭ پۈتۈن ھاياتى ئۈچۈن ھەقىقەتەن كەسكىن ۋە ئەڭ چوڭ تاللاش بولۇپ قالغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھېچبولمىسا 12 يىل جاننى ساقلىيالىغۇدەك مادار بەرگەن فابرىكىغا، گاھ ئاپتاپ، گاھ بوران ـ چاپقۇنلىرى بىلەن نېمىلەرنىدۇر ھېس قىلدۇرغان بەش يىللىق ئائىلىسىگە ۋە يېتىملىكنىڭ نېمىلىكىنى بىلىپ ئۆلگۈرمىگەن ئىككى ياشلىق ئوغلى ئادىلغا زېمىن كۆتۈرەلمىگۈدەك ئېغىر ئازاب ئىچىدە «خوش...» دەپ، شېئىر (يېڭى تۇرمۇش)غا قاراپ ماڭغان. ۋەھالەنكى، ئۇنى كۈتۈپ تۇرغىنى ماكانسىزلىق، ئىشسىزلىق، نامراتلىق ئىدى. ئۇ داۋاملىق ياشاش ئۈچۈن پاختا تەرگىلى ئاقسۇغا، تىجارەت قىلىش ئىستىكىدە ئۈرۈمچىگە بارغان. لېكىن، ئۇ شېئىر يېزىشتىن باشقا ھېچ ئىشنى قاملاشتۇرالمىغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يەنىمۇ جىمغۇرلىشىپ كەتكەن، ئەكسىچە شېئىرلىرى بەكمۇ غالجىرلىششقا يۈزلەنگەن. شېئىرلىرىدىكى ئەسەبىيلىك ۋە چېكىنىشلارنى، زىيادە ئۆمىدسىزلىك ۋە تەلۋىلىكنى كۆرگەن باشقا شائىر ـ ھەۋەسكارلار ئۇنىڭ بىلەن ئۇچراشقاندا ھەيران قالغان. ئۇلار ئۇنىڭ شېئىرلىرىغا قاراپ شائىرنى جۇشقۇن، تېتىك، سۆزمەن، لۆكچەك مىجەز دەپ تەسەۋۋۇر قىلىشقان. پۈتۈن جاھاننىڭ غەملىرىنى ئورۇق يەلكىسىگە ئېلىۋالغان بۇ غېرىبنى كۆرۈپ ئۇلار نېمىشقا ھەيران قالمىسۇن؟! بىر شائىرە ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ، «يىغلاڭغۇ چىراي» دېگەن. «ئوغرى چىراي»، «چۈشكۈن چىراي» دېگەنلەرمۇ بولغان. دېمىسىمۇ ئۇنىڭ ھەممە يېرىدىن ئىچىدە بارلىرى مانا مەن دەپ كۆرۈنۈپلا تۇراتتى.

شائىر ئالاھىزەل ئىككى يىللىق سەرگەردانلىقنى تۈگىتىپ 2004 – يىل 12 – ئايدا خوتەن ۋىلايەتلىك يولۇچىلار توشۇش بېكىتىگە خىزمەتكە ئورۇنلاشقان. شۇنىڭدىن كېيىن ئەدەبىي ئىجادىيەتكە ئىشتىياقى بولغان بېكەت باشلىقى ئوبۇل ھاشىم ئۇنىڭ ئىجادىيىتىگە ۋە تۇرمۇشىغا يېقىندىن كۆڭۈل بۆلگەن. 2005 – يىل 6 – ئايدا شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى تەڭرىتاغ گۈلزارى پروگراممىسى ئۇنىڭ ئىجادىيەت ئەھۋالىنى زىيارەت قىلغان. رىياسەتچىگە جاۋاب بېرىۋاتقان چاغدىكى ئۇنىڭ مىسلىسىز غەيرىتىنى ھەقىقەتەن مەدھىيەلەشكە ئەرزىيدۇ. چۈنكى، ئۇ شۇ ۋاقىتقىچە تونۇشمايدىغان ئىككى ئادەمنىڭ ئالدىدا دادىل سۆزلەپ باقمىغان. تەرلەپ ـ پىشىپ، دۇدۇقلاپ ـ كېكەچلەپ بولسىمۇ ئىككى سائەتلىك زىيارەت ۋاقتىنى تولۇق توشقۇزالىغان شائىرغا ئۇنىڭ بەزى يېقىن دوست ـ بۇرادەرلىرىمۇ ھەيران قېلىشقان. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ جىمغۇر مىجەزىگە قارىتا مۇنداق

چۈشەنچە بېرىدۇ: «مەن ھازىر شېئىرىيەت ساھەسىدە باشقىلار تەرىپىدىن كۆپ ئاتىلىشقا باشلىدىم. كۆپىنچە ئوقۇرمەنلىرىم مېنى ياشلار شېئىرىيىتىدە قىزىق نۇقتا بولۇۋاتقان شائىر دەپ قارايدىكەن. بۇنىڭغا ئەگىشىپ قانتىشىدىغان سورۇن، پائالىيەتلىرىمۇ كۆپىيىشكە باشلىدى. بۇرۇنقى چۈشكۈن، غەمكىن كەيپىياتىم ھەرھالدا بېسىقىقاندەكمۇ بولدى. لېكىن، قەلبىمدىكى غەمكىنلىك قىلچە ئۆزگەرمىدى. كۆپ ئادەم بار يەردە ئېچىلىپ سۆز قىلالمايدىغان ئادىتىمنى ئۆزگەرتەلمىدىم. بەلكىم ئۆمۈر بويى مۇشۇنداق بولار!»

ئۇ تۇنجى قېتىم ئەسەر ئېلان قىلغاندىن باشلاپ ھازىرغىچە ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ئۇيغۇرچە يېزىقتا نەشر قىلىنىۋاتقان ھەرقايسى مەتبۇئاتلاردا 2000 پارچىدىن ئارتۇق شېئىر ئېلان قىلدۇرغان. «قۇياش يالغان ياكى قار يالغان»، «مەشرەپ چۆلى»، «ئەرنىڭ ئېپپىتى»، «رەزىل ئاپتاپ»، «دۇتارچى ئايال» قاتارلىق 100 پارچىگە يېقىن شېئىرى «بوستان شېئىرىيەت مۇكاپاتى»، «كۆكنۇر شېئىرىيەت مۇكاپاتى»، «خانتەڭرى ئەدەبىيات مۇكاپاتى»، «يالقۇنتاغ ئەدەبىيات مۇكاپاتى» ۋە «ئاقىول شېئىرىيەت مۇكاپاتى» قاتارلىق مۇكاپاتلارغا ئېرىشكەن. «دۇتارچى ئايال»، «يالغان راست، راست يالغان»، «تۆنۈگۈن بۈگۈندىن بىر كۈنلۈك يىراق» قاتارلىق 20 پارچىگە يېقىن شېئىرى خەنزۇچە مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىنغان. بۇ يىل شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن «مۇقام خۇمارى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى نەشر قىلىندى. ئۇ ھازىر خوتەن ۋىلايەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتى ۋە شىنجاڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

غوجىمۇھەممەت ئىجادىيىتىنىڭ بىرقانچە باسقۇچى

غوجىمۇھەممەت مۇھەممەت ئۇيغۇر بۈگۈنكى دەۋر شېئىرىيىتىدە ئۆزگىچە خاس بەدىئىي دۇنيا ياراتقان بولۇپ، ئۇنىڭ شېئىرىيەت ئىجادىيىتىنى تەتقىقات نۇقتىسىدىن باسقۇچلارغا ئايرىش يەنە ئوخشىمايدىغان بەزى قىيىنچىلىقلارغا يول ئاچىدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ ئىجادىيىتىنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدىكى شېئىرىيەت قارىشى ۋە شۇ ئاساستا ئېلىپ بارغان ئەمەلىي سىناقلىرى بىلەن كېيىنكى مەزگىلدىكى شېئىرلىرى، شۇنداقلا ھازىرقى شېئىرلىرى ئوتتۇرىسىدىكى غەيرى يېقىنلىق ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى دەۋر نۇقتىسىدىن پەرقلەندۈرۈش مۇمكىنچىلىكىنى تولىمۇ ئەرزىمەس بىر نەرسىگە ئايلاندۇرۇپ قويغان. مەسىلەن، تەڭرىتاغ ژۇرنىلىنىڭ 1993 – يىللىق 3 – سانىدا ئېلان قىلىنغان «مۇئەككەل» ناملىق شېئىرى بىلەن ئارىدىن تۆت يىل ئۆتكەندىن كېيىنكى «كېچە بارمىقىدىكى

يارقىن ئۈزۈكمەن»، «ھېچكىم ئۈچۈن»، «رەسىمدىكى دېڭىز» قاتارلىق ۋەكىللىك شېئىرلىرىدىكى تىل مۇناسىۋەتلىرىدە ساقلىنىپ قالغان يوشۇرۇن ئوخشاشلىق يۇقارقى پىكرىمىزنىڭ توغرىلىقىنى دەلىللەپ تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، يېقىنقى بىر نەچچە يىلدا ئېلان قىلىنغان «پەقەت بىر ئاسمان بولمايسەن»، «قاشتېشى بازىرى»، «بىر ئايالغا قەسەم»، «گۈلدۈرمامىلىق يامغۇر بولسامىڭ» قاتارلىق شېئىرلىرىدىكى ئومۇملاشتۇرۇلغان غېرىپلىق تۇيغۇسى ۋە ئۇنىڭ تىلغا كىرگۈزۈلۈشىدە يەنىلا غوجىمۇھەممەتچە بىر ئېقىننىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاش مۇمكىن. شۇنداقتىمۇ، مەزكۇر ئېقىننىڭ زامان بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى تۈپەيلىدىن ھەر بىر قۇيۇلۇش ئېغىزىدا مەنىنىڭ كەچمىشلىرىدىن قوپۇرۇلغان ھەرخىل شەكىلدىكى «ئېدىش»لار ساقلانغان. مانا مۇشۇ ئېدىش ئىچىدىكى سۇدا بىز ئىزدەۋاتقان ئۆزگىچە تەملەر بار دەپ گۇمان قىلالىشىمىزنىڭ ئاساسى شۇكى، غوجىمۇھەممەتنىڭ شېئىرىيەت سەپىرىدە ئىزدەۋاتقىنى بىلەن ئېرىشكىنى ئارىسىدىكى مۇساپە بىرقانچە يول بۆلەكلىرىدىن تەركىپلەنگەن. دېمەك، بىزنىڭ غوجىمۇھەممەت شېئىرىيىتىنى باسقۇچلارغا ئايرىشىمىز قانداقتۇر زامان ۋە ماكان ئۆلچىمىنى ئاڭا تېڭىش بولماستىن، غوجىمۇھەممەتنىڭ شېئىرىيلىقىنى پارچىلاپ چىقىشتۇر. غوجىمۇھەممەتنىڭ شېئىرىيلىقى ـ ئۇنىڭ بارلىق ئىجادىيەتلىرىنىڭ سىمۋوللۇق يىلتىزىدۇر. بۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، غوجىمۇھەممەت ئىجادىيىتىنى تۆۋەندىكىدەك ئۈچ بۆلەككە ئايرىش مۇمكىنچىلىكى بار:

بىرىنچى، غوجىمۇھەممەتنىڭ شېئىرغا ئۇرۇنۇش باسقۇچى:

بۇنى بىز ئاپتورنىڭ شېئىري مەنىگە ئۇرۇنۇشى ياكى شېئىرنىڭ نېمىلىكىنى ئىزدەش باسقۇچى دەپ قارىساقمۇ بولىدۇ. بۇ بۆلەكتە غوجىمۇھەممەت تاشقي جەھەتتىن **1980** – يىللارنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىن باشلانغان شېئىري ئويغىنىشنىڭ مەتبۇئاتلاردىكى ئىپادىسى بولمىش يېڭى شېئىرىيەت دولقۇنىنىڭ تەسىرى، ئىچكي جەھەتتىن ئۆزىدىكى تەنھالىق پسىخىسى ۋە ئۆزگىچىلىككە بولغان سېغىنىش شاۋقۇنلىرى تۈپەيلىدىن شېئىرنىڭ نېمىلىكىگە قاتتىق ئىشتىياق باغلىغان. شائىرنىڭ شېئىري مەنە (سوئال)گە ئۇرۇنۇشى ئۇنىڭ بەدئىي دۇنياسىنىڭ ئېنىق دائىرىسىنى شەكىللەندۈرىدىغان ئاساسلىق ئامىل بولسا كېرەك. مەنىگە ئۇرۇنۇش ئەمەلىيەتتە مەنىدىن گۇمانلىنىشتۇر. مەنىدىن گۇمانلىنىش، ئىنسانلىق قىسمىتىدىن گۇمانلىنىشتۇر. ئىنسانلىق قىسمەت ئىنسانلىق قىممەتنى رەت قىلغاندەك، شېئىر مەنىنى رەت قىلغاندا، شائىردا شېئىري(ئاسىي)لىق پەيدا بولۇشقا باشلايدۇ ـ دە، ئۇ ئەڭ ئاۋۋال ئۆز مەۋجۇتلۇقىدىن زېرىكىدۇ ۋە ئۆز مەنىۋىيىتى ئۈستىدىن مۇنداق ئىسيان

كۆتۈرىدۇ: «كۈنلەر ئۆتۈپ مەن ئۆلۈپ، لەيلەپ چىقار ھاۋاغا / شېئىر بولۇپ تىرىلگەن ئاۋاقتىنە جەستىم. / ئۆلۈم بىلەن باشلانغان چەكسىزلىكتە چېگرا يوق، / تەڭرى مېنى دۇدۇقلاپ ئوقۇپ يۈرەر بىتىنىم... / ھەييات دەيمەن مىڭ ھەييات، كۆزۈم ئاچسام قاراڭغۇ، / كۆزۈم يۇمۇپ كۆرىمەن بۇ ھاياتنى مۇكەممەل. / قۇل بولغۇم بار روھىمغا، ئۇ ياشايدۇ قەيەردە، / ئۆلۈم، ئۆلۈم، ئۆلۈمدۇر مەن چوقۇنغان مۇئەككەل.» 【1】 شائىرنىڭ شېئىرىيلىقى ئۇنى كىملىكىنىڭ بىخەتەرلىكىدىن قۇتۇلدۇرۇپ، ئۆزگىچىلىكىنىڭ قاراڭغۇ سوكۇتىگە قويۇپ بەرگەندە، شائىرنىڭ سېغىنىدىغىنى مەڭگۈلۈك يوقۇلۇش (ئۆز ئۆزىدىن قۇتۇلۇشنى ئىستەش) ۋەسۋەسىسى بولۇشى مۇمكىن. كىملىكتىن قاچقان شائىرنىڭ ئېرىشىدىغىنى چەتكە قېقىلىش ۋە مەھرۇم بولۇشتۇر. مەھرۇملۇقلا شائىرنى شېئىرغا ئېرىشتۈرىدۇ. شېئىر شائىرنى ئۆزلۈكسىز ئالغا ئىتتىرىدۇ. بىراق، ئالدىدا قاراڭغۇلۇقتىن بۆلەك نىشان، تەنھالىقتىن باشقا يول چىرىغى، سوئالدىن باشقا ئىرادە بولمايدىغان شائىرنىڭ مۇنداق نەرە تارتماي ئامالى يوق: «مەن بۈگۈن چىرايلىق بېزەپ بويۇمنى، / سۆيىمەن تۇنجى رەت كۆرگەن ئايالنى. / ئاندىن مەن بولىمەن ۋەھشى بىر قاتىل، / ئۆلتۈرۈپ تاشلايمەن قەلبىمدە ئۇنى. / ئارىلاپ ئەڭ پەسكەش كوچىلار ئارا / توۋلايمەن، مانا بۇ بىزنىڭ شەھەر، دەپ. / مەسخىرە قىلىمەن مەدەنىيەتنى، / قۇسۇقلار ئىچىدىن چىقىپ ئۆمىلەپ. / سەن كىم؟ دەپ سورىسا، دەيمەن باش چايقاپ: / مەن بۇ دەم ھېچ كىشى، يوق مەن ھېچ يەردە / غوجى... ئۇ ئىسمىدۇر ياش بىر ئازابنىڭ، / ئۇ ئۆلدى، خاتىرجەم ياتقاي گۆرىدە!» 【2】 مارتىن ھايدېگىر شائىرلارنىڭ يۇقارقىدەك شېئىرىيلىقنى كۆزدە تۇتۇپ مۇنداق دەيدۇ: «تۆھپە ۋە نەتىجىگە تولغىنى، يەنىلا ئادەملەردىكى شائىرانىلىق ماكانلاشقان جايدۇر.» 【3】 ھايدېگىر بۇ جۈملىسىدە، شائىرانىلىق ياكى شېئىرىيلىقنى ئۆزگىچىلەرنىڭ ئەسلى خاراكتېرى سۈپىتىدە تونۇيدۇ. ئۆزگىچىلەر (مەنىگە ئۇرۇنغۇچىلار)نىڭ ئىجادىيىتى گويا قاراڭغۇلۇقنى كېسىپ ئۆتۈۋاتقان ئاقار يۇلتۇزغا ئوخشاش ھېچقانداق ئىز قالدۇرمايدىغان بىھۇدىچىلىكتۇر. قاراڭغۇلۇق (مەنىسىزلىك) مەڭگۈلۈك، نۇر (مەنە) ۋاقىتلىقتۇر. شائىرنىڭ مەنىگە ئۇرۇنۇشى تۈپەيلىدىن ئېرىشىدىغان ئۈمىدسىزلىكى دەل ئەسلى خاراكتېرنىڭ مۇتلەقلىقىنى جەزىملەشتۈرىدۇ.

دېمەك، غوجمۇھەممەتنىڭ شېئىرغا ئۇرۇنۇش باسقۇچى دېگىنىمىزدە، ئۇنىڭ ساپ سەنئەت دۇنياسىدىن ئىگەللىگەن زېمىنىنى كۆزدە تۇتىمىز. ئاشۇ زېمىننىڭ ئەمەلىي تېرىتورىيەسى ۋە شائىرنىڭ ئاڭا ئىگىدارلىق قىلىش ۋاقتى غوجمۇھەممەتنى شائىر (مەنىنىڭ مۇتلەقلىقىغا ئىشەنمىگۈچى) ياكى ئەمەس قىلىپ

ئايرىيدىغان نىگىزلىك ئۆلچەمدۇر.

ئىككىنچى، غوجىمۇھەممەتنىڭ كىملىكنى سېغىنىش باسقۇچى:

شېئىرغا ئۇرۇنۇش – ماھىيەتتە ئۆزگىچىلىككە ئۇرۇنۇش ياكى كىملىكتىن قېچىش باسقۇچىدۇر. كىملىك شائىرنىڭ ئۆزگىچىلىكىنى ئاممۋىي كونترول دائىرىسىگە كىرگۈزۈۋالغاندىلا، شائىردا ئىجتىمائىيلىقتىن زېرىكىش، تەنھالىققا مايىل بولۇش، ئۆزىنى چەتكە قېقىلىۋاتقاندەك ھېس قىلىش قاتارلىق شېئىريي ھالەتلەر كۆرۈلۈشكە باشلايدۇ. شائىر كىملىكتىن يىراقلىغانسىرى، ئۆزىنى شۇنچە يالغۇز ۋە ئەھمىيەتسىز سېزىدۇ. ئۇنىڭ تاشقىي ئالاقە دائىرىسىنى شېئىرىيلىق ئىگىلىگەنسىرى، شائىرنىڭ كۆز ئالدىدىكى رېئال دۇنيادا ئېلىپ بارىدىغان ئىستىخىيەلىك ياشىشىمۇ شۇنچە تەسلىشىدۇ. بۇنداق بىنۇرماللىق ئەڭ ئاۋۋال شائىرنىڭ شېئىرلىرىدا ئۆز ئىپادىسىنى تاپىدۇ. مەسىلەن، غوجىمۇھەممەتنىڭ «ئوتتۇز ياش» سەرلەۋھىلىك شېئىرى يۇقارقى ھۆكۈمىمىزنىڭ يازما ئىسپاتىدۇر: «سەن / ئوتتۇز ياش! / زېمىندا ئۆيۈڭ يوق، ئۆيۈڭدە خوتۇن، / ۋەتەن قەلبىڭدىن ئالدى كەڭ ئورۇن. / ھەممە ئادەم ئىشكىنى ئەتتى / يانچۇقىدا ئۆزىنىڭ پۇلى. / ھەممە ئادەم كۆزىنى يۇمدى / كۆرۈش ئۈچۈن گۈزەل چۈشنى. / تاشلاپ كەتتى تۆت ياشلىق بالاڭ / قالدى ساڭا بىر پارچە سۈرەت / ئۇنىڭ ‹دادا › دېگەن ئاۋازى / قالدى ساڭا ماكان بوپ پەقەت. / ئېتىزلاردا يالقۇنلار بۇغداي / شەھەرلەردە سوغۇق ئىمارەت. / تېنەپ يۈردۈڭ شېئىرلىرىڭدا / بۇ دۇنيادىن بولۇپ خىجالەت. / ئاچ قېلىش ھەممىدىن نورمال ھادىسە / تاياق يېيىش ھەققىدە ئويلاندىڭ نەچچە / تام ئىلانى: / ئادەم ئالىمىز / تەندۇرۇس، قامەتلىك، ساغلام، چىداملىق. / رادىيو ئىلانى: / ئادەم ئالىمىز / (مىڭ يۈەن كاپالەت پۇلى ئالىمىز) / يىگىرمە بەش ياشتىن تۆۋەن، قوش تىللىق. / ئۆزۈڭنى سېتىشنى ئويلاپ باقمىدىڭ / پارتىيە بايرىقى ئاستىدا تېخى. / پات ـ پات چۈش كۆرسەن پادىشاھ بولۇپ / ئويغانساڭ كېتىدۇ بامداتنىڭ ۋاقتى. / يۈزۈڭنى يۇمايلا چىقسەن يولغا / ئۇندا ھۆر ئادەملەر ئېيتىپ شاد ناخشا / بۇلاپ ئالىدۇ خۇشاللىقىڭنى. . . / قاراپ يۇلتۇزغا، ئايغا، قۇياشقا / مۇنبەت تېنىڭدە كۆكلىگەن تاشقا / قۇرۇپ كېتىۋاتقان، بۇ دۇنيادىكى / ئەڭ ئاخىرقى بىر تامچە ياشقا / سورايسەن قايغۇلۇق، نان دېگەن نېمە؟ / جان ـ تېنىڭدە، قان ـ تومۇرلىرىڭدا / چاقنار ھىدايەت، ئاقار مۇھەببەت. / ئاخىرقى ئامان قالغان بىرلا ئادەمسەن / ھەر زەررە –زەررەڭگە سىڭگەن كامالەت / ئىشەن، چۆللەرنى گۈللىتەر قولۇڭ / ئاخىرقى ئالەمگە كەلدىڭ ئەڭ بۇرۇن. / ماكانىڭ سېنىڭ / بالاڭنىڭ ‹دادا › دېگەن ئاۋازى، / زېمىندا ئۆيۈڭ يوق، ئۆيۈڭدە خوتۇن!» 【4】

مەزكۇر شېئىرنى ئوقۇغىنىمىزدا، شائىرنىڭ ئىلگىرىكى، «ۋاز كېچىش»، «قۇياش يالغان ياكى قار يالغان»، «يېڭى ماكان»، «ناتونۇش ئايال»، «كېچە، بارمىقىدىكى يارقىن ئۈزۈكمەن» قاتارلىق بىر تۈركۈم شېئىرلىرى بىلەن روشەن ئىدىيەۋىي پەرق پەيدا بولۇۋاتقانلىقىنى بايقايمىز. بۇ پەرق دەل بىز ھازىر مۇلاھىزە قىلماقچى بولغان كىملىك بىلەن ئۆزگىچىلىك، مەنە بىلەن مەنىسىزلىك، قىسقىسى، شائىرنىڭ شېئىرىيلىقى بىلەن كىملىككە قىيالماسلىقى ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنى ئاشكارىلايدۇ. ئۇنداقتا، شائىر نېمىشقا شېئىرغا ئۇرۇنۇش سەپىرىدە، ئۆزى ئىلگىرى ۋاز كەچكەن كىملىك زەنجىرىگە قايتا باغلىنىشتەك يوشۇرۇن ئامالسىزلىقنى، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالغاندىن كېيىنكى گۈزەل ھەسرەتلىرىنى شۇنچە زوقلىنىپ تۇرۇپ كۈيلەيدۇ؟ شېئىرغا ئۇرۇنۇش بىلەن شېئىرنىڭ شائىرغا بەرگەنلىرى ئارىسىدا گاڭگىراشتا قالغان شائىرنىڭ تاللىشى نېمە بولۇشى كېرەك؟ ھەر بىر مىسراسىدا سوئال تۇغۇۋاتقان شائىر كەينىدە قېلىۋاتقان سوئاللار توپىغا يېڭىدىن مۇنداق نىدا قىلىدۇ: «يورۇق پەسىللىرىڭنى باشلاپ كەل / قاراڭغۇ قۇشلىرىڭنى باشلاپ كەل / ئۈرۈك چېچەكلىرىدىن تۈزۈپ ناز / مۇقام مەرغۇللىرىدىن قۇيۇنتاز / توغراق شاخلىرىدىن باياۋان / بوم پەدىدىن داپ / نەيدىن تېرەكلەرگە يامىشىپ / سۇنايدىن يالىڭاچ / ساتاردىن يالاڭئاياغ / نەمبۇردىن مىڭ قەلەندەرنى / راۋابتىن ساراڭ جىنلارنى / ئاھ... / ئۆلۈم ھارۋىسىنى ھەيدەپ / ھارۋىدىكى ئىشق ـ مۇھەببەتتە / دوزاختىقا ئوت قالغىلى بارايلى!» 【5】

مانا بۇ، غوجمۇھەممەتنىڭ يۇقارقى سوئالىمىزغا بەرگەن جاۋابى. ئۇ كۆتۈۋاتقان دۇنيا ئەمەلىيەتتە شېئىردىلا مەۋجۇتتۇر. رېئاللىق بولسا، شائىرنى داۋاملىق مەغلۇپ قىلغۇچىدۇر. شائىرنىڭ «بىر نان ئۈچۈن» ناملىق شېئىرى بۇنىڭ تىپىك مىسالىدۇر: «ئاخىرى بىر نان ئۈچۈن ئىنقىلابلار، / سۆيگۈ ھەم بىر نان ئۈچۈن يىلىنجايدۇ. / ئاچ قالغان ئادەم ئۈچۈن ناندۇر ۋەتەن، / لېكىن ئۇ بازارلاردا سېتىلمايدۇ. / بىرتال نان، بىرلا ناندۇر قۇياشمۇ ھەم، / يېگىلى بولماس بىراق قالغاندا ئاچ. / ئاچ قالغان ئادەم ئۈچۈن بۈيۈك ئارزۇ، / غايە ۋە ئارمانلاردا بار نەئىلاج!... / ئاشقلار چۆل كەزگەندەك جانان ئۈچۈن، / كېزىمەن ھاياتلىقنى بىر نان ئۈچۈن.» 【6】 شائىر مەغلۇپ بولۇشنى ئىستىمەيدۇ، ئەمما مۇقەررەر مەغلۇپ بولىۋېرىدۇ. رېئاللىق شائىرنى يارىتىشنى ئىستىمەيدۇ، ئەمما شائىر رېئاللىق ئارقىلىق قاڭقىپ چىقىدۇ. شائىرنىڭ كىملىككە قىيالماسلىق نەزىرىدە تىكىلىشى، شېئىرنىڭ شائىرغا قاراتقان ئۈزۈل ـ كېسىل تازىلاش ھۇجۇمىنىڭ تەسىرىدىندۇر. شېئىرىيلىق بىلەن كىملىك ئارىسىدىكى كېسىشىش نۇقتىسى – دەل تېراگېدىيەنىڭ ئەسلى ماكانىدۇر. شەخسنىڭ ئۆزى

ھەققىدە ئويلىنىشىنىڭ تۈنجى قەدىمى ـ رېئاللىق بىلەن مۇناسىۋەتلىشىشتۇر. ئۇ رېئاللىق ئارقىلىق كىملەشكەن ئۆزىگە ئىگە بولىدۇ. شائىر بولسا، مانا مۇشۇ «ئۆز» ئۈستىدىن ئىسيان كۆتۈرگۈچى، كىملىك ئاتا قىلغان «ئۆز»نى پاچاقلىغۇچى، ئاقىۋەتتە ئۆزگىچىلىكىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش جەريانىدا ئۇن ـ تىنسىز ۋەيران بولغۇچىدۇر.

دېمەك، غوجىمۇھەممەتنىڭ كىملىكنى سىغىنىش باسقۇچى دېگىنىمىزدە، شېئىرغا ئۇرۇنۇۋاتقان شائىر رېئاللىق تەرىپىدىن تاشلىۋېتىلگەندىن كېيىنكى زىيادە چۈشكۈنلۈك سەۋەبىدىن، ئىجتىمائىي خاتىرجەملىككە ۋە ئەقەللىي ماددىي كاپالەتكە ئىگە بولۇش كويىدا، ئەسلى كىملىككە قالدۇرغان ئېشىندى مۇھەببىتىنى ياكى ئاخىرقى ئۈمىد پارچىلىرىنى كۆزدە تۇتىمىز. بۇ خىل ھېسسىيات ئاساسىي سالماقنى ئىگەللىگەن شېئىرلار شائىر ئىجادىيىتىنىڭ «كىملىكنى سېغىنىش باسقۇچى»نى ياراتقان.

ئۈچىنچى، غوجىمۇھەممەتنىڭ شېئىرىيلىق باسقۇچى:

باسقۇچ تولىمۇ ئېھتىياتچانلىقتا، يۈكسەك ئەقلىيلىككە، شۇنداقلا مۇرەككەپ بىپەرۋالىقتا تولغان ئالاھىدە باسقۇچتۇر. ئېھتىياتچانلىق دېگەندە، ئۆزگىچىلىكتىن ئۇرغۇپ چىقىدىغان چىدىغۇسىز تەنھالىق بىلەن، كىملىك ئېلىپ كېلىدىغان رېئال مەسىلىلەرنىڭ ئىنچىكە تەسىرىگە دېققەت قىلىش كۆزدە تۇتۇلدى. يۈكسەك ئەقلىيلىك دېگەندە، شائىرنىڭ شېئىرنى تاللاش ئارقىلىق ئېرىشكەن مەنىۋىي كامالىتى بىلەن ئەسلى تۇرمۇش مەزمۇنىدىن ئامالسىز يوق قىلىۋېتىلگەن شەكىلسىز «مۈلۈك»لىرى ئارىسىدا ھېچقانداق پەرق بولمايدىغانلىقىغا ھۆكۈم قىلالايدىغانلىقى كۆزدە تۇتۇلدى. مۇرەككەپ بىپەرۋالىق دېگەندە، ئەڭ كۈچلۈك قارشى دولقۇنىدىمۇ ئېقىمغا ئەگىشىپ مېڭىۋېرىشتەك كۆپۈكسىمان ھەرىكەت پوزىتسىيەسى كۆزدە تۇتۇلدى. ئەمەلىيەتتە بۇ بىرقانچە ئالاھىدىلىك شائىرنىڭ ئۆزلۈكسىز پىشىپ يېتىلىۋاتقانلىقىدىن، شېئىرغا ئۇرۇنۇش ئارقىلىق، ھاياتى بىلەن ماماتى ئوتتۇرىسىغا شېئىرىيلىقتىن ئىبارەت نامۇكەممەل خاراكتېرنى ئورناتقانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. بۇ يەنە شۇنىڭدىنمۇ دېرەك بېرىدۇكى، شائىر مۇشۇ باسقۇچ ئارقىلىق شېئىرىيەت ئىجادىيىتىدە ئۆز ئۆزىنى داۋاملىق ئىنكار قىلىشتەك غوجىمۇھەممەتچە «ئۇسلۇب»قا يېقىنلاپ باردى. بۇ ئۇسلۇبنىڭ ئىچىدە بىر ـ بىرىنى ئىنكار قىلىۋاتقان شېئىرلار ۋە تىل مۇناسىۋەتلىرىنىڭ قوپال ئەمما، گويا جىنسىي مۇناسىۋەتتەك، ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئېڭىنى داۋاملىق غىدىقلىغۇچى يېڭى شەكىللىرى بىر تالاي شېئىرىيەت ھەۋەسكارلىرىغا تەسىر كۆرسەتمەكتە. مەسىلەن ئۇ بەزىدە

«جان ئارا جانان ياتۇر ئايەت ئوقۇپ»تىن باشلانغان كىلاسسىك غەزەللىرى ئارقىلىق يارالمىش ئەپسانىسىنى ئىشق قۇدۇقىغا كۆمۈپ، ئۇندا مەشرەپنى مېھمان قىلسا، بەزىدە «كېچە، بارمىقىدىكى يارقىن ئۈزۈكمەن»، «ھېچكىم ئۈچۈن» دېيىش ئارقىلىق ئۇيغۇر يېڭى شېئىرىيىتى كولاۋاتقان يېڭى مەنىگە ئىش قوشىدۇ. گاھىدا، «ئىككى جىننىڭ ھېكايىسى» ئارقىلىق داخان ـ پىرخونلارنىڭ ساقلىدا جىما قىلىشىۋاتقان «ساراڭ جىن»غا ئايلانسا، گاھىدا «ماڭا خۇدانى شىپى كەلتۈرمە» دەپ ، يول ئىچىگە چاقىرىۋاتقان ئوقۇرمەنلىرىگە بويۇن تولغايدۇ.

دېمەك، غوجىمۇھەممەت مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا ئۆزىنىڭ شېئىرىيلىقىنى ياراتتى. ئۇ شېئىر يېزىپلا قالماي، ئۆزىنىمۇ ھەقىقىي مەنىدىكى شائىرغا ئايلاندۇرۇپ ياشىدى. شۇڭا ئۇ ئىككىلەنمەيلا بىزنى مۇنداق خىجىل قىلالايدۇ: «بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، ھازىرقى شېئىرلىرىم ‹مۇقام›غا چۈشمەسمىش. ئەجەبا، ھەر كىشىنىڭ ئۆز مۇقامى بولغانىنىڭ نېمە يامىنى بار؟ قانداق يارالغان بولسام شۇنداقمەن. ئەزەلدىن ئۆزۈمنى ئۆزگەرتىش خىيالىدا بولمىدىمكى، ياشاشنىڭ جەبرۇ جاپالىرى، ئىجتىمائىيەتنىڭ چاڭ ـ تۇزانلىرى بىلەن بۇلغانغان قەلبىمنى تازىلاش بىلەن مەشغۇلمەن. تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ، تېخىمۇ يالقۇنلاپ ئۆز پايانىمغا يەتسەم دەيمەن.» 【7】 «مەن مۇشۇنداق بولسام مۇشۇنداق پېتى قوبۇل قىلىڭ. قوبۇل قىلالمىسىڭىز سۆكۈت قىلىپ، ئۆز ئىشىڭىزنى داۋاملاشتۇرۇڭ. بىراۋنى ئۆز رايىڭىزدىكىدەك ئادەم بولۇشقا قىستىماڭ.» 【8】

غوجىمۇھەممەت مۇھەممەت شېئىرلىرىدىكى ئەنئەنىۋىلىك بىلەن زامانىۋىلىقتا دەسلەپكى دېئالوگىنوز

بىرىنچى، غوجىمۇھەممەت شېئىرلىرىدىكى ئەنئەنىۋى ئامىللار:

ئەنئەنە دېيىلگەندە، كۆپىنچە ھالدا ناھايىتى ئۇزاق بىر جايدىن ئۆرغۈپ چىقىۋاتقان، باشلىنىشى بىزدىنمۇ بۇرۇن بولغان، ھەمدە تا ھازىرغىچە ھاياتىمىزغا ئىش قوشۇۋاتقان غەيرى مەۋجۇدىيەتتەك ھېس قىلىنىدۇ. شېئىرىيەت نۇقتىسىدىن، ئەنئەنە ئۇقۇمى ھامان ئىجابىي مەنىدە چۈشىنىلىدۇ. ئالايلۇق، ئۇيغۇر ئەنئەنىۋى شېئىرىيىتى، ئەنئەنىنى تولۇق ۋارىسلىق قىلىنىشى كېرەك بولغان، ھەمدە ئۆزگەرتىشكە بولمايدىغان تارىخىي ۋە مەدەنىي مىزان سۈپىتىدە ئۇلۇغلىسا، يېڭى شېئىرىيەت ئەنئەنىنى يۇقارقى پىكىرنىڭ دەل ئەكسىچە، داۋاملىق

يېڭىلىق يارىتىش، ئۆزلۈكسىز ھەرىكەتتە بولۇش، ئۆز-ئۆزىنى ئىنكار قىلىش مەنىسىدە ئىستىمال قىلىدۇ. مېنىڭچە، ئەنئەنىنى تولۇپ تاشقان ھاياجان ۋە دەبدەبە بىلەن تەسۋىرلەش، ئۇنى مۇكەممەل (تولۇق پۈتۈپ بولغان)، شۇنداقلا مەڭگۈ بۇزۇلمايدىغان «ئىلاھىي ئىمارەت» دەپ قارايدىغانلارنىڭ خاتالىقىدۇر. ئەنئەنە ئۆتمۈشتە ياكى كەلگۈسىدە ئەمەس، بەلكى ھازىرغا يوشۇرۇنغان بولىدۇ. بۇ چاغدا ئۇ يوشۇرۇنچانلىقى تۈپەيلىدىن ئۆتمۈشتەك غۇۋا كۆرۈنىدۇ. ئۇ يەنە كۆپىنچە ھالدا ھازىرنى يەنىمۇ ئاكتىپلاشتۇرىدىغان مەنىۋىي سەرپىياتنىڭ رولىنى ئالىدۇ. بۇنداق ۋاقىتتا ئۇ كەلگۈسىنى ئىگىلەۋاتقاندەك تۇيۇلىدۇ. بىز پەقەت تەپەككۇر ئارقىلىق ئۆزگىچىلىكىمىزنى نامايەن قىلىۋاتقاندىلا ئاندىن ئۇ تۇراقلىششقا باشلايدۇ.

بۇ ھەقتە ئابدۇقادىر جالالىدىن مۇنداق دەيدۇ: «ئادەم ۋاقىتنىڭ چەكسىز ئېقىنىدا ئۆز-ئۆزىنى ئىنكار قىلىش ئارقىلىق ئىجتىمائىي تۈسنى يەڭگۈشلەيدۇ، تەبىئەت بىلەن بولغان مۇناسىۋەت شەكلىنى يېڭىلايدۇ. روشەنكى، تەرەققىيات دېگىنىمىز، ئىنسانلار جەمئىيىتىنىڭ تەبىئەت بىلەن بولغان ئالاقىسىنىڭ يا ئۇ خىل، يا بۇ خىل ئۆزگىرىشىنى بەلگە قىلىدۇ. ئەنئەنە گويا تەرەققىياتقا نىسبەتەن بىر مەنداش سۆز بولۇپ، ئۇ ‹تۈنۈگۈن›گە ئايلىنىۋاتقان ‹بۈگۈن›، ‹بۈگۈن›گە ئايلىنىۋاتقان ئەتە. ئۇ، مۇشۇ يول ئارقىلىق ئۆزلۈكسىز ئۆزگىرىپ، دائىرىسىنى كېڭەيتىپ بارىدۇ، مەنىسىنى تولۇقلايدۇ. بۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، ئەنئەنە ئاڭنىڭ ئىچكىي قاتلاملىرىدا ھەرىكەت قىلىۋاتقان ھاياتىي كۈچ بولۇپ، رېئاللىق ۋە كەلگۈسى تەرەققىياتنىڭ ئالدىنقى شەرتى.» 【9】 دېمەك، مەۋجۇدىيەت ئۈچۈن بارلىق ئىمكانىيەتلەرنى ئىشقا كېرىشتۈرۈش (ئۆزلۈكسىز ئۆرۈنۈش)، ئەنئەنىگە بېرىلگەن ئەڭ ياخشى ئىزاھات بولسا كېرەك. بىراق، غوجمۇھەممەت شېئىرلىرىدىكى ئەنئەنىۋىي ئامللار دېگىنىمىزدە، دەل ئەنئەنىنىڭ ‹ئەنئەنىۋىي› مەنىسى ھېسابلىنىدىغان، تارىخىي مىراسچانلىق ۋە يۈكسەك ئىجتىمائىي فورما تەرىپىدىن رودىمۇنتلاشتۇرۇلغان ھايات ئېڭىنى كۆزدە تۇتىمىز ۋە شۇ ئاساستا يەكۈن چىقىرىمىز.

1. غوجمۇھەممەت شېئىرلىرىدا ئىجتىمائىيلىششقا بولغان ھېرىسمەنلىك ۋە جەمئىيەتكە قارىتىلغان مىسكىنلەرچە مۇھەببەت چوڭقۇر.

بۇ خىل مەزمۇندىكى شېئىرلىرى ئۇنىڭ ھايات كەچۈرمىشى بىلەن ئوك تاناسىپلىق مۇناسىۋەتكە ئىگە بولۇشى مۇمكىن. چۈنكى، ئۇنىڭ تۇراقلىق غەمكىنلىكى ھەمدە بالىلىقتىكى تەنھالىق قەسرى ھامان ئۆزگىلەر

تەرىپىدىن ئېچىلىشى ۋە ئېتىراپ قىلىنىشى يوشۇرۇن شەرت قىلغان. ئۇنىڭ پسىخىكىسىدا كىملىكتىن يەكلىنىش ۋە تاشلىۋېتىلىش خاھىشى ئاساسىي سالماقنى ئىگىلىگەن. بۇنداق بىنورمال خاراكتېر ئەمەلىيەتتە غايەت زور مۇھەببەتنى، ئالقىشلاشنى، مەقسەتسىز بېغىشلىنىشنى مەخپىي بەلگە قىلىدۇ. ئۇ جەمئىيەتنىڭ تاشقىي پوستىنى ئەمەس، بەلكى ئىچكىيلىكىنى، ئىجتىمائىيلىقنىڭ سوغۇق قولىنى ئەمەس، بەلكى ئىللىق قۇياشىنى سۆيىدۇ. ئۇ ۋاز كېچىش ئارقىلىق ئۇشتۇمتۇت ئېرىشىپ قېلىشنى، ياتلىشىش ئارقىلىق تېخىمۇ يېقىنچىلىق مۇناسىۋەتنى شەكىللەندۈرۈشنى، ياشاشتىكى غەيرى ئۇسلۇبى ئارقىلىق ناھايىتى مۇكەممەل ھالەتتە قايتا ئىجتىمائىيلىششىنى ئىستەيدۇ. مەسىلەن، «...كېتىمەن. / ئادەم يوق ئۇ جايدا / ئادەم بولۇپ ياشايمەن مەنلا. / ئۈزىتىپ قالار قولىنى ماڭا، / شەھەر، قىشلاقلار. / ياغار يامغۇردەك / دەردلىك ئۆمرۈمدىن مىزان ـ تەرتىپلەر، / پۇل، ساقال ئالغۇچ، كىيىم... ئەخلەتلەر. / يېنىكلەپ قالىمەن قۇشلاردەك، / ئۇچۇشۇم مۇمكىن ئۇ چاغ ئاسماندا. / كېتىمەن، كېتىمەن، / كېتىمەن!...» 【10】 «بۇ ئاخشام ئاي يوق / ئون ئۈچ ياشلىق قىزلارغا تولغان / كۆڭۈلدىكى خۇشپۇراق بوشلۇق. / يىغلاپ تۇرار كوچا چىرىغى / يېقىن تۇرۇپ ئەخلەت تۇڭىغا. / مەن ھاياتنى سېغىندىم قانداق / ئۆلۈكلەرگە قولۇمنى سوزۇپ، / ھەممە نەرسەم بىر ـ بىرلەپ تۆگەپ / قالغان چاغدا پەقەتلا ئىسمىم / مەن ئۆزۈمنى ئىزدىدىم قانداق / شېئىرلىرىمدىن چىقىپ سۇغۇرۇلۇپ؟!...» 【11】

2. غوجىمۇھەممەت شېئىرلىرىدا ۋەتەنگە، مىللەتكە بولغان ساپ مۇھەببەت يېلىنجاپ تۇرىدۇ.

ئومۇمى جەھەتتىن ئالغاندا، شائىرنىڭ چۈشكۈنلۈك، مىسكىنلىك، غېرىبلىق تۇيغۇسى گويا شېئىرلىرىغا مېھمان بولۇۋاتقاندەك كۆرۈنىدۇ. ئۇنىڭ تەكتىدە مەنىنىڭ ۋەتەنگە، مىللەتكە بولغان چوڭقۇر مۇھەببىتى ساقلىنىپ قالغان. بۇ، شائىر تېكىستلىرىدىكى مەۋجۇتلۇقنىڭ زامان ۋە ماكاندىن ھالقىپ ئۆتۈش ئېھتىماللىقىنى يوقىتا چىقارغان. مەسىلەن، «ئەرنىڭ ئىپپىتى»، «نۇزۇگۇمنىڭ سىگنالىسى»، «خوتەن قاشتېشى»، «ئات، ئون سەككىز ياش»، «تامغا سۆزلەش»، «تارىم»، «شېئىر يېزىۋاتىمەن» قاتارلىق بىر بۆلۈك شېئىرلىرىدىكى روشەن ئىدىيەۋىيلىك يۇقارقى ھۆكۈممىزنىڭ بىۋاستە ئىسپاتىدۇر. بۇنداق شېئىرلار كۈچلۈك تارىخىي ھېسقا ۋە رۇشەن دەۋرچانلىق ھۆكۈمگە ئىگە بولغاچقا، مەدەنىيەت ئۆزگىرىشىنىڭ كۈنىمىزدىكى سىناقلىرىغا شېئىرىيلىق نۇقتىسىدىن بەرداشلىق بېرەلىشى تەس. بۇ بىزگە ھازىرقى زامان مىللەتشۇناسلىق نەزەرىيەسىدە «مىللەتپەرۋەرلىك»تىن ئىبارەت ئىجتىمائىي خاراكتېرنى سەلبىي تەرەپ سۈپىتىدە تەنقىد قىلىش مېتودىنى

ئەسلتىپ قويىدۇ.

3. غوجمۇھەممەت شېئىرلىرىدا ئەرلىكنى ئۇلۇغلاش، ئۇنىڭ مەنىسگە ئىجتىمائىي بۇرچ يۈكلەش، ۋە بۇ ئارقىلىق مۇھەببەتنى سەلتەنەتلىك كىملىككە ئايلاندۇرۇش قەستى ساقلانغان.

ئەرلىك ـ جىنس بەلگىسىنى يىلتىز قىلغان ئاساستا ئىجتىمائىيلاشقان ئومۇمىي خاراكتېر بولۇپ، ئەرنىڭ ئەرلىكنى ئۇلۇغلىشى بىلەن ئايالنىڭ ئەرنى ئۇلۇغلىشى ئوتتۇرىسىدىكى ئېستېتىك بوشلۇقتا، شائىر غوجمۇھەممەتنىڭ ئۆز ئەرلىكگە ئوقۇۋاتقان تۇزلۇق قەسىدىسى ئېسلىپ تۇرىدۇ. غەرب ئىنسانشۇناسلىق ئىلمىنىڭ بەرپاچىسى ۋە ماركسىزىملىق ئىنسانشۇناسلىقنىڭ باشلامچىسى لۇئىس ھېنرى مورگان (1818 – 1881) ئۆزىنىڭ «قەدىمقى جەمئىيەت» ناملىق كىتابىدا ئائىلىۋىي تۇزۇم تەرەققىياتىنى بەش باسقۇچقا بۆلگەن ئىدى. ئۇنىڭ ئىچىدىكى «ئاتىلىق ھوقۇقىدىكى ئائىلە» بىلەن، بىز كۆزدە تۇتۇۋاتقان «ئەرلىك» ئۇقۇمى ئوتتۇرىسىدا مەلۇم جەھەتتە دەۋرىي ئوخشاشلىق مەۋجۇت. چۈنكى، ئاتىلىق ھوقۇقنى چىقىش قىلغان ئائىلىۋىي تۇزۇم – قەدىمقى ئاتىلىق ئۇرۇقداشلىق جەمئىيىتىنىڭ يەنە بىر قەدەم ئىلگىرىلىگەن ئاساستا، قەبىلە ئەزالىرىنىڭ ئوبيېكتىپ ئېھتىياجىنى قەدەر كونكرېتلىششىنى كۆرستەتتى. ھازىرقى زاماندىكى ئاتىلىق ئوقۇقى بولسا، ئاتىلىق ھوقۇقى يۈرگۈزۈلىدىغان ئائىلىۋىي تۇزۇمنىڭ مىللەت ۋە دىن شەكىللەنگەندىن كېيىنكى يېڭى ھاسىلاتىنىڭ نەتىجىسىدۇر. بۇنىڭغا ئەگىشىپ، ئەرلىك ئۇقۇمى ئۆز تەبىئىتىدىن ئايرىلىپ ئىنساننىڭ ئىجتىمائىي ئېڭىدىكى سىمۋوللۇق بەلگىگە ئايلىنىپ قالدى ۋە مەنىسىنى تەدرىجىي كېڭەيتىشكە باشلىدى. غوجمۇھەممەت شېئىرلىرىدىكى «ئەر» ئوبرازىمۇ ئەنە شۇنداق ئاددىي «مۇقەددەس»لىككە چاك يېپىشۋالغان بولۇپ، ئۇنى ئاپتورنىڭ يوشۇرۇن ئېڭىدىكى «ئاتىلىق ھوقۇقى» ئېلېمېنتىنىڭ تەسىرى ئارقىلىق چۈشەندۈرۈش مۇمكىن. مەسىلەن: «سەن نەدە؟ قەدىمدىنمۇ يىراق بىر يەردە / دەرەخ كاۋىكىدا مېنى ساقلاپ تۇرامسەن؟ / ئاسمان، دېڭىز، تاغ / تۇغۇلامدۇ ئۈچ ئوغلۇم قايتا؟... / ئۇلارنى تۇغۇپ بېرەمسەن؟!... / مەن ئورۇق، ئاچ / مەن ساگا خۇمار / ئەرلەر ئېپىتىنى يوقاتقىلى بولدى يۈز يىللار. / رادىيو جىنسىي كېسەل توغرىلىق بەرمەكتە ئېلان / ئەرلەرنى چۆچۈتكىنى ئېلان ئەمەس / قەرز سۈيلەۋاتقان تەلۋە ئايالار. / قورقۇپ كەتتىم / ئۈمىدسىزلىكنىڭ يۈرىكىمنى لەختە ـ لەختە قىلىپ ئۈھسىنىشىدىن / ئايال كۆز يېشىنىڭ مۇشتۇملىرىنى تۈگۈشىدىن / ئىشتان بېغىغا قول ئۇزاتقاندا / پۈتمەس قەرزلەرنىڭ ئەسەبلىرىمنى بوشىتىشىدىن.» 【12】 «كەلمەمسەن؟ / ئەي چېچى چۇۋۇلغان شەرمەندە خىيال /

تېنىدە ئۈچبۇرجەك تۆگلۈك بار ئايال / يۇلتۇزنىڭ نۇرىدا ئۆلۈك يۇغۇچى / كۆگلىدە ھېچكىم يوق دېۋانە شامال . . . / مەن ھازىر ئوت كەتكەن سۇنىڭ ئىچىدە. / كەلمەمسەن؟ / مەن ھازىر قىلىچتەك بولدۇم يالىڭاچ / مەن ھازىر ياغاچتەك قۇرۇدۇم ساڭا. / ئەي ئىشتان بېغىنى يۇتتۇرۇۋەتكەن قىز / ئەي كۆزى تېشىلگەن قاراڭغۇ مەشۇق. » 【13】 «قىزىل تاكسى بۇزۇۋق قىز ، تراكتورلار ھاشاردا ، / يىرتىق ئىشتان ھاياجان ، / روھ تۇپراق ، تەن ئاسمان / گۈللەر ئۆزىنى ساتار ئەرزان ، / ئازابنىڭ ماركىسى يالغان / رەستىدە ئىشتىنىنى سالار ھاياجان. . . / يەنىلا / ھەر بىر كۆگلۈلگە مۇھەببەت سۇلتان. / شەھەر ھازىر ئايالدا / بولۇپ سۆيگۈ ئۈچبۇرجەك / قەسەم بېرەر كارىۋاتقا. / ئەينەكلەردە رېئاللىق قىپيالىڭاچ ، توكسىز ، ئاق / خۇشالدۇر ئەڭ خۇشالدۇر تاماكا ، ھاراق ، / رەستىدە ئەر ھۆركىرەر قوللىرىدا موخۇركا / بۇرۇتى غېرىب ، / ساقىلى سەرسان. / پۇلاڭلاپ تۇرىدۇ ئىشتان بېغىدا / ئالتۇن غىلاپلىق داتلاشقان ھىجران. » 【14】 «جىنسىمغىنە ، جىنسىم ئامرىقىم / چىمەن دوپپاڭنىڭ قاقاس ئېتىزلىرىنى سۇغىرىۋاتامسەن؟ / قىرىق كوكۇلاڭنىڭ غايىب بولغان ئوتتۇز توققۇزىنى ئىزدەۋاتامسەن؟ / قېشىڭدا ئوسما مايىسسى ئۆستۇرۇۋاتامسەن؟ / تىرنىقىڭدا خېنە گۈللىرى ئېچىلدۇرۇۋاتامسەن؟ / قەپەستىكى تورغاينى قويۇۋەتتىم / قاقاس يەرلىرىڭگە ئاقاي دەيمەن ، / تاك ، تاك ، تاك ، مەن كەلدىم. » 【15】 «تېنىمدە دەرەخلەر قىپيالىڭاچ شاخلىرىنى دىڭگايتقان / چېھرىمدە ئاي ئۆلگەن ، يۇلتۇزلار يىغلاۋاتقان / خىيالىمدا ساغرىنىڭ ئىزى ، لەيلەپ يۈرەر قەغەز ھاياجان / چاترىقىغا بومبا كۆمگەن قورقۇنچلۇق ئاياللار / باستۇرۇپ كىرگەن ، كۆگلۈم قان ، قان. . . / غىچ قىلدى كارىۋات / قىلدى يەنە غىچ ـ غىچ ، / بارلىق تۇرمە ئىشىكلىرى يېپىلدى. » 【16】

غوجمۇھەممەت شېئىرلىرىدىكى «مەن» ، ئاياللارنى ئىستىلا قىلىشنى بىر دەقىقمۇ ئەستىن چىقارمايدىغان ، مەدەنىيەت ۋە تەرەققىياتنىڭ ئاياللارنى كۆچتۆگگۈر قىلىۋەتكەنلىكىدىن ئېچىنىۋاتقان ، نوپۇزى ئۆلگەن «بىچارە ئەرلەر»گە ھېسداشلىق قىلغۇچى جىنسى ئىنقىلابچىسىدۇر. مەنىنىڭ ئەرلىككە چوقۇنۇشى ، ئانا (پەيدا قىلغۇچى ياكى ساقلىغۇچى)نىڭ مېھرىبانلىقىغا بولغان بېقىندى مايىللىقنىڭ ۋە مۇھەببەتلىك ئۈچ ئېلىش ئىستىكىنىڭ ئىپادىسىدۇر. چۈنكى ئۇ ، «ئايال» تەرىپىدىن پەيدا قىلىنغان ۋە يەنە «ئايال» تەرىپىدىن ئۆزىگە پالۋېتىلگەن. ئۇ تەلتۆكۈس ساقلىغۇچىغا مۇھتاج. پەقەت شۇنداق بولغاندىلا ، ئۇنىڭ تەنھالىقى سىيداملىشىشقا باشلايدۇ ، كىملىكتىن يەكلەنگەندىن كېيىنكى مىسكىنلىككە مەلھەم تېپىلىدۇ ، رېئال يۈزى غالىبلىق سىزىقلىرى ئارقىلىق رەڭلىنىدۇ. مانا بۇ ، ئەرلىكنىڭ شېئىرىي ئەمەس ، بەلكى ئەڭ ئەنئەنىۋىي ۋە ئۆزىنىڭ كونكرېت يېشىمى

تۈپەيلىدىن لەپىلدەپ تۇرىدىغان ئاددىي بايقاش ئىكەنلىكىنىڭ سەۋەبىدۇر. ھالبۇكى، شېئىرىيلىق ئۇنداق ئەمەس. ئۇ ئوتتۇرىغا چىققاندا، ئەر-ئاياللىق پەرقى ئېرىپ كېتىدۇ، كىملىكىنىڭ مۇھاسىرىسى ۋە ھاكىمىيەتلەقلىقى مەزمۇن ئالماشتۇرىدۇ، ھەمدە شائىرنىڭ شېئىردىكى جىنس ئالاھىدىلىكى ئانچە مۇھىم بولماي قالىدۇ.

ئىككىنچى، غوجمۇھەممەت شېئىرلىرىدىكى زامانىۋىي (سەنئەتلىك) ئامىللار:

بۇ يەردىكى زامانىۋىيلىق ئۇقۇمى بىلەن ئۇيغۇر يېڭى شېئىرىيىتى كەڭ كۆلەمدە قانات يايدۇرغان شېئىرىي مەنىنى يېڭىلاش دولقۇنى مەلۇم جەھەتتىن ئوخشاشلىققا ئىگە. چۈنكى، يېڭى شېئىرىيەتنىڭ ئەسلى مەقسىتىمۇ ئۇيغۇر ئەنئەنىۋىي شېئىرىيىتىدىكى ماھىيەتسىزلىكنى ئاخىرلاشتۇرۇش ئىدى. شېئىرنىڭ نېمىلىكى ھەمدە شەخس مەۋجۇدىيىتىنىڭ تۈتامسىزلىقى، شائىر چوقۇم ئويلىنىش قىلمىسا بولمايدىغان چوڭ تۇسالغۇ بولغاچقا، يېڭى شېئىرىيەت ھەرىكىتى باشلانغان دەسلەپكى مەزگىللەردە مەتبۇئاتلارنى يېڭىچە ئۇسلۇبتا يېزىلغان شېئىرلار ۋە شېئىرنىڭ نېمىلىكىگە ئالاقىدار پەلسەپىۋىي مۇلاھىزىلەر جاللاندۇرغان. بۇنىڭغا ئەگىشىپ، ئەنئەنىۋىي شېئىرىيەت تەرەپدارلىرى بىلەن يېڭى شېئىرىيەت ئېقىمىدىكىلەر ئارىسىدا پىكىر ئىختىلاپلىرىمۇ ئۆزۈلمەي كۆرۈلۈپ تۇرغان.

زامانىۋىيلىق – ئەمەلىيەتتە ئەنئەنىنىڭ مۇكەممەللىكى ۋە مۇتلەقلىقىنى بۇزۇپ تاشلايدىغان ئىسلاھات روھى، ئەقلىنىڭ بويۇنتۇرۇقىغا قارشى كۆتۈرۈلگەن ھيۇمانىزملىق پوزىتسىيەدۇر. ئالايلۇق، «كىشىلەر ئىجتىمائىي قائىدە-يوسۇن ۋە مەدەنىيەت جەھەتتىكى قانائەتچانلىقىنى بۇزۇپ، باشقىچە بىر خىل خۇسۇسىي تىل شەكلى ئارقىلىق ئەركىن، ئەمەلىيەتنىڭ ھەقىقىي قىياپىتىنى ئېچىپ بېرىدىغان ئەدەبىياتقا مۇھتاج بولغان» 【17】 لىقىنىڭ ئۆزىلا، زامانىۋىيلىققا بېسىلغان چوڭ قەدەمدۇر. بۇ يەنە، تاشقىي دۇنيادىن كۆرە ئىنساننىڭ ئىچكىيلىكىگە دىققەت قىلىش دېمەكلىكتۇر. ئىنسانىي قىسمەت ۋە قىممەتنى بىلىشكە ئىنتىلىش – ئۇنىڭ گۈلتاجىدۇر. بىز مۇشۇ نۇقتىلار بويىچە ئەسلى تېمىغا قايتىپ كەلگىنىمىزدە، غوجمۇھەممەت شېئىرلىرىدىكى زامانىۋىي ئامىللار (يېڭى شېئىرىيەت ئېقىمىغا تەۋە ئالاھىدىلىكلەر) نىڭ خېلىلا موللىقىنى بايقايمىز.

1. ئىنسانلىق ھەقىقىتىدىن دادىل گۇمانلىنىش.

فرانسىيەلىك مەشھۇر مەۋجۇدىيەتچى يازغۇچى ئالبېرت كامۇسنىڭ «بىمەنىلىك ۋە ئۆلۈۋېلىش» ناملىق

يازمىسىدا، «ئۆلۈۋېلىشنىڭ ئەڭ كىچىكى – كەچمىشلىرىگە غەرق بولۇشتۇر» دېگەن بىر قالتىس ھۆكۈمى بار. ئۇچۇقنى ئېيتقاندا، ئۆلۈۋېلىش – ھاياتقا بىۋاستە جەڭ ئېلان قىلىشتۇر. ئۇنداقتا، ئۆلۈۋالغۇچىنىڭ بۇنداق قاپيۈرەكلىكى قەيەردىن كەلگەن؟ ئۇ نېمىشقا ھاياتقا قارشى تۇرىدۇ؟ بۇ سوئاللار بىزنى ئىنسانلىق ھەققىتى ھەققىدە بەزى تەپسىلاتلار بىلەن تەمىنلىيەلەيدۇ. ئادەمنىڭ ئۆلۈۋېلىشنى تاللىشى، ھاياتتىن بىزار بولغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ. بۇ يەنە، ئۆلۈۋالغۇچىنىڭ ھاياتى بىلەن تاشقى دۇنيا ئوتتۇرىسىدىكى ھەل قىلىش ناھايىتى قېيىن بولغان زىددىيەتنى ئاشكارىلايدۇ. ئادەم ئۆلۈش ئارقىلىق بىرلا ۋاقىتتا ئۆز ھاياتىدىن قىساس ئېلىش بىلەن بىرگە، ئۆزىگە قىلچە ئىمكانىيەت قالدۇرمايدىغان سوغۇق رېئاللىق (باشقىلارنىڭ ھاياتى)تىنمۇ ئۆچىنى ئالالايدۇ. كەچمىشلىرىگە غەرق بولۇشمۇ خۇددى كامۇس ئېيتقاندەك، ئۆزىنىڭ ئىچكى دۇنياسىغا يۇرۇش قىلىش ئارقىلىق، تاشقى ھاياتنى ۋاقىتلىق بولسىمۇ ئۇنتۇشتىن دېرەك بېرىدۇ. بۇ يەنە شۇنىڭدىنمۇ دېرەك بېرىدۇكى، ئادەم ئۆزى ھەققىدە تىرەن ئويلارغا چۆككەنسىرى ئىنسانلىق ھەققىتىنىڭ مەنىسىگە يېقىنلاپ بارىدۇ. مەسىلەن، غوجىمۇھەممەتنىڭ تۆۋەندىكى شېئىرىي پارچىلىرىغا دىققەت قىلايلى: «سۆيگۈ رەسۋالىقىنى يۇردۇم كۆتۈرۈپ / ئەسىرلەر ئۇنىڭدىن توقۇدى قىسسە. / يىگىنە ئۇچىغا دۆۋىلەپ قۇمنى / ئۇخلار خالايىق بارخان ئىچىدە. / مېنى باغلىغان زەنجىر روھىمدا / مېنى بەند قىلغان قەپەس ئىچىمدە. / مېنى پالىغان چۆل قەلبىمدە...» 【18】 «بىر كىشىدىن باشقا ھېچكىم يوق / بىر كىشىگە تولۇپ كەتكەن چەكسىز دۇنيادا» 【91】 بۇنداق شېئىرلاردا ئىپادىلەنگەن، ئىنساننىڭ ئۆزگىچىلىك ئامىللىرىدىن ھېسابلىنىدىغان تەنھالىشىش (روھقا چۆكۈش)تۇر. ئىنسان تەنھالاشقاندىلا ئۆزىنى بىلىشكە ئىنتىلىدۇ. ئۆزىنى بىلىشكە ئۇرۇنغاندىلا ھايات ھەققىتىنىڭ تىرەن مەنىلىرىگە يېقىنلىشالايدۇ. ياشاشنىڭ چىدىغۇسىزلىقى ئايدىڭلاشقاندا، ئىنسان ھەققىتى دېيىلگەن تېپىشماققا شائىرانە جاۋاب تەييارلىنىدۇ. يەنى، ئىنسانلىق ھەققىتىنىڭ ئەسلىدە ئىنسانلىق قىسمەت ئىكەنلىكى تەستىقلىنىدۇ. مانا بۇ، شېئىرىي قىممەت (سەنئەت ئاملى) نىڭ ئاۋالقىسىدۇر.

2. *شېئىرنىڭ نېمىلىكى ھەققىدە ئويلىنىش.*

ئىنساندىكى تەئەججۇپ، ئۇنىڭ شېئىرىيلىق ھېسسىنىڭ ئويغىنىۋاتقانلىقىنى جەزملەشتۈرىدۇ. شېئىرىي ھېستا ھەرقانداق مەنە سوئاللىششقا يۈزلىنىدۇ ـ دە، ساپ شېئىر پەيدا بولۇشقا باشلايدۇ. شائىرنىڭ شېئىرغا دىققەت قىلىشى ئاۋال ئۇنىڭ ئۆز ئىچىدىكى سوئال ئېقىنىغا تىل سىڭىشى بىلەن ئەۋجىگە كۆتۈرۈلىدۇ. بۇ يەردە

هايدېگگرنىڭ مۇنداق بىر جۈملە سۆزىنى ئويلىنىپ بېقىشقا ئەرزىيدۇ: «كىشىلەر تىلنىڭ ۋاستىسىدە ماھىيەتكە شاھىت بولىدۇ» 【20】 ھايدېگگر كۆزدە تۇتۇۋاتقان «ماھىيەت» بىلەن بىز دەۋاتقان «مەنە» ئارىسىدا مۇنداق بىرقانچە خىل نازۇك مۇناسىۋەت مەۋجۇت: بىرىنچى، ماھىيەت بىلەن مەنە مۇئەييەن شېئىرىي كونتېكىستتا بەزىدە بىرلا نەرسىگە ئىشارە قىلىنىدۇ. ئىككىنچى، ماھىيەت شېئىرغا سەۋەب بولىدۇ، ھەمدە مەنىنى بىمەنىلەشتۈرىدۇ. ئۈچىنچى، شېئىر يەنە ماھىيەتنى يارىتىدۇ، ماھىيەت مەنىگە ئايلىنىدۇ. تۆتىنچى، مەنە شېئىرنى داۋاملاشتۇرىدۇ، ماھىيەت بىمەنىلىشىدۇ. مانا بۇ، شائىر ئۆزلۈكسىز ئىزدەۋاتقان شېئىرىيلىقتۇر. بۇ ھەقتە غوجىمۇھەممەت ماھىيەتنى مۇنداق خاتىرىلەيدۇ: «مۇكۇنگەنمەن ئۆز ـ ئۆزۈمنىڭ زۇلمەتلىرىگە، / ئادەملەر ئىسمىنى چاقىرار، سىقار قولۇمنى / كۆرەلمەس لېكىن ھېچكىممۇ مېنى. / كىملەردۇر ئىزلەپ مېنى ئاۋارە شۇ تاپ، / بەربىر لېكىن شائىر بار تۈنگە / كىرىشكە ھېچكىمنىڭ يوقتۇر جۈرئىتى.» 【21】 بۇ شېئىردا شائىر شېئىرىي مەنىنىڭ نېمىلىكىنى ئاشكارىغۇچى سۈپىتىدە، مەنىنىڭ قاراڭغۇلۇقىنى، بىمەنىلىكىنى؛ شائىرنىڭ ئەنە شۇ قاراڭغۇلۇقنى يېگۈچى، بىمەنىلىكنى ئۆزلەشتۈرگۈچى ھارغىن دوقمۇش ئىكەنلىكىنى تەسۋىرلەيدۇ. شائىر ياشاۋاتقان زۇلمەتكە كىرىش ئۈچۈن چوڭقۇر سوئاللىششقا توغرا كېلىدۇ. «مەن ھېچكىم ئۈچۈن / يېزىپ قالدۇردۇم ئوتلۇق شېئىرلار. / ئۇندا باردۇر چىرايلىق ئازاب، / ئۇندا باردۇر غەمكىن بىر خىيال. / ئۇچۇپ ئۆتەر مىسرا ئاربلاپ / مۇھەببەتنىڭ مىسكىن قۇشلىرى. / ھەر بىر ھەرپتە يارا ئېغىزى بار / ئاقار رىئاللىقنىڭ قان ـ يىرىڭلىرى. / يىرگىنىشلىك ئەسەبىي چۇقان، / ئەخلەتخانىدا ئېچىلغان گۈللەر. . . / باردۇر يەنە پاك، سەمىمىي سۆيگۈ ئىزھارى / بېغىشلانغان ھېچكىمگە.» 【22】 ھېچكىم ئۈچۈن شېئىر يېزىش – ھېچكىمگە بېغىشلانغان تىللىق ھاياتتۇر. بۇنداق جۈرئەت پەقەت شېئىرىي مەنىنى تۇيالىغان، ئەمما ئۇنىڭدا ئولتۇراقلىشىپ قالالمايدىغان كېپىنەك كۆڭۈللۈك شائىرلارغىلا مەنسۇپتۇر، ئەلۋەتتە!

3. ئىنسان بىلەن تەڭرىنىڭ دىئالوگى.

يېقىنقى يىللاردىن بىرى ئىزچىل تۈردە نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا تەۋسىيە قىلىنىپ كېلىۋاتقان سۈرىيەلىك مەشھۇر شائىر ئەدونىس 【23】 ئۆزىنىڭ «گۇناھ تىلى»، «دىئالوگ» قاتارلىق شېئىرلىرىدا، ناۋادا تاللاش توغرا كەلسە خۇدانىمۇ، شەيتاننىمۇ تاللىمايدىغانلىقىنى؛ ئىنسانىيەت ئارىسىدىكى بارلىق گۇناھ تىلىنى ئۆچۈرۈشنى خالايدىغانلىقىنى؛ ئۆز يولىنىڭ ھەقىقەت ۋە شەيتاننىڭ يولىدىنمۇ يىراق ھەمدە يۈكسەك ئىكەنلىكىنى

جاكارلايدۇ. ئەدۇنىس دەۋاتقان يول بىلەن غوجمۇھەممەت ئىشارىلەۋاتقان «يول» مەلۇم جەھەتتىن ئىلگىرى ـ كېيىنلىك تەرتىپىگە ئىگە. يەنى، غوجمۇھەممەت تەڭرىگە مۇنداق دىئالوگ يوللايدۇ: «كۆيمەن دوزاخ مەندە بولغۇچە ۋەيران، / زېمىننىڭ قەلبىدە يانغان چىراغمەن.» 【24】 «ھېچكىشى چۈشەنمەس، ئۆلۈم – مەۋجۇتلۇق / ھېچكىشى ئىشەنمەس، يوقلار ھايات. / ئاچ قالغان ئادەم ئۇ يالغۇز مەن ئەمەس، / ھېچكىشى جەننەتكە بېرەلمەس ئىسپات...» 【25】 «ئوتنى ئۆچۈرۈپ قويما / قەلبىڭدىكى دوزاخ ئوتنى...» 【26】 «بىلمەيسەن، توساتتىن مەن ئالەمدە يوق، / جەستىم ئېسقىلىق تۇرار بازاردا. / ئادەملەر شاد ـ خورام ئوينايدۇ ئۇسسۇل، / تولدۇ ھەممە يەر مېنىڭ ناخشامغا.» 【27】 «ئىلاھا / ئۆلۈمدىن بىر ۋاراق بەر / ئۇ جەننەتنى شەيتاننى / ئۇ دوزىخى رىزۋاننى / داستان قىلالايلى! / داستان قىلايلى!...» 【28】 «ھەق جىنازامنى ئېلىپ ماڭغاندا يارنىڭ قەلبىگە، / جەننەتى ـ دوزاخ ئارا تامامى ئىنسان يىغلىشۇر.» 【29】 «قاپقاراڭغۇ گۆردە مەن ياندۇرۇپ مەشئەل چىراغ، / ئاختۇرارمەن بىقارار ئەرشنى ئۆلگەندىن كېيىن.» 【30】 «ئەي غوجى ئۆلگىن، غەزەلدۇر ئەھلى ئىشقىقا بۇ ئۆلۈم، / پىر نەۋايى، مەشرەبى، مەنسۇرى، فۇرقەتكە قەدەر.» 【31】

يۇقارقى شېئىرىي پارچىلاردىن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىكى، غوجمۇھەممەت شېئىرلىرىدىكى مەن – تەڭرىگە يوللانغان مۇھەببەت مەكتۇبىدۇر. ئەدۇنىس شېئىرلىرىدىكى مەن بولسا – خۇددى تەڭرى كەبى، مەكتۇب تاپشۇرۇۋالغۇچى ئىسيانكار ئىگىدۇر. غوجمۇھەممەت شېئىرلىرىدا ئىنسان بىلەن تەڭرى ئوتتۇرىسىدا دىئالوگ قۇرۇش مۇمكىنچىلىكى ئەمەلگە ئاشۇرۇلسا، ئەدۇنىس شېئىرلىرىدا، دەل ئەكسىچە دىئالوگقا ئورۇن يوقتۇر. بىراق، بىزنى ساراسىمىگە سالىدىغان بىر نۇقتا باركى، غوجمۇھەممەت شېئىرلىرىدىكى دىئالوگدا ئىنساننىڭ ئىنسانغا بولغان تەلپۈنۈشىدىن كۆرە، تەڭرىگە ۋە ئۆزىگە بولغان مۇئەييەنلەشتۈرۈشى كۈچلۈكتۇر؛ ھالبۇكى، ئەدۇنىس شېئىرلىرىدا تەڭرىگە كۆرە ئىنسان قىممىتىگە بولغان ئورتاق مايىللىق ۋە يۈكسەك ئۆز ئىچىگە ئېلىش قىسمىتى ئارتۇقتۇر. ئىنساننىڭ يارالمىشلىقى ۋە مەزكۇر سۈپىتىدىن قانائەتسىزلىنىشى – غوجمۇھەممەت شېئىرلىرىدىكى ئەقىدىۋىي مەسىلىلەرنىڭ تۈتقۇسى بولۇپ، شائىرنىڭ شېئىرىي تىل ئارقىلىق تەڭرىگە سۆز تاشلىشى، ماھىيەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا، بەندىنىڭ ئىلاھقا قارىتىلغان بىسۇئالغۇسىز ھاياجىنى ۋە تاتلىق ئەركىلىشىنىڭ ئېتىقاد چېكىدىن ئېشىپ كېتىشىدۇر. بۇمۇ، دەل كىملىك زەنجىرىدە توختىماي ئىشلەۋاتقان ئىنسانلار توپىغا سىپلىشتۇرما قىلىشقا بولىدىغان يېڭى شېئىرىي قىممەتلەرنىڭ بىر پارچىسىدۇر.

ئېلكىتابقا ئايلاندۇرغۇچى: بابۇر

ئۇيغۇر بۇگۇنكى دەۋر شېئىرىيىتى – بىر تۈركۈم ئۇستاز شائىرلاردىن ئاستا ـ ئاستا ياشلارغا قاراپ سىلجىۋاتقان، ئەنئەنىۋىلىك بىلەن زامانىۋىلىقنىڭ تىركىشىشى ئجابىي مەنگە يېقىنلاۋاتقان، زور ھاياتىي كۈچكە تولغان ئۇمىدلىك شېئىرىيەتتۇر. مەزكۇر شېئىرىيەتتە ئەڭ كۆپ كىتابخانغا ۋە ئەڭ كۆپ پىكىر (غۇلغۇلا)گە ئېرىشكەن ياش شائىرلارنىڭ ئىچىدە، غوجىمۇھەممەتنى تىلغا ئېلىش، ئوبيېكتىپ جەھەتتىن ئوقۇرمەنلەرنىڭ تەلىپىگىمۇ ئۇيغۇن بولسا كېرەك. ئۇنىڭ شېئىرلىرى گەرچە توم ـ توم كىتاب بولۇپ نەشر قىلىنمىغان بولسىمۇ، ئومۇمەن ئاپتونوم رايونىمىز تەۋەسىدىكى بارلىق ئەدەبىي ژۇرناللارنىڭ شېئىرىيەت سەھىپىسى ئۇنىڭ قەلەم تۆلپارىنى توختاۋسىز چاپتۇرىدىغان بەيگە مەيدانىغا ئايلانغان. ئۇنىڭ شېئىرلىرىنىڭ تېمىسى كۆپ خىل. تىل ئىشلىتىش جەھەتتىكى غالجىرلىق ۋە ئىنچىكىسىزلىك ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ بەدىئىي ئۇسلۇبىغا ئايلىنىپ قالغان. خۇددى شائىر ئىجتىمائىي رېئاللىقتىن ئالالمىغان پىسخىك ۋە ماددىي ھۇزۇرىنى شېئىردىنلا ئالماقچى بولۇۋاتقاندەك، بارلىق دەردىنى تىلغا سىغدۇرماقچىدەك، ئەسەرلىرىگە تولىمۇ بىشەملىك بىلەن مۇئامىلە قىلىدۇ. ئەرلىك جىنسى ئالاھىدىلىكىنى مىسرالارغا مەجبۇرى تاڭىدۇ. شۇ ئارقىلىق كۆپ خىل ئىستەكنى ئارىلاشتۇرۇپ، ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئېستېتىك تەلىپىنى قالايمىقان قىلىۋېتىدۇ. شۇ سەۋەبتىن كىشىلەر ئۇنىڭ شېئىرلىرىنى ئوقۇشقا شۇنچە قىزىقىدۇ.

مەيلى قانداق تەھلىل قىلىشىمىزدىن قەتئىينەزەر، غوجىمۇھەممەت مۇھەممەتنىڭ زور كۆپ سانلىق ئۇيغۇر ئەدەبىيات ئاشنالىرىنىڭ بىردەك ئېتىراپىغا ئېرىشكەنلىكى ئوچۇق رېئاللىقتۇر. مەرھۇم ئالىمىمىز ھاجى ئېمىن تۇرسۇن ئەپەندى «يېڭى ئېقىمدىكى شېئىرىيەتنىڭ بەزى يېڭىلىقلىرى» ناملىق ماقالىسىدا، شائىر ھەققىدە مۇنداق باھالارنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ: «ئومۇمەن يېڭى ئېقىمنى تەشكىل قىلغان ئادىل تۇنىياز، غوجىمۇھەممەت مۇھەممەت، چىمەنگۈل ئاۋۇتتەك ياش شائىرلاردا شېئىرىي تىمسالچىلىق بىلەن بىللە ئوبرازچىلىقمۇ ناھايىتى كۈچلۈك. زامانىۋىلىق بىلەن تۇرلۇك رەڭدە تۇسلەش، كۆپ مەنىلىك تەرەزدە سۆز ـ ئىبارە تالالاش ئالاھىدىلىكى گەۋدىلەنگەن. كىشىلەر بۇنداق شېئىرىي ئەسەرلەرنى ئوقۇغىنىدا، ئىدىيە جەھەتتىن كۆپ تەرەپلىمە بېشارەتنى ھېس قىلىدۇ ۋە ئىلھام ئالىدۇ. ھەم ھېسسىيات جەھەتتىن مەمنۇن بولىدۇ.» 【32】 شائىرنىڭ يۇقارقىدەك

نەتىجىلىرىگە ئاساسەن، شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ «تەڭرىتاغ گۈلزارى» پروگراممىسى خادىملىرى خوتەنگە كېلىپ، شائىرنى مەخسۇس زىيارەت قىلغاندا، پىشقەدەم شائىر ۋە تەرجىمان ئېمىن ئەخمىدى ئەپەندى مۇنداق دەيدۇ: «غوجىنىڭ شېئىرلىرى تۇرمۇشقا يېقىن، ئوقۇرمەنلەرنىڭ قەلبىگە يېقىن. ئۇ ھەقىقىي تۇرمۇش ھاسىلاتلىرىدىن ئالغان تەسىراتلىرىنى ئوبرازلىق، گۈزەل ھېسسىي ئىماگلار ئارقىلىق ئىپادىلەپ بەردى....» 【33】 يەنە شۇ ۋاقىتتا، شائىر بوغدا ئابدۇللا ئەپەندىمۇ غوجىمۇھەممەت ھەققىدە مۇنداق باھالارنى بەردى: « خوتەنگە بارغانلارنىڭ كۆپىنچىسى دەرياغا چىقىپ قاشتېشى ئىزدەپ باقىدۇ. شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىدىكىلەرنىڭ بۇ قېتىم خوتەنگە بېرىپ قاشتېشىدىنمۇ ئېسىل بىر شائىرنى بايقىغانلىقىدىن خوش بولدۇم. غوجىمۇھەممەت ياش شائىرلار ئىچىدە بارغانسىرى كۆزگە چېلىقىۋاتىدۇ.» 【34】

يۇقارقى باھالاردىن شۇنى قىياس قىلىش تەس ئەمەسكى، غوجىمۇھەممەت ئەسەرلىرى ئۇيغۇر بۈگۈنكى دەۋر شېئىرىيىتىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمىغا ئايلانغان بولۇپ، يېڭى شېئىرىيەت ھەرىكىتىنىڭ كېيىنكى ۋەكىللىرىنىڭ بىرى سۈپىتىدە ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئېلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئوقۇرمەنلىرى ئىچىدە، ئەدەبىيات-سەنئەت كوچىسىدىكى ئىخلاسمەنلەرمۇ، ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە ئۇنىۋېرسىتېت ئوقۇغۇچىلىرىمۇ بار. ئۇنىڭ يۈرۈشلۈك ئەسەرلىرىگە ئىشتىھا ساقلاۋاتقان ھەۋەسكارلارمۇ ناھايىتى كۆپ. «مۇقام خۇمارى» ناملىق نىپىزغىنە شېئىرلار توپلىمىنىڭمۇ نەشرىدىن چىقىپلا بەس-بەستە سېتىلىپ كەتكەنلىكىمۇ يۇقارقى ھۆكۈملىرىمىزنىڭ كۈچلۈك دەلىلىدۇر. ئۇنىڭ ھازىرغىچە يازغان بارلىق شېئىرلىرى ئۈچ مىڭ پارچىدىن، ئېلان قىلىنغانلىرى ئىككى مىڭ پارچىدىن، تۆرلۈك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن سانى 20 نەچچە قېتىمدىن ئاشىدۇ. ئۇ ئېرىشكەن ئاساسلىق مۇكاپاتلاردىن «يېڭى قاشتېشى ژۇرنىلى مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى باھالاش پائالىيىتى»، «قومۇل ئەدەبىياتى ژۇرنىلى ‹ھازىرقى باللار كارامەت› تېمىسىدىكى مۇكاپاتلىق ئەسەرلەر مۇسابىقىسى»، «كۈسەن مەدەنىيىتى ژۇرنىلى ‹چىمەنزار› ئەدەبىيات مۇكاپاتى»، «ئاپتونوم رايون بويىچە ئۇيۇشتۇرۇلغان ‹بوستاندا باھار› تېمىسىدىكى شېئىرىيەت مۇسابىقىسى»، «ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن تۆتىنچى نۆۋەتلىك گېزىت ئەدەبىيات بەتلىرىدىكى مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى باھالاش پائالىيىتى»، «خانتەڭرى ئەدەبىيات مۇكاپاتى»، «تەڭرىتاغ ژۇرنىلى ‹ئاقىيول› شېئىرىيەت مۇپاكاتى»، «تەڭرىتاغ ژۇرنىلى «كۆكنۇر» شېئىرىيەت مۇكاپاتى»، «ئىشچىلار ۋاقىت گېزىتى ‹كارۋان يولى› بەدىئىي ئەسەرلەر مۇسابىقىسى»، «تۇرپان ژۇرنىلى ‹يالقۇنتاغ›

ئەدەبىيات مۇكاپاتى» قاتارلىقلار بار. ئۇ ھەقتىكى ماقالە ـ ئوبزورلاردىن، ئەكبەر نۇرۇللانىڭ «تامغا سۆزلەش – بۇلانغان ھەسرىتىمدە قالدىم يىگانە» ناملىق ئەسىرى، تۇردى سۇلتان ئىزچىنىڭ «غوجىمۇھەممەتنىڭ شېئىرىيەت قەلئەسگە نەزەر» ناملىق ماقالىسى، ھەزرەتئەلى ئەلىنىڭ «شېئىر – شائىرنىڭ قەلب تارىخى» ناملىق ئوبزورى، نۇرمۇھەممەت ئۆمەر ئۇچقۇننىڭ «ئەركەكلىكنىڭ چىللىشى» ناملىق ماقالىسى، ئەلى غوجاخۇننىڭ «تۇمان ئىچىدىكى ئەسلىمىلەر» ناملىق ئوبزورى، مۇختار مۇھەممەتنىڭ «يالىڭاچلىنىشتىن تەسەللىيگە ئېرىشكۈچە» ناملىق ئوبزورى، قەھرىمان ئابدۇكېرىمنىڭ «روھ ئىسيانىدىكى ھەقىقەت» ناملىق ئوبزۇرى، مۇھەممەتئېلى ھېلىمنىڭ «غوجىمۇھەممەت مۇھەممەت ئەگەر ناخشىچى بولۇپ قالغان بولسا» ناملىق ماقالىسى، «ئابدۇلئەھەت مۇھەممەتكېرىمنىڭ «دوستۇم سىز نېمگە ئېرىشمەكچى» ناملىق ئوبزورى، مۇھەممەتئېلى رېشتىنىڭ «مەن ئىزدىگەن كۆيلەر» قاتارلىق ئەسەرلەر بار. يۇقارقى ئوبزور ۋە ماقالىلارنىڭ ئومۇمىي يۆلىنىشىدە، غوجىمۇھەممەت ئىجادىيىتىدىكى ئارتوقچىلىقلار ۋە شېئىرلىرى ئۈستىدىكى كونكرېت باھالار ئاساسىي سالماقنى ئىگىلىگەن. ئۇنىڭدىن باشقا، شائىر بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن تۈرلۈك سۆھبەت ۋە مۇھاكىمىلەرمۇ خېلى كۆپ بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە، مۇتەللىپ ئىقبالنىڭ تەڭرىتاغ ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان سۆھبەت خاتىرىسى – «غوجىمۇھەممەتنىڭ بايانى»، ئابلەت ئەخمەت ئېلىپ بارغان ۋە يېڭى قاشتېشى ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان سۆھبەت– «مەن ئۆزۈمنىڭ يولىدا ماڭىمەن»، ئابدۇراھمان مۇھەممەت تۇركى رەتلەپ نەشرگە تەييارلىغان، كۇسەن مەدەنىيىتى ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان سۆھبەت خاتىرىسى– «شائىر قانداق ئادەم» قاتارلىقلار بىر قەدەر گەۋدىلىكتۇر. ئۇنىڭ شېئىرلىرى ھەققىدە بىر قەدەر ئوبيېكتىپ باھا بېرىشكە ئېرىشقان شائىر، شېئىرىيەت تەتقىقاتچىسى ئايىسمە ئىدرىس مۇنداق دەيدۇ: «ھەقىقەتەن غوجىمۇھەممەتنىڭ شېئىرلىرىنى ئادەتتىكى كۆز بىلەن، ئاددىي قەلب بىلەن ئوقۇپ چۈشىنىش بىر قەدەر قىيىن. چۈنكى، ئۇنىڭ شېئىرلىرى يېڭىچە بولغاندىمۇ تەپەككۇر ۋە باشقا جەھەتلەردە ئۆزگىچە بولغاچقا، بىرلا ئوقۇغان ئادەمنىڭ قەلبىدە تەلۋە ھېسسىياتنىڭ ئېغىر ئىزنالىرىنى قالدۇرۇپ ماڭىدۇ. شائىر ئۆز شېئىرلىرىدا رومانتىزمچىلارنىڭ شېئىرنى ‹ئوبيېكتىپ بىلەن سۇبيېكتىنىڭ بىرلىكى › دەپ قارايدىغان ئىدىيەسىدىنمۇ ھالقىتىپ، شېئىردا ھېسسىياتنى ئىپادىلەش مەسلىسىدىمۇ ئەنئەنىۋىي شېئىرلاردىكى ئادەتتىكى پسىخولوگىيەلىك ھادىسىگە تەۋە بولغان ‹خۇشاللىق، خاپىلىق، قايغۇ، شادلىق، ھىجران ئازابى › قاتارلىقلارنى ئوبيېكتىپ دۇنيانىڭ مەركىزىگە قويۇپ تەسۋىرلەشتىنمۇ چوڭقۇرلاپ، ‹مەن ›نى

شېئىرنىڭ مەركىزىگە قويىدىغان يېڭى ئەندىزە بويىچە ئىش تۇتتى.» 【35】 «ئۇنىڭ شېئىرلىدا بىر خىل كۈچلۈك تەلۋىلىك بار بولۇپ، شائىر شېئىرىي تەپەككۇر داۋامىدا تۇيغۇنىڭ كونتروللىقىدىن چىقىپ تۇرۇپ، ئۆز ھېسسىياتىنى پۈتۈنلەي كۆڭۈل رايىغا تاپشۇرۇپ، ئەقىل تىزگىنىنى شېئىرىي ھاياجانلىرىغا تۇتقۇزغاندىن كېيىن، دۇنيانىڭ ماھىيىتىنى قىزىشنىڭ لىرىك جەريانىنى باشتىن كەچۈرىدۇ.» 【36】

ئۇنىڭغا قانداق باھا بېرىلىشىدىن قەتئىنەزەر، مۇنداق بىر ئوبيېكتىپ ھۆكۈمنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىش مۇمكىنچىلىكى چوڭكى، غوجىمۇھەممەت مۇھەممەت بىرلا ۋاقىتتا ھەم ئەنئەنىۋى شېئىرىيەت تۇپرىقىغا ھەم يېڭى شېئىرىيەت دېڭىزىغا تەۋەلىنىدىغان «قوش ماكانلىق» شائىردۇر. شۇنداقلا، ئەنئەنىۋى شېئىرىيەتنىڭ ئەڭ يارقىن چوققىسىنى نامايان قىلىش بىلەن بىرگە، ئۇيغۇر يېڭى شېئىرىيىتىنىڭ كىتابخانلار قاتلىمىنى كەڭ كۆلەمدە كېڭەيتىشكە ئۆلۈملۈك تۆھپە قوشقان ئىسلاھاتچىل قەلەمكەشتۇر!

نەقىل مەنبەلىرى ۋە ئىزاھاتلار

===================

【1】 تەڭرىتاغ ژۇرنىلىنىڭ 1993 – يىللىق 3 – سانى، 53 – بەت.
【2】 شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2000 – يىل 12 – ئايدا نەشر قىلغان «قەشقەردىكى يەرشارى» ناملىق كىتاب، 231 – بەت.
【3】 چېڭ جېڭمىن، ۋېي دوڭ قاتارلىقلار تەرىپىدىن تۈزۈلگەن، 2004 – يىل 1 – ئايدا بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «20 – ئەسىر چەتئەل ئەدەبىيات ـ سەنئىتىگە ئائىت تاللانغان ماقالىلار» ناملىق كىتاب.
【4】 تەڭرىتاغ ژۇرنىلى 2003 – يىللىق 1 – سان، 20 ـ 21 – بەت.
【5】 ئاقسۇ ئەدەبىياتى ژۇرنىلى 2011 – يىللىق 2 – سان، 33 – بەت.
【6】 قارا ھىجران مۇنبىرى: http://bbs.karahijran.com
【7】، 【8】 كۇسەن مەدەنىيىتى ژۇرنىلى 2010 – يىللىق 4 – سان، 46 – بەت.
【9】 شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2000 – يىل 10 – ئايدا نەشر قىلغان «ئابدۇقادىر جالالىدىن ماقالىلىرى» ناملىق كىتاب، 100 – بەت.
【10】 بوستان (ھازىرقى كىروران) ژۇرنىلى 1996 – يىللىق 1 – سان، 31 – بەت.
【11】 تەڭرىتاغ ژۇرنىلى 2001 – يىللىق 5 – سان، 56 – بەت.
【12】 تەڭرىتاغ ژۇرنىلى 2001 – يىللىق 5 – سان، 57 – بەت.
【13】، 【14】 تۇرپان ژۇرنىلى 2004 – يىللىق 3 – سان، 83 ـ 84 – بەتلەر.
【15】 تەڭرىتاغ ژۇرنىلى 2002 – يىللىق 1 – سان، 89 – بەت.
【16】 تۇرپان ژۇرنىلى 2004 – يىللىق 3 – سان، 84 – بەت.
【17】 شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2000 – يىل 11 – ئايدا نەشر قىلغان «غەرب مودېرنىزم ئەدەبىياتى ئېقىملىرى» ناملىق كىتاب، 17 – بەت.
【18】 تۇرپان ژۇرنىلى 2003 – يىللىق 3 – سان، 59 – بەت.
【19】 تەڭرىتاغ ژۇرنىلى 2001 – يىللىق 5 – سان، 58 – بەت.
【20】 چېڭ جېڭمىن، ۋېي دوڭ قاتارلىقلار تەرىپىدىن تۈزۈلگەن، 2004 – يىل 1 – ئايدا بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «20 – ئەسىر چەتئەل ئەدەبىيات ـ سەنئىتىگە ئائىت تاللانغان ماقالىلار» ناملىق

كىتاب.
【21】 تەڭرىتاغ ژۇرنىلى 1997 – يىللىق 1 – سان، 43 – بەت.
【22】 تەڭرىتاغ ژۇرنىلى 1997 – يىللىق 6 – سان، 31 – بەت.
【23】 ئەدونىس ــ ئەسلى ئىسمى ئەلى سەيىد ئەھمەد ئىسسەبۇر، 1930 – يىلى سۇرىيەنىڭ لاتاكىيە ئۆلكىسىدە تۇغۇلغان، 1956 – يىلى لىۋانغا كۆچۈپ بېرىپ، ئەدەبىي ھاياتىنى باشلىغان. 1980 – يىللىرىدىن باشلاپ ياۋروپا ـ ئامېرىكا تەرەپلەردە لېكسىيەلەردە بولغاچ، ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغان، كېيىن پارىژدا ئولتۇراقلاشقان.
ئەدونىس ــ ئىجادىيىتى كۆپ قىرلىق شائىر، مۇتەپەككۇر، ئەدەبىيات نەزەرىيەچىسى، ھازىرقى زاماندىكى ئەڭ مەشھۇر ئەرەب شائىرى، شۇنداقلا دۇنيا شېئرىيەت مۇنبىرىدىمۇ زور شۆھرەتكە ئىگە شائىر. ئۇ شېئىرلىرىدا زامانىۋىلىششىنى ئاكتىپ تەشەببۇس قىلغان، ئەرەب مەدەنىيىتى ھەققىدە تېرەن ئويلارغا چۆمگەن، ھەتتا ئەرەب مەدەنىيەت دۇنياسىدا كەسكىن بەس ـ مۇنازىرىلەرگە سەۋەب بولۇپ كەڭ كۆلەملىك تەسىر پەيدا قىلغان. ئۇنىڭ 22 پارچە شېئىرلار توپلىمى؛ مەدەنىيەت، ئەدەبىياتقا ئائىت ئون نەچچە پارچە ئىلمىي ئەسىرى؛ بىر بۆلۈك تەرجىمە ئەسەرلىرى نەشر قىلىنغان. ئۇ ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ، برىيۇسسېل ئەدەبىيات مۇكاپاتى، تۈركىيە ھېكمەت ئەدەبىيات مۇكاپاتى، ماكېدونىيە ئالتۇن تاج شېئرىيەت مۇكاپاتى، فرانسىيە جون مارىيو چەتئەل ئەدەبىيات مۇكاپاتى ۋە ماكس جاكوب چەتئەل كىتاب مۇكاپاتى، ئىتالىيە نونىن شېئىرىيەت مۇكاپاتى ۋە گرىنزانى كاۋار ئەدەبىيات مۇكاپاتى قاتارلىق خەلقئارا مۇكاپاتلارغا ئېرىشكەن. يېقىنقى يىللاردىن بىرى ئۇ ئىزچىل تۆردە نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتى نامزاتلىقىغا تەۋسىيە قىلىنىپ كەلمەكتە.
【24】 ئەلكۈيى مۇنبىرى ۋە تورپان ژۇرنىلىنىڭ مۇناسىۋەتلىك سانلىرى.
【25】 تورپان ژۇرنىلى 2004 – يىللىق 3 – سان، 85 – بەت.
【26】 تەڭرىتاغ ژۇرنىلى 2009 – يىللىق 1 – سان، 46 – بەت.
【27】 تەڭرىتاغ ژۇرنىلى 2004 – يىللىق 4 – سان، 23 – بەت.
【28】 ئاقسۇ ئەدەبىياتى ژۇرنىلى 2011 – يىللىق 2 – سان، 33 – بەت.
【29】، 【30】، 【31】 تەڭرىتاغ ژۇرنىلى 2011 – يىللىق 1 – سان، 43 ـ 44 – بەتلەر.
【32】 تەڭرىتاغ ژۇرنىلى 2007 – يىللىق 2 – سان، بېيجىڭ مىللەتلەر نەشرىياتى نەشر قىلغان «شېئىر ۋە شائىر» ناملىق كىتاب.
【33】، 【34】 شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ 2005 – يىل 7 – ئايدا خوتەندە سۆرەتكە ئېلىنغان «تەڭرىتاغ گۈلزارى» پروگراممىسىدا سۆزلەنگەن سۆز.
【35】، 【36】 ئاقسۇ ئەدەبىياتى ژۇرنىلى 2010 – يىللىق 3 – سان، 85 – بەت. ئايىسمە ئىدرىس بىلەن دىلبەر ئابلەت ئاپتورلىقىدىكى «تۇيغۇ بىلەن تۇيغۇ ئارىلىقىدا» ناملىق ماقالىغا قارالسۇن.
(مەزكۇر ئەسەر كىروران ژۇرنىلىنىڭ 2012 ـ يىللىق 3 ـ ساندا ئېلان قىلىنغان)

مانا بۇ غوجىمۇھەممەت مۇھەممەت

مۇھەممەتئېلى ئىلياس ئەلپىدا

يېقىندا ئۇيغۇر تور ئەدەبىياتىدىكى تىرىشچان دوستىمىز ئابدۇرېشت سۇلايماننىڭ كەڭ ئاپتورلارنى تالانتلىق ، پېتىلىۋاتقان ، ياش شائىر غوجىمۇھەممەد مۇھەممەدنىڭ يېقىنقى بىر ـ ئىككى يىل ئىچىدە ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ھەر قايسى مەتبۇئاتلاردا ۋە مەزكۇر تور بېتىدە ئېلان قىلغان شېئىرلىرىغا قارىتا مۇھاكىمىگە ئۇيۇشتۇرغانلىق توغرىسىدىكى خەۋەرنى كۆرۈپ تولىمۇ خۇشال بولدۇم . مېنىڭچە ھەممە ئادەم ئۆز ماددى ھەلەكچىلىكىدە تىنىمسىز تېپىرلاۋاتقان نۆۋەتتىكى ماددى ئىستىمال شارائىتىدا ، ئۆزى ھاللاپ سۆيۈپ ، غېرىب

ھاياتىغا بىردىنبىر ھەم مەڭگۈلۈك مەنە قىلىپ تاللىۋالغان شېئىرىيەت ئۈچۈن تۆرلۈك بەدەللەرنى تۆلەپ ، ئۆنتىنىسىز قۇربانلىق بېرىۋاتقان ، ئانا تىلدا ئۆز ـ ئۆزىنى تونۇتۇش ، ئۆز مەۋجۇدلۇقىنى ھىس قىلدۇرۇش ئۈچۈن مىننەتسىز ھالدا بىر ـ بىرىدىن پاساھەتلىك ، يېڭىدىن يېڭى شېئىرلارنى ئۆزۈلدۈرمەي ئېلان قىلىپ بېرىۋاتقان بىر شائىرنىڭ ئەدەبى ئىجادىيتى ھەققىدە بۇنداق مۇھاكىمە ۋە مۇنازىرىلەرنى ئۇيۇشتۇرۇش تولىمۇ رېئال ئەھمىيەتكە ئىگە . بۇ ھەم نەشرى ئەپكارلىرىمىزنىڭ ئۆزىنى ياخشى ئەسەرلىرى بىلەن تەمىنلەپ كېلىۋاتقان تۆھپىكار ئاپتۇرلار ئالدىدىكى ئۆتەشكە تېگىشلىك مەسئۇلىيىتىدۇر . يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئۆز ئىجادى ئەمگەكلىرىدە بەلگىلىك مۇۋاپىقىيەت قازانغان نۇرغۇنلىغان ئاپتۇرلار يېتىشىپ چىقتى .غۇجمۇھەممەد

ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ۋەكىللىك خارەكتېرگە ئىگە بىر شائىر . ئۇنىڭ شېئىرلىرىدىكى كىشى قەلبىنى لەرزىگە سالدىغان سېھرى كۈچ ، ئۆز ئىچىگە ئېلىپ ياتقان ئىچكى تىندۇرمىلار ، سىمۋۇللۇق ئىما ـ ئىشارەتلىرىگە يوشۇرۇنغان سىرلىق مەنالار كىتابخاننى ئىختىيارسىز ئۆزىگە جەلىپ قىلىۋالىدۇ . شائىر ئاتا قىلغان ئىستىتىك تۇيغۇدىن ھەر بىر ئوقۇرمەن شېرىن بىر ئازاب ئىچىدە پۇچۇلىنىدۇ ، شائىرغا مىڭلاپ تەھسىن ئوقۇيدۇ . ئۇنىڭ ھەر بىر پارچە شېئىرى بىر دۇنيا ، ھەر بىر پارچە شېئىرىدىن شائىرنىڭ چوڭقۇر مۇھەببەت ۋە ئازاب سۈيىدە يۇغۇرلغان جاراھەتلىك يۈرىكىنىڭ دۈپۈلدەشلىرى ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ . ھەر بىر مىسرادا بۈيۈك بىر قەدىمى مىللەتنىڭ زامانىمىزدىكى ئازابلىق رېئال قىسمەتلىرى ئۆزىنى ئاشكارلايدۇ . . .

لېكىن ئەنە شۇنداق ئۆزىنىڭ يۈرەك قانلىرى بەدىلگە ئۆلمەس ئوبرازلارنى يارىتىپ ، يوقۇلىشقا قاراپ يۈزلەنگەن مىللەت روھىنى ئۆنتىنىسىز قېزىپ چىقىرىۋاتقان غېرىب شائىرنىڭ مىننەتسىز ئەجرى باھاسىز قىلىۋاتسا ، زاماندداشلىرى ئۇنىڭ ئېسىل ئەسەرلىرىدىن زوق ئېلىشنىلا بىلىپ ، ئوبزورلاشقا ، ئىلمى جەھەتتىن شەرھىيلەشكە توغرا كەلگەندە بولسا قۇلىقىنى يوپۇرۋېلىپ يۈرىۋەرسە . . . ئەجىبا بۇ شائىرىمىزمۇ «« ئۆزىنىڭ قاسساپلىقىنى ئۆزى قىلسۇنمۇ ؟ »» دەر ھەققەت ، «« ئادەملەر ھوقۇق ، پۇل ، كەسىپ قاتارلىقلارغا بولغان ساددىلىقىنى ئىجتىمائى ئەخلاقىنىڭ ئاساسىغا ئايلاندۇرۋالغان دەۋىردە ، بىز شائىرغا بېرىلگەن رىغبەتنىڭ كەملەۋاتقانلىقىنى كۆرىۋاتىمىز . »» . «« ئابدۇقادىر جالالىدىن »» (تۇپراق ۋە گۈل ـ گىياھ روھى) مېنىڭچە بىزنىڭ نەشرى ئەپكارلىرىمىز بۇنداق ئىشقا كەلگەندە تەشەببۇسكار بولۇپ زۆرۈر بولغان مۇھاكىمە ۋە سۆھبەتلەرنى ئۇيۇشتۇرۇشى

، ئىزگۈ نىيەتلىرىگە يارىشا دىققەت ئېتىبارىنى مۇشۇنداق كونكرېت ئىشلارغا قارىتىشى كېرەك . بۇ نۇقتىدا بىز سۇمرۇغ ـ ئىزدەن تور گۇرۇپپىسىدىكى تەھرىرلەرنىڭ ئىزدىنىشلىرىگە ، بۇ قېتىم دادىللىق بىلەن ئېلىپ بارغان ئىش ـ ئەمگەكلىرىگە ئۆز تەشەككۇرىمىزنى بىلدۈرىمىز .

مەن بىر ئاددىي ھەۋەسكار ، شائىرنىڭ ئادەتتىكى بىر ئوقۇرمەنى . شائىرنىڭ ئىجادىيەت ئۇسلۇبى ، شېئىرلىرىدىكى پەلسەپۋى ۋە سىمۋوللۇق مەنە قاتلاملىرى ، بەدىئى ، ئىجتىمائى قىممەتلىرى توغرىسىدا گەپ ئېچىشتا ئۆزۈمنى ھەقىقەتەن ئاجىز ھېسابلايمەن . مېنىڭچە شائىر غۇجىمۇھەممەدنىڭ ئۆزىلا ئەدىبلىرىمىزنىڭ تەتقىق قىلىشنى كۈتۈپ تۇرغان بىر تېما . مۇشۇ بويىچە ئېلىپ ئېيتقاندىمۇ مېنىڭ بۇ يازمىلىرىم مۇھاكىمىدىن تېخى يىراق تۇرۇپتۇ . بۇ يەردە مەن پەقەت شائىرنىڭ بىر قىسىم شېئىرلىرىنى ئوقۇپ چىققاندىن كېيىنكى ھىس ـ تۇيغۇلىرىمنى شائىرنىڭ كەڭ ئوقۇرمەنلىرى بىلەن ئورتاقلاشماقچى . مېنىڭ شائىرغا بولغان ھەققى تونۇشۇم ، يەنى قىزىقىشىم ئۇنىڭ «« تەڭرىتاغ »» ژورنىلىنىڭ 2002 ـ يىللىق 1 ـ ساندا ئېلان قىلىنغان «« شائىر دىل چۆلىدە قىلىدۇ نىدا »» دىگەن تېما ئاستىدىكى «« تاك . تاك . تاك . . . »» (جىنىمغىنە،جېنىم ئامرىقىم) دىگەن شېئىرىدىن باشلانغان . بۇ يەردە شائىرنىڭ بۇ شېئىرىدىن كەڭ ئوقۇرمەنلەر بىلەن يەنە بىر قېتىم ھۇزۇرلانساق ، ھەقىقەتەن ئارتۇقلۇق قىلمايدۇ .

تاك ، تاك ، تاك ، مەن كەلدىم

جىنىمغىنە ، جېنىم ئامرىقىم

ئەينەك سۇنۇقلىرىدىن چىرايىڭنى ئىزلەۋاتامسەن ؟

ياغاچ ئوچاقتا ماڭا ئۇماچ ئېتىۋاتامسەن ؟

چار مىخلارنى تېنىڭگە سانجىپ تاماكا خالتىسى كەشتىلەۋاتامسەن ؟

مەن يالڭاچ ، ئۇياتچان ،

يۈزۈڭگە تەبەسسۇمدىن ئارتۇۋال رومال

كىرپىكىڭنى قېقىپ ئولتۇر يات ئىقلىمنىڭ بورانلىرىدەك

ئېتىكىڭ ئاستىغا يوشۇرۇپ قوي خازانلىرىڭنى

ئىشتانسىز سەممىيىتىڭ ئالدىدا ئۆيۈلۈپ قالىمەن .

تاك ، تاك ، تاك ، مەن كەلدىم

چىقمىساڭ ئۆگزەڭگە چالما تاشلايمەن،

تۈڭلۈكۈڭگە پوتا باغلايمەن

تاملىرىڭنى تېشىۋېتىشمدىن قورقامامسەن ؟

تال چىۋىق ئېتمغا مىنىپ كەلدىم

بىر دەمدىلا قېرىپ كېتىمەن ،

مەيدە تۈكلىرىمدە قۇشقاچ ئۇۋۇلايدۇ

باللار بۇرتۇمغا چالما تىزىپ ئوينايدۇ .

ئىشىك تۈۋىڭدە

هاسام كۆكلەپ چىنار بولىدۇ

قونۇۋېلىپ ئۇنىڭغا

سېنى قورقىتىپ قاغا قاقىلدايدۇ .

جىنمغىنە ، جىنىم ئامرىقىم

چىمەن دوپپاڭنىڭ قاقاس ئىپتىزلىرىنى سۇغىرىۋاتامسەن ؟

قىرىق كۆكۈلاڭنىڭ غايىپ بولغان ئوتتۇز توققۇزىنى ئىزلەۋاتامسەن ؟

قېشىڭدا ئوسما مايىسسى ئۆستۈرۈۋاتامسەن ؟

تىرنىقىڭدا خېنە گۈللىرى ئېچىلدۇرۇۋاتامسەن ؟

قەپەستىكى تورغاينى قويىۋەتتىم

قاقاس يەرلىرىڭگە ئاقاي دەيمەن ،

تاك ، تاك ، تاك ، مەن كەلدىم .

ئۆز ۋاقتىدا مەن بۇ شېئىرنى تۇنجى قېتىم ئوقۇپلا چوڭقۇر ھاياجانلىق ھىسقا چۆمۈلگەن ئىدىم . ئالدى بىلەن بۇ شېئىردا ئىپادە تاپقان تىل ۋە ئۇسلۇب ئۆزگىچىلىگى ، شېئىرى رىتىمدىكى تەبئىيلىك ئوقۇرمەننىڭ كۆڭلىنى ئىختىيارسىز ئۆزىگە مايىل قىلىدۇ . شائىر ئۆزىنىڭ چىن ھىسسىياتىنى ، روھىدىكى نازۇك ھىس ـ تۇيغۇسىنى ناھايىتى ئوبرازلىق ، كونكرىت ئەكس ئەتتۈرۈپ شېئىرنىڭ ئىستىتىك مەنە قاتلاملىرىنى ناھايىتى گۈزەل بىر مەنئۇى ھالەتتە روياپقا چىقارغان . بۇ شېئىر باشتىن ـ ئاخىر بىر خىل ياۋايىلىق ، يەنە كېلىپ ئايال زاتىغا شۇنچىلىك مېھرىلىك بولغان ئەركەكلىك روھى بىلەن سۇغىرىلغان بولۇپ ، زامانىمىزدىكى شالغۇتلاشقان مەدەنىيەت مۇھىتىدىن روھى سىقىلغان ، مۇھەببەتلىك ، غېرىب بىر شائىرنىڭ ساپ ، قەدىمى ئۇيغۇر مەدەنىيەت چەمبىرىكى ئىچىدىكى پاك ، گۈزەل بىر قىزغا بولغان چەكسىز زارىقىش ، ئېچىرقاش روھى ھالىتى ناھايىتى يۇقىرى بەدىئى ماھارەت بىلەن ئىپادىلەنگەن . . .

شۇنىڭدىن كېيىن ئىمكانىيەت يار بەرگەن دائىرە ئىچىدە شائىرنىڭ ئەسەرلىرىگە ئىزچىل دىققەت قىلىپ كەلدىم . ئۇنىڭ «« تۇرپان»» ژورنىلىنىڭ 2003 ـ يىللىق 2 ـ سانىدا ئېلان قىلىنغان «« ئەرنىڭ ئىپپىتى

»» دىگەن ماۋزۇ ئاستىدىكى نەسىرلىرى قۇچاقلاپ ياتقان غايەت زور مەزمۇننىڭ ۋەزنىگە چىداپ بولماق ھەقىقەتەن تەس ئىدى . ئەسەردە خۇددى ۋولغان لاۋلىرىدەك ئۆز ئىچىدىن ئېتىلىپ چىققان بۈيۈك بىر مەنىۋى قۇدرەت زامانىمىزدىكى ئۆز ۋۇجۇدىدىكى شۇنچىلىك ئەجەللىك روھى كىرزىسلىرى بىلەن كارى يوق ، ئىجتىمائىي رېئاللىقنىڭ قۇلى بولۇپ ، ئۇنىڭ رەڭدار ئالۋۇنلىرىنىڭ كەينىدىن ئىشەكتەك سوكۇلداپ يۈرگەن بىھساپ «« ئەقىل ۋە بوپۇز ئىگىلىرى »» نىڭ يۈزىنى يەرگە قارىتاتتى . زامانىۋىلىششى ، دۇنياۋى تەرەققىيات ۋە مەدەنىيەت بىلەن بىر گەۋدىلىشىش ئېقىمى جەريانىدا يۈز بەرگەن بىنورمال ئىجتىمائى ھادىسىلەرگە قاراپ گاڭگىرىغان ، سۈكۈتكە چۆككەن ياكى ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ مۇستەھكەم مەنىۋى توساقلىرىنىڭ ئاساسىنى تەۋرىتىپ قويۇپ پوككىدە تىزلانغانلارنىڭ روھىيىتىگە بىر قاتار سوراق ۋە ئۇندەش بەلگىلىك سىرتماقلارنى ئاساتتى . «« ئەركەك بىز »» دەپ مەيدە مۇشتلاپ ، شۇنچىلىك ئاچ ۋە قۇپقۇرۇق روھى غالبىيەتچىلىكىدە پۇۋۇلگەن شاردەك يوغىناپ ، پاكىز تۇپراقتا ناپاك ئاياقلىرىنى سۆرەپ ، گۈلگۈن چىمەنلەرنى چەيلەپ يۈرگەنلەرنىڭ ۋىجدانىغا بولسا «« چاك ، چۈك »» قىلىپ ۋەزمىنلىك تەستەكلەرنى سالاتتى .

شۇنداق ، شائىر شۇنداق ئويلايدۇ . «« ئەرنىڭمۇ ئىپپىتى بولىدۇ ، ئۇ ـ ۋەتەن . »» يەنە شۇنداق ئويلايدۇ ، «« ۋەتەنسىزلەرنى ئاللاھ كەچۈرمەيدۇ ، ئۇلار جەننەتتىن ئۈمۈد كۈتمىسۇن . جىنايەت روھتىكى يېڭىلمەس كۈچتۇر ، ھەققانىيەتنى ئاشۇ كۈچ يارىتىدۇ . . . ۋەتەنسىز ئەرلەر ـ ئىپپەتسىز ئەرلەردۇر ، ئۇلارنى دۇنيا كەچۈرمەيدۇ ، شۇڭا ئۇلار باراۋەرلىكتىن ئۈمۈد كۈتمىسۇن . . . »» شائىر يەنە ئويلايدۇ، «« چۆلدە كارۋان ناخشىسى ئەمدى قايتا ياڭرىماس ، ئەمدى يول باشلاپ ساڭا جەڭلەردە بۆرە ئۈچرىماس،

قەدىمى جەسەد ، باش سۆڭەكلىرى شاھىد ، لېكىن مىڭ تۇۋلىساڭمۇ بىر لەبزە زۇۋان چىقماس، سەن ئۆزۈڭگە قالدىڭ ، ئەر . قاغا مىڭ يىل ياشىسىمۇ رەڭگى قارا ، بەختى قارا . قۇش ئالتۇن قەپەزدە تۇرۇپمۇ كۆككە ئىنتىلەر . سەن ئۆزۈڭنىڭ قۇلى ھەم زىندانىسەن . سەن ئۆزۈڭگە قالدىڭ ، ئەي ئەر. خوتۇنۇڭغا تۆلەپ تۈگەتكۈسىز قەرىزدارسەن . باللىرىڭنىڭ پىشانىسىدىكى مۇشتلىرى تۈگۈلگەن قىسمەت سايىسىنى كۆردۈڭمۇ ؟ ئەي ئەر ! . . . »» شائىر شۇنداق ئويلايدۇ . . . ئويلىرى شۇنچىلىك ئېغىر ، قاشاقلىققا كۆنۈپ قالغان ۋۇجۇدلار شائىرنىڭ ئويلىرىنى كۆتۈرەلمەي غال ـ غال تىترەيدۇ . شائىر يەنە شۇنداق ئويلايدۇ . . . ئويلىرى شۇنچىلىك

جەڭگىۋار ، ئۆز سىزىمنى تىخى تولۇق يوقۇتۇپ ئۈلگۈرمىگەن يۈرەكلەر ئازاب ۋە سىقىلىشتىن ئاچچىق تىپچەكلەيدۇ . ئەزايى بەدەنلەردىن چىپىلداپ تەرلەر قۇيۇلىدۇ . ۋۇجۇدلار قايتىدىن لەرزىگە كېلىپ ، مۇشتلار تۈگۈلىدۇ . قوشۇملار تۈرۈلۈپ ، لەۋلەر چىشلىنىدۇ . . . ئارقىدىن شائىر ھەيۋەتلىك تەگرىتاغلىرىدەك بۈيۈك بىر ئاتىنىڭ ئوبرازىغا كىرىپ قوينىدا خۇددى يۇلتۇزدەك چېچىلىپ ياتقان باللىرىنى ئۆز ئەتراپىغا يىغىپ ، كۆزلىرىدىن ئۈمىد ئۇچقۇنلىرىنى چاچراتقىنىچە ئۇلارغا ئېتىقاد ھەققىدە سۆزلەيدۇ . «« ئەي ئوغلۇم ، قارغايىنىڭ جەسۇرلۇقى ، قىشمۇ ـ ياز ياپيېشىل تۇرۇشى نېمىدىندۇر؟ توغراقنىڭ جەزىرە ـ باياۋانلاردا ياشناپ تۇرۇشى نېمىدىندۇر ؟ مەن بۈگۈن ئېتىقاد ھەققىدە سۆزلەيمەن ، ئېتىقاد ـ جاننى خەجلەش دېمەكتۇر ، ئېتىقاد ـ مەخسەت ئۈچۈن كۈرەش قىلىش دېمەكتۇر . . . ئېتىقاد ـ ۋەتەننىڭ روھتىكى تۆرەلمىسى ، زېمىندىكى يىلتىزى . ئۇ مەشرەپنى دارغا ئاستۇرغان ، ئادىلنى دارغا چىقارغان. بىلىم ئال ، ئۆگەن ، ئالىم بول . لېكىن ئېتىقادىڭنى بىل ، بولمىسا بىلىمىڭ ـ رەقىبىڭنىڭ سېنى يوقىتىشتىكى ئەڭ ئەپچىل قۇرالى خالاس . » بۇ چاغدا شائىرنىڭ كۆز ـ چاناقلىرى نەملىنىدۇ . ھاياجانلىق تىنىقنى تەستە بېسىۋېلىپ ، ئۆزىگە قىزىقسىنىپ قاراپ تۇرۇۋشقان باللىرىنىڭ بېشىنى نۇرلۇق ئالقانلىرى بىلەن سىيلاپ قويۇپ ئەبەدىيلىك ئۆگۈتنى باشلايدۇ . «« ھەر كىم پادىشاھ بولۇش ئۈمىدىدە بولسۇن ، بۇ جىنايەت ئەمەس ، ھەر كىم ئۆز ۋەتىنىنى قۇرسۇن ھەم ئۇنى قىزغىن سۆيسۇن ، بۇ جىنايەت ئەمەس . ھەر كىم ئۆز ئېتىقادى ئۈچۈن كۈرەش قىلسۇن ، بۇ جىنايەت ئەمەس. جىنايەت ـ ئۈمىد قىلماسلىق ، قىزغىن سۆيمەسلىك ، كۈرەش قىلماسلىق . ئوغلۇم ، ئىتنىڭ سۆڭەك ئۈچۈن زەنجىرگە رازى بولۇشى نىمەئۈچۈندۇر ؟ كالىنىڭ سامان ئۈچۈن ساپانغا رازى بولۇشى نىمە ئۈچۈندۇر ؟ »»

مېنىڭچە ياخشى چىققان بىر ئەدەبى ئەسەرنىڭ رولىنى ، ئىجتىمائى رېئاللىقىمىزنى ئەكىس ئەتتۈرۈپ بېرىشىدىكى قىممەت ھەم كۈچىنى ھەرگىزمۇ سەل چاغلاشقا بولمايدۇ . « ئەرنىڭ ئىپپىتى » نۆۋەتتىكى سىياسى ، ئىقتىساد ، مەدەنىيەتتە بىر گەۋدىلىشىش دولقۇنىدا يوقۇلۇشقا قاراپ يۈزلەنگەن ، ئەمەلىيەتتە رېئال مەۋجۇدلۇقىمىزدا كەم بولسا بولمايدىغان ئۆزىمىزگە خاس كىشىلىك دۇنيا قاراش ، قىممەت قاراشلىرىمىز ،ئەنئەنىۋى ئەخلاق قارىشىمىزنى تېپىۋېلىشقا ، كۆنسىرى پۈچەكلىشىپ كېتىۋاتقان ئادىمىيلىك قىممىتىمىزنى رۇسلىۋېلىشىمىزغا ، كەڭ تەبىئەتكە ، چىن ئىنسانلىق تەبىئىيتىمىزگە قايتىشقا ، زامان ۋە ماكان ئالدىدىكى

دىشۋارچىلىقتىن ئۆزىنىڭ ئورنىنى ، ئادىمىيلىك قىممىتىنى يوقۇتۇپ قويۇۋاتقان ئەركەكلىرىمىزنىڭ ئۆز رولىنى تولۇق تونۇپ ، تارتقۇزۇپ قويغان بىباھا گۆھەر ـ ئەرلىك ئىپپىتىنى تېپىۋېلىشقا چاقىرىق قىلىدۇ .

ئۇنىڭدىن كېيىن «« تۇرپان »» ژورنىلىنىڭ 2003 ـ يىللىق 3 ـ ۋە 4 ـ سانلىرىدا «« تامغا سۆزلەش»» ، «« بۇ ناماز شام مەن يەنە . . . »» دىگەن ماۋزۇ ئاستىدا شائىرنىڭ بىر يۈرۈش نادىر ئەسەرلىرى ئېلان قىلىندى . شائىر بۇ شېئىرلىرى ئارقىلىق مەيلى شېئىرى تىل ياكى شەكىل قوللىنىش جەھەتتە بولسۇن ، ۋە ياكى پەلسەپۋى پىكىر ، تەپەككۇرنى ئوبرازلىق ئىپادىلەش جەھەتتە بولسۇن ئۆزىگە خاس بىر ئۇسلۇبتىن كەڭ كىتابخانلارغا ئالدىن بىشارەت بەرمەكتە ئىدى . دەرۋەقە ، «« شېئىر ئەڭ پىنھان ، ئەڭ ئىچكى تەرجىمھالدۇر . »» «« ئابدۇقادىر جالالىدىن »» (ئوتتۇز بەش يېشىم ۋە شېئىر) شائىرنىڭ بۇ بىر يۈرۈش شېئىرلىرىدىن بىز شائىرنىڭ مەنىۋىيىتىنى ، يەنى ئۇنىڭ قەلب دۇنياسىدىكى ئازاب ۋە سىقىلىشلارنى ، گۈزەللىك ۋە مۇھەببەت قاراشلىرىنى ، يۇرت ـ ۋەتەن سۆيگۈسىنى ، يەنە بىر خىل ياۋايىلىق ، ئەركەكلىك ، ئېسيانكارلىقتىن ئىبارەت توسقۇنسىز بىر روھنى ، يەنى شائىر مەشرەپ روھنى كۆرۈشكە باشلىغانتۇق . ئۇنتۇلۇۋاتقان ئەجداد روھى يىراقلاردىن بىزگە قول پۇلاڭلىتىپ كېلىۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ شېئىرلىرىدىن بىز يوقۇتۇپ قويغان ئۆزۈمىزنى ، مىللى روھىمىزنى شېرىن بىر ئازاب ئىچىدە كۆرۈۋاتاتتۇق . شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۆز شېئىرلىرى بىلەن بىزگە ئۈمىد ۋە ئىشەنچ ئاتا قىلىۋاتقان بۇ سۆيۈملۈك شائىرىمىزنىڭ ئائىلە ، خىزمەت ، تۇرمۇش ئەھۋالىغا ، ھايات مۇساپىسىگە بولغان قىزىقىشىمىز كۈنسىرى كۈچىيىپ بېرىۋاتاتتى . ئارزۇيىمىزغا يارىشا «« تەڭرىتاغ »» ژورنىلىنىڭ 2004 ـ يىللىق تۇنجى سانىدا مۇتەللىپ ئىقبالنىڭ شائىر بىلەن ئېلىپ بارغان سۆھبەت خاتىرىسى««غوجىمۇھەممەدنىڭ بايانى »» بىلەن يۈز كۆرۈشتۇق . رېئاللىقتىكى شائىرنىڭ شېئىرىيەتكە بولغان كۈچلۈك مۇھەببىتى ، ئۆزىنى بېغىشلاش روھىدىن قەلبىمىز لەرزىگە كەلدى . مۇشۇ سەۋەپ يولۇقىقان ئازابلىق كەچمىشلىرىدىن (ماكانسىزلىق، ئىشسىزلىق ، ئىقتىسادى بېسىم ، ئۆمۈر جۈپتى بىلەن ئاجرىشىپ كېتىش) ئىچىمىز ئاچچىق ھىسلارغا تولدى . «« مېنىڭ ئېتىقادىم ـ ھاياتىمنىڭ مۇھىم بىر قىسمى بولغان ، مېنىڭ ياششىمنى قىممەتكە ئىگە قىلىپ تۇرىدىغان يېزىقچىلىقلا بولىدىكەن ، ئۇنىڭغا مەڭگۈ ئۆزۈمنى بېغىشلايمەن »» دەيدۇ شائىر بۇ سۆھبەت خاتىرىسىدە ، «« مەن ئەزەلدىن ئېتىقادىم ـ ھاياتىم بولغان

شېئىرىيەتكە ئاسىيلىق قىلمىدىم ، ئۆزۈمگە ئاسىيلىق قىلمىدىم . بۇ يەردە بەدەل تۆلەش ئانچە مۇھىم ئەمەس »»
كاللىمىزدا سانسىزلىغان سوئال ۋە ئۈندەش بەلگىلىك جۈملىلەر ئەگىيتى . شۇنداق ، شائىرلىق ـ بىر ئىلاھى ئىشىق ، كىشى ھاياتىدا ئۆزى خالاپ دۇچ كەلگەن ئۇلۇغۋار قىسمەت. بىر شائىر ئۈچۈن ئۆزىدىن ھالقىغان ، بىر مىللەتنىڭ ، ھەتتا بىر پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ بەختسىزلىگى ھەم غېرىبلىقىدىن ، ھەسرەتلىك رېئاللىقىدىن كېلىدىغان ئازابىنىڭ ئۆزى يېتەرلىك ئەمەسمۇ ؟ زامانىمىزدىكى ئەقىللىق كىشلەر تۈپى ماددى مەنپەئەتنى بىردىن ـ بىر ئورۇنغا قويۇپ ، ئىنسانىي ھىس ـ تۇيغۇسىدىن كۆنسىرى ياتلىشىپ كېتىۋاتقان مۇشۇ كۈنلەردىمۇ شائىرلارنىڭ ھېچبىرسىنىڭ تاپشۇرۇقسىزلا بىر پۈتۈن مىللەتنىڭ قەلب پايانىغا ئىچكىرلەپ كىرىشى ، پۈتكۈل ئىنسانىيەت روھى ئۈچۈن ئۈنتىنىسىز بەدەل تۆلىشىنىڭ ئۆزىلا يەتمەمدۇ ؟ كور زامانىنىڭ ئۈنى يەنە خۇسۇسىي غەم ـ قايغۇنىڭ ئازگاللىرىغا ئىتتىرىپ ، ماددى مۇھتاجلىقىنىڭ ئىسكەنجىسىگە تۇتقۇن قىلىشى نىمە ۋەجىدىن ؟ سۆيگۈنىڭ ھىجران ئوتىدا يۈرەك ـ باغرىنى داغلاپ ، تىرىكچىلىكتىكى بىھۇدە ئىشلار بىلەن زېھنىنى خورىتىۋېتىشى نىمە ۋەجىدىن ؟ شائىر بوغدا ئابدۇللا «« شائىر تەبىئەتنىڭ ئۆگەي پەرزەنتى ئەمەس »» دىگەن . ئۇ بۇ سۆزنى قىلغاندا ئەلۋەتتە شائىرلىرىمىزنىڭ ئۆز ئىجادىيىتىدە ئانا تەبىئەتنى ئەكىس ئەتتۈرۈشنى ، ئۇنى چۈشۈنىشنى ، كۆز ئالدىدىكى ھازىرقى شەيئى ۋە ھادىسىلەردىن قەدىمقى ھالەتلەرنى كۆرۈپ يېتىشنى كۆزدە تۇتقان . بىز بۇ يەردە بۇ جۈملىدىكى «« تەبىئەتنىڭ »» دىگەن سۆزنى ئۆز ئېھتىياجىمىزغا ماسلاشتۇرۇپ «« زامانىنىڭ »» دەپ ئۆزگەرتىمىز ۋە «« شائىر زامانىنىڭ ئۆگەي پەرزەنتى ئەمەس »» دەپ خىتاپ قىلىمىز. شۇنداق ، شائىر زامانىنىڭ ئۆگەي پەرزەنتى ئەمەس ، ئۇمۇ مۇشۇ ئوبىكتىپ جەمئىيەتتە ياشاپ تۇرىۋاتقان ئىكەن، چوقۇم باشقا كەسپتىكىلەر بىلەن ئوخشاش كىشلىك تۇرمۇشنىڭ خىلمۇ ـ خىل بەختىدىن ھوزۇرلىنىشى كېرەك. «« قورسىقى ئاچ ، ئۈچى يالىڭاچ »» قالماسلىقى، ئادەملەر ئۇنىڭغا يات بىر نەزەر بىلەن قارىماسلىقى كېرەك . بەلكىم بىز بۇ يەردە سۆزلەۋېرىپ تولىمۇ رومانتىك ، خىيالى بىر مەنزىرنى چۈشەۋاتقاندىمىز . ۋە بەلكىم شائىرلىق قىسمىتى دىگەن شۇندىق بولار ، ۋە بەلكىم بىزنىڭ شائىرىمىز ئۆزىدىكى زىديەتلىك ئامىللارنى ياخشى بىر تەرەپ قىلىپ ، بۈگۈنكى بۇ مۇرەككەپ ، رىقابەت بىلەن تولغان جەمئىيەتكە ئاكتىپ ماسلىشىپ ، ئۆزىنىڭ ھەر جەھەتتىكى ئىقتىدارىنى تولۇق نامايەن قىلىشقا ئۈلگۈرەر . . . مەن شائىرنىڭ بۈگۈنكى رېئاللىقىدىن ئەتەم ھەققىدە ئىزتىرابلىق خىياللارغا چۆمۈلدۈم .

ئىقتىدارلىق بىر ئاپتور ئۆزىنى سۆيىدىغان ، ئەسەرلىرىنى ياقتۇرۇپ ئوقۇيدىغان ، ئەسەرلىرىدىكى كۆپ قاتلاملىق ، چوڭقۇر پەلسەپۋى مەنە يوللىرىدا ئۆزى بىلەن ياندىشالايدىغان تەپەككۇرى ئوچۇق ، يۇقىرى سەۋىيىلىك كىتابخاننى ئۆزى يارىتىدۇ . شائىر غۇجمۇھەممەد يېقىنقى مۇشۇ بىر نەچچە يىلدىن بۇيان ئۆزىنىڭ يېڭىچە قاراش، ئۆزگىچە تەسەۋۋۇر قىلىش ئۇسۇلى بىلەن شەكىل ۋە بەدىئي جەھەتتىن بىر قەدەر يۇقىرى بولغان كۆپلىگەن ئەسەرلەرنى ئېلان قىلىپ ئۆزىنىڭ كەڭ كىتابخانلىرىنى ياراتتى ۋە ئۇلارنىڭ بىردەك ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشتى . ئۇنىڭ «« غېرىبنىڭ ناخشىسى »» ، «« ئات ، ئونسەككىز ياش»»، «« قايتىش »» ، «« دەھشەتلىك خىيال »» ، «« قانغان قان »» ، «« شېئىر يېزىۋاتىمەن »» قاتارلىق بىر يۈرۈش شېئىرلىرىدىن

«« مەن ۋەتىنى يوق پادىشاھ ياكى پادىشاھىنى ئىزدەۋاتقان بۇيۈك قۇل

ئون ئىككى مۇقام ياكى تىلى كېسىلگەن گاچا بۇلبۇل

تەكلىماكان ياكى تارىمنىڭ قۇرۇش جەريانى

ئۇيغۇر ياكى قارغۇ قۇياشنىڭ نۇر ھەققىدىكى باياني . . .

مەن ئۆزۈم يازغان شېئىرلاردىكى

ئورنىدىن تۇرۇۋالغان جەسەت

تىرىكلەرنىڭ كۆزىدىكى ئۇلۇغ ھەسرەت

ئېگىز پىچاق ،

ئورۇق ئوق ،

بورۇتلۇق قان ! . . . »»

دىگەنگە ئوخشاش بايان تۈسىنى ئالغان شېئىرى جۈملىلەرنى ئۇچرىتىمىز . ئۇنىڭ بۇ شېئىرلىرىدا شېئىرى شەكىل بىلەن مەزمۇن ، لىرىك ھىسسىيات بىلەن پەلسەپىۋىلىك شۇ قەدەر جىپسىلىشىپ كەتكەن بولۇپ ، روشەن خاسلىققا ئىگە . شائىر ئۆز تەسەۋۋۇرىنى بۇ خىل شېئىرلىرىدا ھەر خىل سۈنئىي بېزەكلەردىن خالى ھالدا ناھايىتى ئەركىن ـ ئازادە قانات يايدۇرىدۇ ، ۋە ئىجادى پىكىر قىلىدۇ . ئۆز ئىجادى پىكىرلىرىنى باشتىن ـ ئاخىر لىرىك بىر كەيپىياتتا شېئىرنىڭ بىر پۈتۈن گەۋدىسىگە سىڭدۈرۈۋېتىدۇ . ئۇنىڭ تەسەۋۋۇرىدا شائىرلار ئىپادىلەشكە تېگىشلىك بولغان ھەر خىل شەيئى ۋە ھادىسىلەر مۇئەييەن بىرئىجادى پىكىرنىڭ ئاچقۇچىدۇر.

توپ ـ توپ بولۇپ ئۆلمەكتە كېپىنەكلەر بازاردا

چۈنىلەرنىڭ قىساسى ھەممە جاينى قاپلىغان .

ھىلال ئەمەس ئايپالتا ، يۇلتۇز ئەمەس ئوت ئوقيا ،

قۇياش ئەمەس نان، ۋەتەن بېرىشكە بولمايدىغان جان.

چاپالماس ئەبەدىي رەسىمدىكى ئات،

ئېچىلماس مەڭگۈ چۈشتىكى رەيھان.

ئۆلۈم ئۇچبۇرجەك

تۆمۈر قان ، شۇك ئەمگەك ، تۆت چاسا نان.

قىزىل تاكسى بۇزۇق قىز ، تىرەكتۈرلار ھاشاردا ،

يىرتىق ئىشتان ھاياجان ،

روھ تۇپراق ، تەن ئاسمان .

. . . .

مانا بۇ شېئىرلاردىن بىز شائىرنىڭ شېئىر بىلەن بىر تەن بىر جان بولۇپ كەتكەن ھاياجانلىق ۋۇجۇدىنى كۆرەلەيمىز . بۇ شېئىرلارنى بىز ھەر بىر قېتىم ئوقۇغىنىمىزدا ئۇنىڭدىكى مەنە بوشلۇقىنىڭ كۆپ قاتلاملىق ھەم چوڭقۇرلىقىدىن ، شېئىردىكى لىرىك كەيپىياتنىڭ چىنلىقىدىن ھەر قېتىم يېڭىدىن - يېڭى لەززەتلەتنى ئالىمىز . شائىرنىڭ تەسەۋۋۇر ئالىمىنىڭ كەڭلىكىدىن قەلبىمىز ھاياجان - ئىزتىرابلاغا چۆمۈلىدۇ . ئۇيغۇر تىلىمىزنىڭ سېھىرلىك ھەم گۈزەل ئىپادىلەش كۈچىگە مەپتۇن بولىمىز . . .

مانا بۇلار مېنىڭ شائىرنىڭ ئەدەبىي ئىجدىيىتىگە بولغان يۈزەكى كۆز قاراشلىرىم . باشتا دەپ ئۆتكىنىمىزدىكىدەك شائىر غوجىمۇھەممەدنىڭ ئۆزىلا ئەدىبلىرىمىزنىڭ تەتقىق قىلىشىنى كۈتۈپ تۇرغان بىر تېما . مېنىڭچە بىزدە بىر يازغۇچى ياكى شائىر ئۆز ئىجادى ئەمگەكلىرى ئارقىلىق بىر دەۋىر كىشىلىرىنىڭ ئورتاق ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشكەن ئىكەن ، ئەدەبىيات نەزىريەچىلىرىمىز چوقۇم ئۇنىڭ ئىجادى ئەمگەكلىرىنى مۇئەييەنلەشتۈرىشى ، ژورناللار ئۇنىڭ ئۈچۈن مەخسۇس مۇھاكىمە - سۆھبەتلەرنى ئۇيۇشتۇرۇپ ، ئەسەرلىرىنى ئىلمى جەھەتتىن شەرھىيلەپ چىقىشى كېرەك . بۇنداق بولغاندا ئالدى بىلەن شۇ ئاپتۇر ئۆزىنىڭ نۆۋەتتىكى ئەدەبىي ئىجادىيىتىدىكى ئورنىنى بىلۋالالايدۇ . بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىجادىيەت ، تەرەققىيات يۆنىلىشىنى بەلگىلىيەلەيدۇ . ئۆزىنى ئىگىسىز ھىس قىلمايدىغان بولىدۇ . بىر مىللەتنىڭ روھى شۇ مىللەتنىڭ يازغۇچى - شائىرلىرىدا ئەڭ يۈكسەك دەرىجىدە مۇجەسسەملەنگەن بولىدۇ . مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا بىر مىللەتنى دۇنياغا تونۇتۇشتا شۇ مىللەتنىڭ يازغۇچى - شائىرلىرىنىڭ رولىغا ھەرگىز سەل قاراشقا بولمايدۇ . چىڭغىز تۆرەقۇل ئوغلى ئايتماتوفنىڭ يازغان ھېكايە ، پوۋېست ، رومانلىرى شۇ كۈنلەردە مىللەت ۋە دۆلەتلەر چېگرىسىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى قەدىمىي چارۋىچىلىق مىللەت بولغان قىرغىزلارنى پۈتۈن دۇنيا جامائەتچىلىكىگە تونۇتمىدىمۇ ؟

شېئىر تەنھالىقتىن تۇغۇلىدۇ . ئۇ شائىرنىڭ ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلىشى ، غېرىپ قەلبىنىڭ ئازابلىق تىترىشىدىن ئىبارەتتۇر . ئادەملەر ئۆزلىرى ئىجاد قىلىشقان ئەقىل ۋە تېخنىكا پىرىنسىپلىرىنىڭ قۇلى بولۇپ ، ئىنسانلىق ھىس

ـ تۈيغۇسىدىن پۈتۈنلەي ئايرىلىپ ياشاۋاتقان مۇشۇ كۈنلەردە ، پەقەت شائىرلا ئۆزىنىڭ غەم ـ ھەسرەتكە تولغان روھى دۇنياسىدا تەنھا ياشىماقتا . ھالبۇكى ، ئىنسانىيەتنىڭ ئۆز ـ ئۆزىدىن ياتلىشىش سەپىرىدىكى ھاياجانلىق ، مەغرۇرانە تىننىقلىرى تېخى پەسەيگىنى يوق . قانداق قىلىش كېرەك ؟ شېئىرنىڭ بۇ جەھەتتىكى ئۇلۇغۋار روھىنى ھەقىقى مەنىسى بىلەن تونۇپ يەتكەن شائىرلارلا بۇ سۇئالغا ئۆز قان ـ تەر بەدىلىگە ئەبەدىيلىك جاۋاب بېرەلەيدۇ .

2004 ـ يىلى

ناۋايىنىڭ قاراڭغۇ كېچىسى

تالانتلىق شائىر غوجىمۇھەممەد مۇھەممەدنىڭ ئىجادىيىتىگە نەزەر

ئابدۇرېشىت سۇلايمان

ناۋائىي ھەزرىتىم ياققان چىراغمەن ،

شاھ مەشرەپ چۆلدە يالاڭ ئاياغمەن .

غوجىمۇھەممەد مۇھەممەد (غەزەللەردىن)

شېئىرىيەت ماكانىدىكى شائىرنىڭ بولۇپمۇ غوجىمۇھەممەد مۇھەممەددىن ئىبارەت ياشاشنىڭ مەنىسىنى شېئىرىيەتتىن ئىزلەيدىغان ، خۇشاللىغى، قايغۇسى شېئىرىيەت بىلەن‌بىرلىشىپ كەتكەن، شېىرلىرىدىكى مەنا پايانى چەكسىزلىككە سوزۇلغان، ئاچچىق ھەسرەت ،سىقىلىپ تۇرغان ئازاپلىرىنى، ۋىسالغا بولغان ئارمانلىق ئىچىرقاشلىرىنى لىرىكىلىرىدىكى ئىچكى مۇنولۇگ بىلەن كىتاپخانلارغا ئېسىتتېك يولۇنۇش بويىۇچە تەقدىم قىلىۋاتقان ، ـقۇم شەھرى گۇمىدا ياشاپ مىللەت روھىدىكى ئىڭراشلارنى ئوز تەسەۋۋۇرى بىلەن بايقاپ‌سەممىلىك بىلەن ئىپادىلەۋاتقان تالانتلىق شائىرىمىزنىڭ بىر پۈتۈن ھاياتىغا نەزەرسىلىش خەۋپلىك ھەم قورقۇنۇشلۇق . غوجىمۇھەممەد مۇھەممەدتىن ئىبارەت شېئىرىيەتنىڭ يىتىش مومكىنچىلىكى ئازاپتىن ئىبارەت توت تىمى يوق

هىجران قەسرىدە چىدىغۇسىز تەنھالىق ۋە ئۈلۈغلۇق يىپلىرى بىلەن ئۆز تىنىگە تور توقۇۋالغان، شېئىرىيەتتىكى ئادەمگە قاراڭغۇ كېچىدەئولتۇرۇپ سۇئال قويۇش تەتقىققىلغۇچىنىڭ تەتقىقاتىدىكى تۇراقسىزلىقنى تۇراقلىققا ئىگە قىلىپ، لەۋلىرىنى قاتتىق چىشلەپ تۇرۇپ لەۋلىرىدىكى قېتىپ قالغانقان داغلىرىنى سىياھ قىلىپ تۇرۇپ شېئىرىيىزىۋاتقان ،بۈگۈنكى زامان ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدىكى شېئىرىيەت كارۋانلىرىغا شېئىرى تالانتىنىڭ ،شېئىرىيەتتىكى تەپەككۇرنىڭ،شېئىرىيەتتىكى ئىزدىنىشنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىغى توغرىسىدا ئىنىقلىما بېرىۋاتقان ،ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدىكى ئىستىداتئىگىسىنىڭ دۇنياسىدىكى غايەت زور ئوت يالقۇنى ئىچىگە تارتىنىپ قەدەم بېسىش ۋۇجۇتىنىڭ ئۆزىگە تەۋە بولغان سۇئاللىرىغا چوڭقۇر ئاشكارلىنىشنى ،چۈشكۈنلۈك رىتىسىپلىرىنى ،ياشاشتىكىقىممەتنى ،...ئاتا قىلىش بىلەن بىرلىكتە ئەرلىكىنىڭ كۆلكىلىرىدىكى ئازاپنى بايقاش نىممىتىنى ئاتا قىلىدۇ .غوجىمۇھەممەد مۇھەممەدشېئىرلىرىدىكى ساييىاھقا ئايلىنىش دەۋرىدە باش ئاخىرى يوق كەچمىشىنىڭ ناۋايى بىلەن مەشرەپ دەۋرىگە سىڭىپ كەتكەن ئىجادىيەت پىچىرلىشىنى ئاڭلايمىز .تۇيغۇ خائىشى بىزگە تووەندىكىدەك سۇئاللارنى‌تاشلايدۇ .

تەكلىماكاندىكى قۇملۇق مەدىنىيىتى، مۇھەممەد، كۆلكىگە ئىزاھات بەرگۈچى

مۇھەممەددىن ئىبارەت خاسىيەتلىك ئاتا ئىسمىغا كىرىشتىن بۇرۇن كىملەرنىڭ نۇرغا سايا ھەتكە چىققانلىقىغى ھەققىدە ئويلۇنۇپ باقايلى .شائىرنىڭ ئاتىسى مۇھەممەدقوشتاغدىكى روھىيەتپەرۋىشكارى .قانداقكى گىن يۈزلىنىشى بويۇچە ئۇنىڭ ئوغلى غوجامۇھەممەدمۇ شۇنداق نۇسرەتكە ئىگە بولىشى كېرەك .قاراڭغۇ تاغدىكى پىشللىق ئىچىدىن شېئىرىيەت بىلەن پاسىل ئايرىغان قۇملۇق ، بۇ زىمىننىڭ ئۇيغۇر كەنتىدە تىللاردا داستان بولغۇچى -شېئىرىيەت يۇرتىغائايلىنىشىنىڭ شەرىپى،بۇ شېئىرىيەتيۇرتىدىن ئەنئەنىنىڭ ھەركەتلىنىۋاتقان ئىستىلىسكىلىق بايانىنى ئاڭلاۋاتقان،نۇر بىلەن قورشالغۇچى تەپەككۇر بەندىلىرى قەدىمكى قۇملۇق مەدىنىيىتىدىكى بۈزلۈككە قايتىشنى «نىمە ئۈچۈن ئىجادىيەت قىلىمىز »بەندىزىسى بويۇچە بانالىزقىلىۋاتقاندا ياپراق شىلدىرلاشلىرىدىكى مۇھەممەد ئوغلى خوجا مۇھەممەدنىڭئاۋازى ئۆزگىچە ھەم جەلىپكار بولدى .بىر ئىسمدىكى ئىككى مۇھەممەدتىن ھاياجانلىنىش بىلەن بىرلىكتە شېئىرىيەت كەنتى "گۇما"دىن مۇنداق بىشارەتنى ئاڭلايمىز .

تىلسىملار تىنمىسى بار دەپ ۋەسلىگىدە ،

كېلمەن قاپقاڭنى توختىماي قېقىپ .

جەننەتلەر كوكلەيدۇ هامان ئەسلىگە ،

قېنىڭدا كەۋسەرلەر تۇرۇدۇ ئېقىپ .

بىر زەررە نۇرۇڭچۇن مىڭ زەررە بولۇپ ،

قىلمەن ئۇزۇمچە ئىشقىڭنى بايان .

كۆكۈڭدە تۇلۇنئاي ھۆسنىگە تولۇپ ،

سېنىڭ ھەر مۆچەڭنى قىلدۇ ئايان .

ئەسەبى چۇقانلار ئاڭلىنار غۇۋا ،

ئوي يۆتكە ،دەيدۇ ھەم مەشئۇم پىچىرلاش .

ئاپتاپسىز تەسكەيلەر شائىرغا ئۇۋا ،

باشلاندى زېمىندا ھەيۋەت غىچىرلاش ...

غىچىرلاپ تۇرۇدۇ زىمىننىڭ ئوقى ،

تەلقىنگە چۇشىدۇ ھەممىلا نەرسە .

تەڭداشسىز هوقۇقتۇر روهنىڭ هوقۇقى ،

ئۇنىدۇ ھەتتاكى تاشلارغا تەرسە .

تاغلاردىن يىنىپتۇ ئەكس سادالار ،

ۋە لېكىن قەلبىمدە غالىپ سۈكۈنات .

يوللاردا قىلىشتى سەھۋەن —خاتالار ،

ئاسماننى قوچىدى ئۇ سالغان پەرياد .

ياشلىقتەك، سۆيگۈدەك، ۋاقىتتەك چۈشتەك ،

پارلاقسەن، لۈەنسەن، چىرايلىقتۇر سەن .

ھەممىگە قادىرسەن قۇدرەتتەك، كۈچتەك ،

شوھرەتلەر بابىدا ئالەمگە پۇرسەن .

بوسۇغاڭ ئۈستىگە بېشىمنى قويۇپ ،

قىلمىسام ناۋادا بىر كۈن ئىبادەت .

قالىمەن سېنىڭدىن، كوزۈمنى ئويۇپ ،

مىڭ كۈنلۈك يىراقتا (بۇ بىر خىيانەت !)

قوغلىشىپ يۈرىمەن دائىم مەن سىنى ،

لەختە قان يۈرەكنى قولۇمغا ئېلىپ .

ئۆيۈمگە ئەۋەتكەن پەرىشتەڭ قېنى ،

كەتمىسۇن، قويايچۇ ساندۇققا سېلىپ .

ئەجەپمۇ جىلۋىلىك باقىسەن ماڭا ،

بەرگىمدە، شېخىمدا باردۇر قالتىراش .

ھاياتلىق رىشتىسى چېگىلگەن ساڭا ،

ۋە ھەمدە، تەڭداشسىز، مەڭگۈ يالتىراش .

– – –ئوسمانجان ساۋۇت (شېئىرىيەت مەملىكىتى)

روھتىكى زەئىپلىك مەنۋى ھايات قورشاۋىدىكى ئىزتىراپتا ۋە سىزىشتا . شېئىرىيەت دۇنياسىدىكى

خاسييەتلىك ماكاندىن بەخت ئىزلەپ سەپەرگە چىققاندا بىز يەنە مۇھەممەدتىن ئىبارەت ئىچلىشى، ۋە ئەبەدىلىكى بولغان بىر ماكانغا مۇھتاج بولىمىز ،چۈنكى ئۇ مۇھەممەد . مۇھەممەدنىڭتەرىقىدىكى شېئىرىيەت چىغىر يولىنىڭ داۋامىدىكى شامال دەۋرىدە . مۇھەممەد ئوغلى غوجا مۇھەممەددىكى « روھىيەتتىكى زەئىپلىكنى داۋالاش ئۈچۈن شېئىرىيەتكە ئاتلىنىش ئىنقىلاۋى »ھايات بىلەن مامات ئىلىشىدىكى قۇملۇق ماكانى گۈمىنىڭ ئىرادەۋە نۇسرىتىدە .

گۇما ھەققىدىكى فولكلور بايانى مۇرەككەپ، شېئىر بىلەن تۇتىشىپ كەتكەن بۇ زېمىننىڭ فولكلوردىكى ئاۋازى كىلاسسىك مەنزىلىمىزدىكى سۈزۈك ئىزلاردىن زامانىمىزغا سوزۇلغان ئۇيغۇر شېئىرىيەت كارۋانلىرىنى ئەنئەنە ئاساسى كۈچلۈك ،شېئىرىيەتتە تەربىلىنىشىسېستىملىق مۇھىت بىلەنتەمىنلەپلا قالماي ئادىمىلىكنىڭ ھاياتى كۈچىنى شائىرلارغا قايتىدىن تونۇتتى. گۇمادا ياشاپئوتكەن شائىر –يازغۇچىلارنىڭ شېئىرىيەتتىكى تەسەۋۋۇرى بوران –چاپقۇن ئىچىدىكى قابائەتلىك يىللاردىمۇ "ئالدىغا قاراش "يولۇنىشى بويىۇچە تەن ئۈچۈرغانخورلۇقنىڭ روھىيەتتىكىئازاپلىرىنى ئىجادىيەتلىرىدىكىقىلىپ ئۇلچىمى بىلەن ئەمەس "مەن قايەرگە بارىمەن "يولۇنىشى بويىۇچە تەپەككۇر قىلىپ رېئاللىقتىكى روھى سىقىلىشنىڭسەنئەتتىكى سۇرەتلىرىنى ئىككى جاھانيولىنىشى بويىۇچە ئەكس ئەتتۇرۇپ بەردى ."رازى بولدۇم قازاغە "مىسرالىرىنىڭ غوجىمۇھەممەد مۇھەممەدشېئىرلىرىدىكى پىغانلىرىنى تىڭشاپ ئولتۇرغاندا گۇما شائىرلىرىنىڭ تەسەۋۋۇردىكى نەپىسلىكتىن سىرىت، لىرىك تۇيغۇ يولىنىشىدىكىئىككىنجى ئاۋازنىڭ قۇملۇقتىكى بوران –چاپقۇندا تاۋلىنىپ ئۆزگىچە جۇلا بىلەن زاماندىن –زامانغا ئىقىپ تۇرغانلىغىنى بىلەلەيمىز .

يىشىل ئوت چوپلەر ئىچىدىكى ياش تامچىلىرىدىن توت قۇلاق ئىزلەۋاتقان ئەي !!!شائىرلار . . . .بىز تارىختىن بىرىشائىرلارغا بەرگەن ئىنىقلىمىزدا "خەلىقپەرۋەر "ئاتالغۇسى بىلەن سۇپەتلەنگەن قەلەمكەشلىرىڭلارغا پاساھەتلىك تىللىرى بىلەن شېئىرىيەتتىكى تىل ئۇستىسى لۇتفىدىن كىيىن قان –قىنى بىلەن ۋارىسلىق قىلغۇچى كىم ؟ـ ئەنئەنە قۇربانلىرى ،شېئىرىيەتتىكى ئەنئەنە كوللىكتىپ ئاڭ قاتلىمىدا مەدىنىيەت توقۇنىشى ئىچىدىكى تىراگىدىيە كورىشىدە ئاسىملاتسىيەبولۇش خەۋپىگە ئۇچۈردىمۇ –يوق؟، ـ ئۇچۇردى ،شېئىرىيەتتىكى ئەنئەنە ئاساسىنى يوقاتماي، يوقاتقان تەقدىردىمۇ زىيالىلارقاتلىمىدىكى ئەڭ مۇشكۇل ۋەزىپە روھى قازغۇچىلىق رولىنى ساقلاپكىلىۋاتقانلار بارمۇ –يوق !!!،بار .ئىنسانىنىڭ ئەسلى خاراكتىرىنىڭ تەبىئەت بىلەن ياتلىششى قۇياش،

قۇش، گىياھ، تۈپىدىن ئايرىلىپ قىلىنغاتقاندا گويا قەلەمكەشلىرى بىلەن كەلپىن قەلەمكەشلىرىدىكى ئەنئەنە غالجىرلىغى بىزنى شېئىرىيەتتىن ئۈمىدلەندۈردۇ. بۇ ئىككى يۇرتتىكى زىيالى ئاتالغۇسىدىن سويۇنۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا بۇيۇرتتىكى فولكلور مەنبەسىنى تەتقىق قىلىپ باقساق يۇقارقى نەقىلسىز دەلىللىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى بىلەلەيمىز .

گويا قەلەمكەشلىرى بولۇپمۇ گومىدىكى شائىرلارنىڭ تەپەككۇرىدىكى قىممەت، شەكىل جەھەتتىكى قىممەت ئەمەس .گويا شائىرلىرىنىڭ ئۆزلىرىگە تەۋە بولغان سوبىكتىپ تەسەۋۋۇردىكى بارلىق ـ «قۇملۇقنىڭ ئۇيغۇردىكى ئاۋازى » ،قۇملۇقتىكى فولكلور ماتېريالى ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىدىكى بىرلىكنى باغرىغا بېسىپ تۇرۇپ ئوقۇرمەنلىرىنى تەڭدىشى يوق گۈزەللىك تىراگېدىيەسى –شېئىرىيەت بىلەن تارتۇۋالاپ كىلىۋاتىدۇ .ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدىكى تارىخ چېكىنىش بىلەن بەلگە سىلىنغاتقاندا قۇم شەھرى گومىدىكى شېئىرىيەت تارىخىنىڭ ئۆزگىچە تەرەققىيات پۇرستى ياراتقانلىغىنى بىلەلەيمىز .ئۇيغۇر تەمسىللىك شېئىرىيىتىدىكى روزى سايىت ،مامۇت زايىت ،مۇھەممەت كامال خۇشخۇي ،...ئۇيغۇر سىمۇۋۇللۇق شېئىرىيىتىدىكى مۇختەر مەخسۇت ،غوجا مۇھەممەد مۇھەممەد ،ئەخمەتجان تۇرۇپ ،...مۇقىملاشقان ماھىيەتتىن يىڭى تەپەككۇرغا كوچۇپ ئويغۇر مىڭلىرىدىن ماتېريال يىغىۋاتقان، تەسەۋۋۇرغا باي شائىرلارغا ئايلانغاندا رىئاللىقتا مەۋجۇت بولغان مۇقەددەس يارالمىشىمىزدىكى كىملىكىمىزنى شېئىرىيەتتىن تېپىش شەرىپىگە مۇيەسسەر بولدۇق .

بولۇپمۇ غوجى مۇھەممەد مۇھەممەد شېئىرلىرىنى ئوقۇغۇچى ئوقۇرمەننىڭ جېھرىدىكى كۆلكە تارتىنىپ تۇرۇپ كۆلگەن كۆلكىگە ئوخشمايدۇ .شېئىر ئوقۇغۇچى ئۆزىنىڭ نىمە ئۈچۈن كۆلگەنلىكىنى بايقاشتىن بۇرۇن بىز يەنە بىر قىتىم شائىرىمىز غوجىمۇھەممەدنى ئوقۇپ باقايلى .

مۇھەممەت كامال خوشخۇي غوجىمۇھەممەد مۇھەممەدنى مۇنداق ئوقۇيدۇ .

غوجىمۇھەممەد شېئىرىيەتتە سەۋىيە يارىتىشنىڭ زۆرۈللىگىنى ھىس قىلىشقا باشلىغان شۇ يىللاردىن بىرى شېئىرلىرىدا ئىزچىل تالانت غالجىرلىغىنى ئاشكارلاپ كەلدى . ئىجادىيەتلىرىدىكى ئاۋاز ئۈچۈن ئۇنى مەشرەپكە يىقىنلاشتۇرۇشقا مايىلمەن، شېئىرلىرىدىكى دەلىللەردىن ئەنئەنە روھى، ئەنئەنىدىكى تەبىئەت قورغاقچىلىغى ـچۈشەندۈرۈش تەلەپ قىلمايدىغان ماھىيەتلىك جەۋھەر. ئۇيغۇر كىلاسسىك شېئىرىيىتىدىكى تەسەۋۋۇپ بەركەتلىرىنى شائىرىمىز غوجىمۇھەممەدنىڭ شېئىرلىرىدىن تېپىشقا بولىدۇ، گۆگۈم تاۋۇشلىرى بىلەن تاناسىپ

تۆزگەن شائىرىمىزنىڭ ئۆزىگە خاس بىر زامانى ۋە ماكانى بار .بىز ئۇنىڭ شېئىرلىرىدىن قۇياشنىڭ پەرقىنى تاپالايمىز ھەم ئاڭلىيالايمىز ،ئۇنىڭ شېئىرلىرى پۇراق ،تەم ئالاھىدىلىكىنى تولۇق ھازىرلىغان .

ئۇيغۇر ھازىرقى زامان ئەدەبىياتى بويىۇچە تىما ياقلاۋاتقان ئاسپىرانىت نۇرمۇھەممەت ئۇچقۇن شائىرىمىز غوجىمۇھەممەد مۇھەممەد ھەققىدىكى قاراشلىرىنى مۇنداق شەرھلەيدۇ .

كۆزۈڭنى ئاچ، قۇياش ساڭا پاتماقتا،

ئۆزۈڭنى تاپ، ئىسمىڭنى ئېيت دۇنياغا.

مانا بۇ غوجىمۇھەممەد، كىشىلەر ئۇنىڭ سوپى چىراي تەلەتىگە قاراپ ئۇنىڭ چاقىرىقلىرىنى مەنستمەسلىك بىلەن رەت قىلدى ، «روھتىكى زەئىپلىكنى داۋالايدىغان شېئىر يازغۇچى»رەت قىلىندى. غوجىمۇھەممەد كىشىلەرگە خۇشاللىق، روھى ئازادىلىك بىرەلەيدىغان كوتىرەڭگۈ روھ بىلەن تويۇنغان مەردانە، جۇشقۇن، ھاياتنى، تۇرمۇشنى، زاماننى مەدىيلەيدىغان شوخ لىرىك شېئىرلارنى قانچىلىك يازسۇن نىمىشقىدۇر غوجىمۇھەممەد مۇھەممەدتىن ئىبارەت بۇ بىچارە شائىر ھەر قانچە قىلىپمۇ خۇشاللىق ، كوتىرەڭگۈ روھ ، جۇشقۇن ھىسيات بىلەن كويلىيەلمىدى. كۈلەلمىدى، ھەم كۈلدۈرۈلمىدى .يامغۇر ،قار ياغسىمۇ ھىسياتى تۇتۇپ كىتىدىغان ،باھار كەلسە كۈلۈپ، مايسا بىلەن تەڭ ياشرىپ، كوكلەپ كىتىدىغان ،ھەر قانداق بىر بايرام كەلسىلا شېئىريي خۇشاللىغى ئاسمانغا يىتىدىغان «ھىسياتقا باي » بىر قىسىم ، ياق كوپ قىسىم شائىرلارغا قارىغاندا ئۇ بەلكىم ھىسياتقا بىخىلراقتۇ ؟!تەبىئەتتىكى ھەر بىر ئۆزگىرىش ، سىياسەت ، تۇرمۇشىدىكى ئازراق داۋالغۇشتىنمۇ مىسلىسىز گۈزەل كىلىچەكنى كورۈپ يىتىپ شادلىنالايدىغان ھىسسىي تەسەۋۋۇر ۋە شاللاق تەپەككۇرغا ئۇ بەلكىم گاللدۇر. ئۇ ئۆزىمۇ بىر قىتىم ماڭا «بەلكىم دوتىراق بولسام كىرەك»دىگەنتى. لىكىن غوجىمۇھەممەد دوت ئەمەس. كىسىپ ئېيتقاندا مىللىتىمىزگە غوجىمۇھەممەددەك شائىر بولماق تەس .قىزىق يىرى «تەلەيسىزگە سۇ كەلسە ، ئالاكۇدىن يار كەتتى » دىگەندەك ئۇنىڭ 36يىللىق ھاياتى خەۋىپ ئىچىدە، ئازاپ ئىچىدە ئوتتى. «كىچىنىڭ بارمىقىدىكى يارقىن ئۆزۈكمەن » دەپ جار سالغۇچى شائىرنىڭ ئۆز نۇرى ئىچىدە قۇياش كەينىدىكى كەنتكە دادىل قەدەم بىسىشىنى ئۇمىد قىلىمەن .

ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى بىر ھادىسە دەپ ئىتراپ قىلىنغان ئۇيغۇر يىڭى شىئىرنىڭ ئالدىنقى قاتاردىكى ۋەكىلى ، تالانتلىق شائىر ، ئەخمەتجان ئوسمان غوجىمۇھەممەدنىڭ سەزگۈسىگە ۋە تالانتىغا مۇنداق باھا بىرىدۇ .

مىنىڭ غوجىمۇھەممەد مۇھەممەدنى بايقىشىم ئۇنىڭ «تاك، تاك، تاك، مەن كەلدىم » شېئىردىن باشلانغان .بۇ شېئىر ئىلان قىلىنغاندا ئۇيغۇلارنىڭ ئىچىدىن مەندە تەسىر قالدۇرغۇدەك بۇ دەرىجىدىكى تەسەۋۋۇر ھەم تەپەككۇرغا باي شائىرنىڭ چىققانلىقىدىن سۆيۈندۈم .ئۇيغۇر يېڭى شېئىرىيىتىدىكى يول ئاچقۇچىلار ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىدىكى ئەنۋەر ئابدۇرېھىم ئۆتكۈزگەن سۆھبەتتىم «شائىرنىڭ مەسئۇلىيىتى، يىنىش ۋە كويۇش» تە قەيت قىلىنغان ئىستىكام قۇربانلىرىغا ئايلانغاندىن كىيىن مۇشۇ يولدا تارتىماي. تۇز ھەم راۋرۇس ماڭالايدىغانلارنىڭ چىقالماسلىغى ئۇيغۇرلار ئۇچۇن سەت ئەمەسمۇ؟ مەن غوجىمۇھەممەد مۇھەممەدنىڭ زامان تۇيغۇسنى پەخىرلىنىپ تۇرۇپ تىلغا ئالىمەن. شېئىرلىرىدىكى –ھايات ، ئۆلۈم، سۆيگۈ ھەم جىنسىيەت بىرلىكىدىن باشقا مۇشۇ بىرلىكنىڭ يادرۇسى بولغان زامان تۇيغۇسى بىزنىڭ دىققەت قىلىشىمىزغا ئەرزىيدۇ. بۇنىڭدىن باشقىلىرى شېئىرنىڭ تەپسىلاتلىرى ...مەن قەپەزدىكى تورغاينى قويۇۋەتتىم دېگەن جۈملە بەك ياردى. ماۋۇ گۈينى قارا، ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدە، ھەتتاكى دۇنيا شېئىرىيىتىدىمۇ ئەرلەرنىڭ جىنسىي ئەزاسى ھەققىدىكى بۇنداق مەجازنى ئۇچراتمىغانمەن»،

بىز ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدە ناۋيىنى بەش يۈز ساقلىدۇق، يىقىنقى چارەك ئەسىردە ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدە ئادىل تۇنىياز بىلەن غوجىمۇھەممەد مۇھەممەددەك شاھىمەردان چىقتى، چارەك ئەسىرگە نىسپەتەن 2 دېگەن سان ھەقىقەتەن ئاز سان ئەمەس. بولۇپمۇ مەن غوجىمۇھەممەد مۇھەممەددىن كوپ ئۇمىد كۇتىمەن .

ئۇيغۇر سىمۇۋۇللۇق شېئىرىيىتىنىڭ ۋەكىلى، پىشقەدەم شائىرىمىز بۇغدا ئابدۇللا مۇنداق قارايدۇ .

يىراقتىكى قۇملۇقنىڭ ئاۋازى غوجىمۇھەممەد مۇھەممەد شېئىرلىرىنى يىقىندىن بىرى مەتبۇئاتلاردىن كوپ ئۇچراتتىم. شېئىرلىرىدىكى كوزگە تاشلىنىپ تۇرىدىغان ئالاھىدىلىك قۇملۇق مەدىنىيىتىمىزدىكى قۇرغان ھەم يىپىشقاق تەپەككۇر. شېئىرلىرىنىڭ تىمىسى ئۆزگىچە، شېئىرلىرىدىكى مەنا چۈشكۈن گۈزەللىك ئەمەس، بۇ دۇنيانىڭ ماھىيىتى ھەم ھەقىقىتى ئوتتۇرىسىدىكى قان تالىشىش جەريانىنى بۇ ياش شائىرنىڭ شېئىرلىرىدىن بايقاشقا بولۇدۇ

خەلقىنىڭ ھورمىتىگە ئېرىشكەن، ئۇيغۇر تەمسىللىك شېئىرىيىتىدىكى تالانتلىق شېئىرىمىز ئىمىن ئەخمىدى غوجىمۇھەممەت تۇغۇرسىدا مۇنداق دەيدۇ .

بوران چاپقۇنسىز مەۋھۇم دۇنيا ۋە ۋاكۇئۇم بوشلىقى شائىرنىڭ ھاياتىدا مەۋجۇت ئەمەس .كىتاپخانلىرىنىڭ

ئازابى بىلەن تاناسىپ تۈزەلگەن شائىرنىڭ روھىدا مەۋجۇت .غوجىمۇھەممەد مۇھەممەد شېئىرلىرىدىكى ئۇسلۇبنىڭ، شائىرنىڭ تەپەككۇرى بىلەن بىرلىشىپ كەتكەن مۇكەممەللىكىدىن سۆيۈنىمەن .بۈگۈنكى تۈيغۇسى كۈچلۈك شائىر غوجىمۇھەممەدنىڭ ئىجادىيىتىگە ئۇتۇق تىلەيمەن .

شائىرىمىز غوجىمۇھەممەد مۇھەممەد بىلەن زامانداش، مول –ھوسۇللۇق ،تالانتلىق شائىرىمىز ئەخمەتجان تۇرۇپ بەگتۇرنىڭ مۇنداق قارايدۇ .

«دەرتىسىز ئادەم ئادەم ئەمەس، مۇنى ئاڭلاڭ. ئىشقىسىز ئادەم ھايۋان جىنسى، مۇنى ئاڭلاڭ .» بۇ نەقىلدىن ئاتالاپ ئوتتۇپ ۋاستىلەر قورشاۋىدىكى تالانتلىق شائىرىمىز غوجىمۇھەممەدكە كوچەيلى .غوجىمۇھەممەدنىڭ تەپەككۇرغا، تەسەۋۋۇرغا، تۇيغۇسىغا، ئەقلىگە باھا بېرىش مۈشكۈلرەك .ئۇنىڭ غالجىرلىق يىغىپ تۇرغان مىسرالىرىدىن «قۇياش ئۇيقۇسىدا » ياتقان تەنلىرىمىز تىترەپ توختىدى .نىمە ئۈچۈن تىترەپ توختىدى .چۈنكى غوجىمۇھەممەدنىڭ مىسرالىرىغا كىرىپ كەتتۇق .ئۇنىڭ شېئىرلىرىنىڭ تەمى ئۇنىڭ دەرتىسىز ،ھەم ئىشقىسىز ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاپ تۇرغاندا ئەنئەننى نىگىز قىلغان شېئىرلىرىدىن تەمسىللىك شېئىرىيەت ،ھەم سىمۋوللۇق شېئىرىيەت ئۇچقۇنلىرىنى تېپىشقا بولۇدۇ. مەن ئۇنىڭ مۇنداق بىر شېئىر يازغانلىغىنى شەرەپ بىلەن تىلغا ئالىمەن. بۇ شېئىرلاردىن چوڭقۇرلۇق ئىچىدىكى بەندىنىڭ بۇلاقنىڭ كوزلىرىدىن تامچىغان سۇ تامچىلىرىدەك تامچىلاۋاتقان مۇڭلۇق يىشىنى، ئازاپلىق كەچۈرمىشلىرىنى چۈشىنىشكە بولۇدۇ .

كەزسەم خوتەننى، قەشقەردە ئاھىم ،

ياش تۆكتى ئاقسۇ، ملڭ ئەردە ئاھىم .

ئىزدەپ تىنچلىق بارسام ئىلىغا ،

قانتى بوغۇق كەپتەردە ئاھىم .

ئاتۇشقا چىقسام تاشلار يىرىلدى ،

جاندا بىلەنگەن شەمشەردە ئاھىم .

تۈرپاندا قەبرە ، بولدۇم ھازىدار ،

شائىرنى چاپقان خۇمپەردە ئاھىم .

كەزدىم ۋەتەننى ئون بەش چۆرگىلەپ ،

ئون بەش تامچە قان مەھشەردە ئاھىم .

بىز ئاچالغا كەلدۇق. شېئىرىيەتتىكى سەپەرنىڭ ھاياتقا بولغان چىقىلىشى قۇياش نۇرىنىڭ قەلبكە كوچىشى.

بىپايان چوللۇك . . .نۇر ئىچىدىن ، قەلبكە كوچۇپ چىققىنىمىزدا شېئىرىيەتتىكى ئىزدەشنىڭ ھامان بىر كۈنى مىنى

ھەم سىنى تاپالايدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن .

ياش شائىر ئابلەت ئەخمەت مۇنداق قارايدۇ .

«كىچە بارمىقىدىكى يارقىن ئۈزۈكنىڭ »ھىچكىم ئۇچۇن ئازاپ چەكمەسلىكىنى تىلەيمەن .كويۋاتقان شاراپ تەببەسسۇمىدىكى ئوز روھىنى دادىل ئىپادىلەش گۈزەللىكىدە يەنىلا غوجا مۇھەممەد سەممىلىكىنى سەزدۇق .ئۇنىڭ شېئىرلىرىدىكى خاسلىق قىيامىغا يىتىۋاتقان شۇ يىللاردا شائىردىكى ئازاپنىڭ چىكى يىراقلاپ كەتكەندەك قىلاتتى .ئاھ !!كوكسۇم . . . . .دەپ يۈرىكىنى قامالالاپ ئازاپ چىكىپ يۈرگەن شائىرنىڭ نۇسرىتى بۇ ئوقلارنى قانداق قىلىپ بوي سۇندۇرغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايمەن .ئۇنىڭدىكى تالانت بىلەن سەرگەردان تەنلىرى ئوتتۇرسىدىكى مۇۋازىنەت مۇشۇ يولنىش بىلەن تەرەققى قىلىپ ماڭسا ئومرىنى باشقىلارغا چۈشەندۈرۈشنىڭ ھاجىتى قالمايدۇ .چۈنكى ئۇنىڭغا شۇنداق بىر ھىكمەت تاشلاقلىق .

قەشقەر پىداگوگىكا ئىنستوتىدىكى يىتىلىۋاتقان ياش شائىر تۇرسۇنجان ئەخمەت مۇنداق قارايدۇ:

ئادەم خۇدانىڭ زىمىندىكى بويۇك موجىزىسى ،بەندىچىلىكتە شائىرلىق يولى ئوزلۈكتىكى كائىنات بىلەن مۇكەددىش ئالاھىدىلىكى بىلەن مەلۇم نۇسرەتكە ۋە قىممەتكە ئىگە .تۇرسۇنبەگ ئىبرايىمنىڭ «شائىر ۋە پەيغەمبەر » ئاسىمجان ئوبۇلقاسىمنىڭ «شائىرلىق ئەركىنلىكى قايەرگىچە »...قاتارلىق تەتقىقاتلىرىدىكى ھەققەتلەردىن بىلەلەيمىزكى شائىرلار كىشىلەرنى ئوزىنىڭ ئىمان ئىتىقاتى، ئەمىلىيىتى ۋە ئەخلاقى بىلەن نۇر ئىچىگە، پارلاق بىر مەنزىلگە باشلىغۇچىلاردۇر. زىمىندىكى ئازاپ دەشتىدە، ھىجران قىسمىتىدە ئۇلار پەيغەمبەرلەر بىلەن ئوخشاش بىر يولدا. شائىرلار رەڭدار قاناتلىرى بىلەن ۋۇجۇت باياۋانىمىزدا كىزىپ يۈرگۈچى

كارۋان بولۇش نۇسرىتىنى نامايىش قىلغاندا بىزنىڭ ئازاپلىرىمىزنى بايقاشتىن ئىبارەت يۇكسەكلىككە ئىگە بولۇدۇ .بويۇكلۇكتە ئۇلار پەيغەمبەردىن كىيىن تۇرۇدۇ. ئاللاھ زىمىننى گۇزەل بىر پارچە شىئىر قىلىپ ياراتقاندا ۋۇجۇتتىكى مەجھۇل تۇيغۇلار رەڭدار ياسىنىش بىلەن بىرگە بەندىچىلىكتىكى ئەلەم ۋە يالغۇزلۇق شائىرلارغا بەخش ئىتىلگەن. ھىجراندىكى ئىزگۇلۇكنى تەڭرى تىلى بىلەن شەرھىلەش شائىرلارغا تەنھالىقنىڭ قىممىتىنى تۇنۇتقاندا قەدەملەردىكى ئازغۇنلۇقا ھەيران بولۇپ تىكىلگەن كوز پەقەت نۇرنىڭ كوزى .روھى سۆزۈك بۇ ئىنسانلار ئوت ئىچىدىن تەڭرىنىڭ بارمىقىنى ئىزلەيدۇ .مانا بۇ غەليان كوترگەن ئىنسان –شائىرلىقتىكى نۇسرەت .

بارچە جانلىقلار، تاغ –دەريالار، چۆل –جەزىرلەر، بوستانلىقلار، باغلار، بۇلاق –ئىكىنلەر ..شائىر قىنىدىن مىسرالارغا كوچكەندە يارتىلىش بىلەن بۇزۇشنىڭ قورشاۋىدا قالغان بەندىچىلىكتىكى گۇناھتىن مەيۇسلىنىش، ئازاپلىنىش ئىجادىيەت كۇچىگە ئايلىنىپ ۋۇجۇتتىكى سەنئەت ئىرادىسىنىڭ جىددىيلەشكەن تىنىقلىرىنى سوزلەيدۇ. دەل مۇشۇ تىنىقنىڭ ئىگىسى –شائىرلار. غوجمۇھەممەد مۇھەممەد ئىجادىيىتىنىڭ يۇزلىنىشى مۇشۇ تىنىق ئاساسىدا بولدى دەپ قارايمەن .

مەن مۇنداق قارايمەن .

گۇلسىز گۇلزارلىق ئىچىدىكى شائىر غوجمۇھەممەد مۇھەممەد بىزنىڭ قەلىپ دەرۋازىمىزنى شىئىر بىلەن چەككۇچى ھەم ئاچقۇچى چەۋانداز. ئىككى كوزىمىزدىكى ياش تامچىلىرىنى سۇرتۇپ تۇرۇپ ئۇنىڭ روھى دۇنياسىغا ئىچكىرلەپ كىرگەندە ئۇنىڭ قەلبىنىڭ، ئۇنىڭ روھى دۇنياسىنىڭ كىشى يىغلاپ تۇرۇپ ئوقۇيدىغان ئاجايىپ مۇڭلۇق شىئىر ئىكەنلىكىنى بايقاشقا بولۇدۇ .

جىنىم ھاياتقا ئىپتى ئەزان

نامازغا ئولتۇردى دەپتەردىكى قان .

كۇندۇزلەر قۇل بولۇپ كەتتى قوياشقا

دۇنيا ئىزىقىپ يۇرەر كىتاپتا

بەتلىدىم ئۇزۇمنى رەزىل ھاياتقا

سەۋدايى ئاشىقمەن ئۇلۇپ قانمىغان !

كەلمەمسەن ؟

ئەي چېچى چۇۋۇلغان شەرمەندە خىيال

تېنىدە ئۇچىۇلۇك تۆگلۈك بار ئايال

يۇلتۇزنىڭ نۇرىدا ئۆلۈك يۇغۇچى

كۆگلىدە ھېچكىم يوق دىۋانە شامال . . .

مەن ھازىر ئوت كەتكەن سۇنىڭ ئىچىدە .

توغراقتا ھېچنىمە قالمىدى دەيدۇ

كۆك بۆرە يول باشلاپ كەلمەيدۇ دەيدۇ .

بارخانلار ئاستىدىن چۆچۈپ قوپىمەن

ئىزلىرىم تەكتىدە ئاتلار كىشنەيدۇ

ماشنا جاراڭلاپ تۇغۇلۇپ تۇرار

قىزىل گۈل ئۆلىدۇ قىزىل سەھەردە .

ئەرلەر ئەخلاقسىز ياشىيالمايدۇ

ئىشتان كىيمىگەن ئايال شەھەردە.

كەلمەمسەن ؟

مەن ھازىر قىلىچتەك بولدۇم يالىڭاچ

مەن ھازىر ياغاچتەك قۇرۇدۇمساڭا .

ئەي ئىشتان بېغىنى يىتتۈرۈۋەتكەن قىز

ئەي كۆزى تېشىلگەن قاراڭغۇ مەشۇق .

ئەي لېۋى دېڭىزدەك دولقۇنلۇق قۇملۇق

ئەي مەندەك ئاچ قالغان مۇقەددەس تاغلار

ئەي مەندەك يارىغا قانمىغان باغلار

كەلمەمسەن

ۋارقراپ تاشلايمەن بىردەمدىن كىيىن

شېئىر قەغەزگە كىرىۋالىدۇ

هاياجان

قەغەزگە پاتمايدۇ ، ئۆلۈۋالىدۇ

قالىدۇ پايانسىز جۇدالىق ، هىجران . . .

- -قانغان قان

بوران –چاپقۇندىكى ئازاپلىق قۇملۇققا ئايلانغان شائىرنىڭ قەلبىنى ئۇيغۇر كىتاپخانلىرى بابا رەھىم مەشرەپكە تەققاسلىدى . بۇ يەكۈننىڭ ئىلمكى چوڭ ،روھى جەھەتتىكى قاتمۇ –قات زەربە . ئەندىشە ، تەشۋىش ئىچىدىكى شائىرنىڭ قەلبىمىزدىكى پىغان بىلەن مەنبەداشلىقىنى تۇنۇپ ئازاپلىرىمىزنى يىغلاپ تۇرۇپ يىزىققا پۈتىشى ، ئۇنىڭ نەپەسلىنىشىدىكى بىر جەريان. بىزگە قالدۇرۇلغان جەننەت بىلەن دوزاق ئارىسىدىكى پاسىلدا تىراگدىيە سەزگۈرلىكىگە ئىگە شائىر – شېئىرلىرىدىكى شەكىل بىلەن ،مەزمۇن بىلەن بىزگە ئىپار تەقدىم قىلغان شۇ پەيىتلەرنى شائىر غوجمۇھەممەدنىڭ ئازاپلىق پەيتى دەپ قاراش كىرەك ،چۈنكى ئۇ غەزەپ بىلەن ياش توكۋاتقان يىغلىرىنى كوترىپ قوشتاغدا پەيدا بولغاندا كوككە سىڭىۋاتقان مەشرەپ روھى بىلەن بىرلىشىپ كەتكەن چۇقان بىزنى چاقىردى .بىز ئۇنى مۇزىكا دىڭىزىنىڭ ئىچىدە بايقىدۇق .ئۇنىڭ ئوز خىياللىرىنىڭ سۈرىتىنى مۇنداق سىزغانلىغىنى بايقىغاندا ئوزىمىزنىڭ ئەرلىكىگە گۇمان چۈشتى « مەن‌شۇنداق ئويلايمەن ، ئەرنىڭمۇ ئىپپىتى‌بولىدۇ ، ئۇ ـ ۋەتەن . يەنە شۇنداق ئويلايمەن ، ۋەتەنسىزلەرنى ئاللا كەچۈرمەيدۇ . ئۇلار جەننەتتىن ئۈمىد كۈتمىسۇن . جىنايەت ـ روھتىكى يېڭىلمەس كۈچتۇر ، ھەققانىيەتنى ئاشۇ كۈچ يارىتىدۇ ، يەنە شۇنداق ئويلايمەن، ۋەتەنسىز ئەرلەر ـ ـ ئىپپەتسىز ئەرلەردۇر ، ئۇلارنى دۇنياكەچۈرمەيدۇ ، شۇڭا ئۇلار باراۋەرلىكتىن‌ئۈمىد كۈتمىسۇن .

باللىلقىمدا ۋەتىنىم ـ ـ مەھەللەم ئىدى ، چوڭ بولغاندا ئۇنى شەرقتىن تاپتىم . باللىقتىكى ۋەتىنىمنى قىزىلبايراق ئاستىغا كۆمۈپ قويدۇم . يەنەشۇنداق ئويلايمەن ، ئېتىقاد ـ ـ ئوق ئۆتمەيدىغان قالقان ، مەككىگە

بارساڭمۇ ئىمان تېپىلمايدۇ . پەرۋانە شام ئالدىدا ئۆلدى . ھەييام بىرئۆمۈرشاراپ ئىچمەي جام ئالدىدا ئۆلدى . دىۋانە نان ئالدىدا ئۆلدى .يىگىنە قۇلىقىدىن كارۋان تارتقانلار ئاپئاق ئۇستىخانلاردىن نۇرلۇق ئايۋانلارنى قۇرۇپ ، داپ ھالقىسىدىن‌ئەسەبىي زامانلارنى ئۆتكۈزۈپ ، ساپايىسىدا باش سۆڭەكلەرنى شاراقلىتىپ جەز قىلىپ ، ئاخىر ۋەتىنىنى قۇملار ئاستىغا كۆمۈپ قويدى ـ دە ، ئۆز يېرىدە سەرسان ئۆلدى .

يەنە شۇنداق ئويلايمەن ، ساقال ـ بۇرۇت قويغانلار مەن ئەر دېمىسۇن ، بۇغداي تېرىپ زاغرا نانغا تويغانلار مەن ئەر دېمىسۇن ، ئاھ خەلقىم دەپ دەرد يۇتۇپ مەيخانىلاردا قونغانلار ئۆزنى مەن ئەر دېمىسۇن ، ئۇلار جەينامازدىن نېرى ، ئەل ئالدىداۋىجداندىن نېرى .

سۆيگۈ ئۈچۈن جان بېرىمەن دەپ مەست بۆرىدەك ھۆركىرەپ ، ئەرلىكغۇرۇرى ئۈچۈن دەپ مۇشتلاشقانلار مەن‌ئەر دېمىسۇن ، ئۇلارنىڭ يۈرىكىگە پىغانى نېرى ، مەشرەپ كەبى زارۇ ـ زار چۆللەردە ھىجرانى نېرى . << ئېتىقاد >> ۋە << توغرا يول >> نى سۆزلەپ قاياشنى تاپ ، شەرىققە قاراپ ماڭ دەپ ۋەزخانلىقتا شان ـ شەرەپ كۆزلەپ ، ئىچ ـ ئىچىدىن قۇرۇپ ئۆتكەنلەر مەن ئەر دېمىسۇن ، ئۇلارنىڭ سەپ ئالدىدا مەيدانى نېرى ، تىغ ئالدىدا تەن ، جېنى نېرى . ناخشا ـ ناۋالاردا ئازابىنى ھەيدەپ ، غىلجىڭ ـ نازلاردايىلىكىنى قۇرۇتۇپ ، ئەركىنلىكتە پۇت ـ قولىنى چىرماپ ، << قىلىچتىن قورقۇپ بېشىنى ئېگىپ >> كاستۇم ئىچىدە تىترەپ يۈرگەنلەر مەن ئەر دېمىسۇن ، ئۇلارنىڭ تومۇرىدا دولقۇنلىغان قان نېرى ، ھاياتىغا ئۆلۈم ھەمدە شان نېرى .

مەن يەنە شۇنداق ئويلايمەن ، چۆلدە كارۋان‌ناخشىسى ئەمدى قايتا ياڭرىماس ، ئەمدى يول باشلاپ ساڭا جەڭلەردە بۆرە ئۈچرىماس . قەدىمىي جەسەت ،باش سۆڭەكلەرشاھىد ، لېكىن مىلى توۋلىساڭمۇبىر لەھزە زوۋان‌چىقماس . سەن ئۆزۈڭگە قالدىڭ ئەر . قاغا مىڭ يىل ياشىسىمۇ رەڭگى قارا ، بەختى قارا . قۇش ئالتۇن قەپەزدە تۇرۇپمۇ كۆككە ئىنتىلەر . سەن ئۆزۈڭنىڭ قۇلى ھەم زىندانىسەن . سەن ئۆزۈڭگە قالدىڭ ، ئەي ئەر . خوتۇنۇڭغا تۆلەپ تۈگەتكۈسىز قەرزىدارسەن ، باللىرىڭنىڭ‌پېشانىسىدىكى مۇشتلىرى تۈگۈلگەن قىسمەت‌سايىسىنى كۆردۈڭمۇ ؟ ئەي ئەر !. . . مەن شۇنداق ئويلايمەن . ». . . .ئەي شائىر!!! قەلبىڭدىكى ئازاپ گۈللىرى ئېچىلىشقا باشلىغاندا مۇشرەپتىكى تەنھالىققا قايتىپسەن ،قۇش ئۇۋىسى بىلەن سىنىڭ مۇساپەڭ ئوتتۇرىسىدىكى بوشلۇقتا تۇرۇپ جانانىڭ قارىداپ كەتكەن يۈرىكىگە نەزەر سالغىنىڭدا «روھ يۈيۈندۇرۇش؛ دىن ئىبارەت مۇشاقەتلىك ئەمگىگىڭگە ھەمدۇ —سانا ئوقۇشقا باشلىدۇق .ھەي !! تەنھالىق قەسرىدىكى يولۇچى . . .قانسىز يۈرىكىڭدە قان

داغلىرى تازلانماي تۇرۇپ قىزىل يۇلغۇن پوپىكى ئاستىدا ئۇخلاپ ياتقان جانان يۈرىكىڭنى ئوغۇرلاپ قاچتى .بىزنىڭ ئۆلۈمگە بولغان سەپىرىمىز كىچىلەرگە بولغان سىغىنىشنىڭ نەقەدەر سويۇملۇك ئىكەنلىكىنى باشقاشتىن بورۇن كىچىنى باغرىڭغا چىللا .....چۈنكى بىز نۇرغا قەرىزدار .

ئەي شائىر!!! ـ «رىئاللىقىمدا ھەسەلدىن ئازغىنا يىدىم ،ئەمما لەززىتىنى ئالالماي ئۆلۈپ كىتىۋاتىمەن .»دىدىڭسەن . ـ چۈچۈپ كەتتۇق .سەندىكى ھەقىقى شائىرغا خاس تەپەككۇر .ھەقىقى شائىرغا خاس ياشاش ئۇسۇلى. سىنىڭ شەرەپ بىلەن ھىجرانغا كىرىپ كىلىشىڭ ئىجادىيىتىڭنىڭ ئۆزلۈك بىلەن ئاستا —ئاستا ئۆچىرىشىش دەۋرىدە خاسلىققا ئىگە بولىۋاتقاندا ئازاپ كۆۋرىكىدىن يەنە مەغرۇر ئۆتەلەرسەنمۇ ؟كۆچىدىكى ئىشىكلەر تاقالدى ،نامازغا ئولتۇردى دەپتەردىكى قان... ،

دەرىزە ئەينەكلىرى چىقلغان دەملەردە قىلىچتەك يالىڭاچلىنىپ قىنىڭ بىلەن يىزىۋاتقان شىئىرلىرىڭنى ئوقۇشقا باشلىدۇق ......ئىگىز —ئىگىز تاغ بىشىدىن سىنىڭ ئاۋازىڭ يەنە ئاڭلاندى .ئۆزىمىزنى تىڭشاشتىن بۇرۇن تەنلەر يىنىشىدىكى قانلارنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلايلى

غوجىمۇھەممەدنىڭ بايانى ۋە ئەركەكلىكىنىڭ چۇقانى

تالانتلىق شائىر غوجىمۇھەممەد مۇھەممەد ئۆزىنىڭ تۇغما تالانتى، ۋە بەدىي ئىستىداتى بىلەن ئۇيغۇر شىئرىيەت كىتاپخانلىرىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئىرىشىپ كىلىۋاتقان، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى بىر ھادىسە —ئۇيغۇر يىڭى شىئرىيىتىدىكى يىڭى بىر ئەۋلاد شائىرلاردىن كىيىن يىتىشىپ چىققان، شىئىرلىرىدىكى سوزلەر تىلسىمى بىلەن ئىنسانلارنىڭ قەلب تەكتىگە يوشۇرۇنغان سىرلارنى يىڭىچە تەپەككۇر شەكلى بىلەن ئىچىپ بىرىۋاتقان ئىستىداتلىق شائىر .

غوجىمۇھەممەد مۇھەممەد شىئىرلىرىنىڭ شىئىرى تىل قۇرۇلمىسىدىن ئۆزگىچە مەنا كەڭلىكى، تارىخىنىڭ شىئىرى تىلدىكى مۇزىكىلاشقان سۈرىتى. تىل بەلگىلىرىدىكى شائىر ئۇسلۇبىنىڭ خاسلىقى، شەكلىدىكى ئۆزگىچە قۇرۇلما ...قاتارلىقلارنى بايقاش تەس ئەمەس. ئىستىتىك دىققىتىمىزنىڭ مەركىزىدىكى شائىرنىڭ شىئىرلىرىدىكى ئۆزگىچە رىتىم گۈزەللىكىنىڭ قارا سۆرەتلىرىدىن غوجىمۇھەممەد مۇھەممەدنىڭ تىل بەلگىرىدىكى ئۆزگىچە ئۇسلۇبىنى كورىمىز .

قاتتىق ھاقارەتتىن يۈزلىرىم چىم ـ چىم

ئانا گۈشى ساتماقتا بىر كىم

سەن ئېتخى قاندىن قورقىدىغانلىقىڭنى بىلمەيتتىڭ.

دەرەخ شېخىدىكى ھىجرانكار كاككۇك

مېنىڭ ساڭا چاڭقاشلىرىمنى چۈشنەر بەلكىم.

سەن بىلمەيسەن، بۇ يەردە

ئۆر توقماق ئەسەبىيلىشىپ ئۆز ئىگىسىنى ئۆلتۈرۈپ قويىدى.

ئېچىل داستىخان ئېچىلىۋېرىپ قۇرۇتىۋەتتى ئېتىزدىكى ئاخىرقى داننى.

ساڭقاك ئىشىكىم ئوغرىلاندى، تەڭگىلەرنىڭ شاراقلاشلىرىدىن

كېلەر ئۇنىڭ تاياق ئازابىدا ھاڭرىغان ئۈنى.

- -«ئەرنىڭ ئىپپىتى »دىن

شائىر تارىخ داستىخىنى يايدى .يۇقارقى شېئىردىكى تۈيغۇ كەڭلىكى مەلۇم زامان بىلەن بولغان قانداشلىقىنى زوراۋانلىق بىلەن ئىسپاتلاۋاتقان دەقىقىلەردە چۈشۈمىزدىكى زامان ھەم ماكان ھەركەتكە كەلدى .بىز ئوتمۇشكە قايتتۇق .زامان سىلسىلىتۇرمىلىرى بىلەن بولغان ئارلىق پاسىل ئايرىغان ماكان چەكلىمىسى بىلەن بىزگە سۇئال تاشلىدى .بۇ سۇئالدىكى جان تالىشىش بىلەن سىھرىلەنگەن تىنىمىزدىكى ئاڭلاش ۋە كورۇش سەزگۈسى شېئىر ئوقۇۋاتامدۇ .؟ياق .شائىرنىڭ يىزىقتا جان كىرگۈزۈش شاپاتى بىلەن بۇ شېئىر بىزنى ئوقىدى .

شېئىرنىڭ تىل قۇرۇلمىسىدىكى يىغىلاش بىلەن مەنا كەڭلىكى يارىتىش مىللەت روھىنى دادىل ئىپادىلەۋاتقان شائىردىكى ھالقىلىق نۇسرەت بولۇشتىن سىرىت سەنئەت قۇرۇلمىسى بىلەن ئىرسىيەتلەنگەن ئەنئەنىمىزدىكى ھالقىلىق جەۋھەر .شائىر بۇ جەۋھەرنى ئىزلەش باسقۇچىدا شەيئىلەر ماھىيىتىدىكى يىگىچە شەكىلگە ماراجەت قىلىشتىن سىرىت تەنھالىققا قايتىپ يىگى تىل شەكىللىرىنى ئىزلەيدۇ .يىگى تىل شەكىللىرىدىكى ئىستىتىك بەلگە ئارقىلىق ۋۇجۇتنىڭ شېئىرىيەتتىكى گۈزەللىكىنى ئىزلەيمىز .بۇ گۈزەللىكتىكى پارتىلاش بىلەن رىئاللىقنىڭ قان –يىرىڭلىرىغا قايتىپ كەتكەن شائىر ۋۇجۇدى تەسەۋۋۇرلىرىدىكى ئازاپنىڭ يوقىتىپ

قويغان خاتىرلىرىنى ۋاراقلاشقا باشلايدۇ .

چۈشۈپ ئاسماندىن ياغاچ ئاتقا مىنگەن شاھزادە
سېتۋەتتى ئاچلىقتىن ئېتىنى ئوتۇن بازىرىدا.
پادىچى تازنىڭ مەلىكىنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب ئىزدەپ
تۇرغىنىنى كۆردۈم كىتابخانىدا

پەرھاد ئون يىل تەشتى بىتون ئەمەس شېرىن تېغىنى،
غېرىب پالاندى چۆلگە ئەمەس سەنەمنىڭ مۇشكۈل مۇھەببىتىگە.
تاھىر ئاقتى دەريادا ئەمەس زۆھرەنىڭ كۆز ياشلىرىدا
چۈشەنمەيدۇ بۇنى مەڭگۈ ئاشقتىن ئۆزگە.

سەن نەدە قەدىمدىنمۇ يىراق بىر يەردە
دەرەخ كاۋىكىدا مېنى ساقلاپ تۇرامسەن؟
ئاسمان، دېڭىز، تاغ
تۇغۇلامدۇ ئۈچ ئوغلۇم قايتا؟...
ئۇلارنى سەن تۇغۇپ بېرەمسەن؟!...
مەن ئورۇق، ئاچ
مەن ساڭا خۇمار
ئەرلەر ئېپىپتىنى يوقاتقىلى بولدى يۈز يىللار.
رادىئو جىنسىي كېسەل توغرۇلۇق بەرمەكتە ئېلان
ئەرلەرنى چۆچۈتكىنى ئېلان ئەمەس
قەرز سۈيلەۋاتقان تەلۋە ئاياللار.

ۋەتەن

ئەرنىڭ ئىپپىتى.

ۋەتەن

ئەرنىڭ ياتالاشقان ئېتىقادىدا

سۇسلاشقان ئىماندا

داتلاشقان پىچىقىدا

چاڭقاپ ياتقان بىر سىقىم تۇپراق

قانغا، ۋىجدانغا.

قورقۇپ كەتتىم

ئۇمىدسىزلىكنىڭ يۇرىكىمنى لەختە ـ لەختە قىلىپ ئۇھسىنىشىدىن

ئايال كۆز يېشىنىڭ مۇشتۇملىرىنى تۇگۇشىدىن

ئىشتان بېغىغا قول ئۇزاتقاندا

پۇتمەس قەرزلەرنىڭ ئەسەبلىرىمنى بوشىتىشىدىن.

ئاھ، مېنىڭ گۈزەل مەلىكەم

كۈلمەي، يىغلىماي، ماڭماي مېنى ساقلاپ تۇرامسەن

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرىدە.

بۇ ئەسەبىي بىر نالە

جىمجىت ئاخشام زۇلمىتىدە كىيىندىم

رەزىللىككە چوڭقۇر چۆكۈپ ئىزدەپ ئابى ھاياتنى.

ئاتا مەڭگۈ مۇڭلۇق يىغلار، ئاتا ئىزدەر ئىرادە،

كۆردۈم بوۋاق چۈشلىرىدىن سانسىز يۇمران قاناتنى.

ئەرلەر ياسار جىنازا

بۆشۈك بىلەن تەڭ تەۋرىنىپ ئۇخلىماقتا ئاياللار.

ئاھۇ قانداق جان تاپشۇرغان سەييادقا

قېنى بۆرە ئوشۇقى؟

قىمارۋازنىڭ تاۋكاسىدا سەكرەپ يۈرەر بىقارار.

سىم ـ سىم گۈگۈم تېرەك ئۈچىدىن سەكرەپ چۈشەر ئاق ئۆچكە

ئوتتىن قېچىپ ئادەملەرگە كىرەر جىنلار پاتپاراق.

يالغان سۆزنىڭ راستلىقىنى ئىسپاتلاشقا چارە كۆپ،

ئەيلەر كۆز ياش رىيائاللىقنى يىرگىنىشلىك ۋە پاتقاق.

مايمۇن كىشى ئۇسسۇل ئوينار خۇشال ـ خۇرام قامچىغا،

تۆگە كېلەر مەردانە ھەم قوتۇر ئېشەكنىڭ كەينىدە.

كۆڭلەك سالار ئاي ئىچىدە ئەپسانە قىز نازلىنىپ

مىليون ئاشىق قۇرۇپ ئۆلەر نېسى لەززەت ئەۋجىدە.

مۇھەببەتنىڭ رەسۋالىقى شۇنچە ئايان بولسىمۇ

قەسەملەردەك قاتتىق قاندىن قاچار خىيال يولۋاستەك.

كونا ئايال يامار جۇل ـ جۇل يىرتىلغان شۇ كۆڭلىنى

قارا قاغىنىڭ مەدھىيىسىدە قاقاقلاپ ئېچىلىۋاتقان تاز گۈلدەك.

كۆندىن ـ كۆنگە ئېگىزلىمەكتە بىنا كەبى جىنايەت،

تۆزلەنمەكتە جان دۆڭلىرى زەنجىر تاپان ئاستىدا.

بىر كىشىدىن باشقا ھېچكىم يوق

بىر كىشىگە تولۇپ كەتكەن چەكسىز دۇنيادا.

كېلەر كىمنىڭ ئاتقا مىنگۈسى

كېلەر كىمنىڭ نەزمە ئاڭلاپ سۆيۈنگۈسى.

ئۆلۈك ئادەم كۆتۈرمەيدۇ تىرىكلەرنىڭ جىنازىسىنى،

كېلەر كىمنىڭ جەينامازدا ۋارقىرىمىغۇسى.

بۇ ئەسەبىي بىر نالە

بۇ كۆڭۈلدىن سۇ ئىچەلمەي چىقلىغان تاش پىيالە.

تاڭ ئاتىدۇ غەرب قىزارسا،

كۆز تىكەرمەن شەرققە

ـ (ئەرنىڭ ئىپپىتى)دىن

ئەنئەنىگە قايتىش غوجىمۇھەممەد شېئىرلىرىدىكى شەكىل جەھەتتىكى تاللاش بولماستىن يېڭى يۈزلىنىشنى مەقسەت قىلغان مەزمۇندىكى تاللاش .

مەزمۇندىكى چوڭقۇرلۇق بىلەن بىر گەۋدىلىشىپ كەتكەن ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى، ئۇيغۇر خەلق چوچەكلىرىدىكى بىشارەتلىق سوزلەر سىرى ـ ئوقۇرمەننى ئوتمۇش بىلەن ئۇچراشتۇرۇپ زامان بىرلىكلىرىدە «ئادەم » ئۇستىدە ئىزلىنىشنىڭ ئوتكۇنچى يۈزلىنىشنى مۇكەممەل كورسىتىپ بىرىۋاتقاندا ۋۇجۇدىمىزنىڭ بىر قىسمىغا ئايلانغان قوزغىتىش كۈچىنىڭ شېئىر بىلەن باغلىنىشلىق ئىكەنلىكىنى بىلەلەيمىز .

ئۇيغۇر كىلاسسىك شائىرلىرى بىلەن ھازىرقى شائىرلار ئوتتۇرىسىدىكى باغلىنىش دەۋرىنى نورغۇن تەتقىقاتچىلار ئىككى ۋەزىن (ئارۇز ۋەزىن، بارماق ۋەزىن)بىرلىكىدە شەرھىلەيدۇ. شەكىلدىكى بىردەكلىك بىلەن ئەنئەنىگە

بولغان مايىللىقنى ئىسپاتلاش مىنىگچە شېئىرىيەتتىكى توغرا تەتقىقات ئەمەس. شېئىرىيەت كىرزىسى ئەنئەنە بىلەن پاسىل ئايرىغان شۇ يىللاردا شېئىرىيەتتىكى بىشارەت كىلاسسىكلارنىڭ تۈيغۇسىدا يۈيۈنۈش ،ئۇلارنىڭ تەسەۋۋۇرىغا مەزمۇن جەھەتتىن ياندىشىش، ئىپادىلىرىدە بولغان بولسا «شېئىرىيەت ئۈچۈن شېئىرىيەت »ئاساسىدىكى ساقتا كورۇنۇش بىلەن كىتاپخانىلارنى ئالدىمىغان ،ھەم ئۇلارنى شېئىرىيەتتىن يىراقلاشتۇرمىغان بولاتتۇق .

شېئىرىيەت متودىكىسى نوقتىسىدا شائىر غوجىمۇمەد مۇھەممەد نىڭ روھى دۇنياسى رېئاللىق بىلەن مەۋجۇت بولۇش ئالدىدا تۇرغان رېئاللىقنىڭ كىسىشمە نۇقتىسىدا ئازاپ بىلەن تۇقۇنۇشۇپ ئۆزگە خاس پىسخىك خاسلىق شەكىللەندۇرگەن شۇ يىللاردا ئۆزىنىڭ ئەخلاق پەزلىتى بىلەن مۇققەددەسلىك ئىچىدە بىزار بولۇش ئۈچۈن بىزار بولۇش خائىشنى ئىپادىلەپ ئۆز شەكلىنى ھەم رەڭگىنى ئۆزگەرتىشكە باشلىغان جىنىس ئۇتتۇرسىدىكى مۇھەببەتكە بولغان غەزەپلىرىنى پەدازسىز ھەم نۇقسانسىز ئىپادىلەيدۇ .

قەغەزگە پاتمايدۇ ، ئۆلىۋالىدۇ

قالىدۇ پايانسىز جۇدالىق ، ھىجران ...

«قانىغان قان»دىن

تۈيۈقسىز ئەينەككە قالدىم دۇچ كېلىپ

ساقاللىق پەرىشتە ياكى بىر بالا .

تۇراتتى ئۆنىگكى غەمكىن كۆزىدە

ئۇ دۇنيا ، بۇ دۇنيا بولۇپ بىر دۇنيا .

«رەزىل ئاپتاپ»دىن

رېئاللىق شۇ قەدەر ئاددى بولسىمۇ،

ئۆرىغان ئۇلۇغلۇق قاتمۇ قات سىنى.

مۇھەببەت دۇنيادا بولار بىردەملىك،

تۇگىمەس ۋە لېكىن ئۇنىڭ ھەسرىتى.

«گۇل »دىن

بارچە كېپىملەر يىرتىلار ئاخىر ،

ئىرىشەر ئادەملەر يالىڭاچ تەنگە .

بارچە ئەينەكلەر چېقىلار ئاخىر ،

ئىرىشەر ئادەملەر ئەسلى ئۆزىگە.

قەلبىدىكى ئۆمۈرلۈك ئازاب،

ئىككى مىسرا شېئىردۇر پەقەت .

سۆيۈشكەندە قىلغان پۇشايمان ،

ئايرىلغاندا چەككەن نادامەت .

يول بەلگىسى خاتالىشىدۇ ،

كەتكەن كۆڭۈل قايتماس بەربىر .

كۈيلەر مەڭگۈ ئۆز ئۆلۈمىنى ،

هاياتقا ئىزاهات بەرمەيدۇ شائىر .

«يول بەلگىسى خاتالىشىدۇ »دىن

شائىرنىڭ جىمجىتلىغىدىكى غىرىپلىق شېئىرىيەتتىكى تاللاشنىڭ هەسرىتى ئەمەس .ئۇنىڭدا مۇقەررەرلىك مەۋجۇت. ئىرىشش خۇشاللىقى شېئىر بىلەن باشلىنىپ شېئىر بىلەن ئاخىرلىشىۋاتقاندا ئەبەدىلىك چۇقاندىكى نىكاھ شائىرنى هىجران چولىگە تاشلايدۇ . شائىرنى قۇتقۇزۇپ قالىدىنى شېئىرىيەتنىڭ گۈزەللىكى ،بۇ گۈزەللىكتىن نىجاتلىق ئىزلەۋاتقان تەندىكى پۈكلىنىش «شېئىرىيەتتىكى هىجران –غوجىمۇهەممەد »ئۇچۇن هىجران سىناقلىرىغا بەرداشلىق بىرىش ئىمۇنىتىنى يېتىشتۈرۈپ چىقىش ئىنتايىن مۇشكۇل بولىۋاتقان شۇ يىللاردىكى كۆز ياش تەنها كېچىلەرگە شىئىر بولۇپ ئاقتى. شېئرىيەت ئۇچۇن پۈتكۈل ۋۇجۇدى بىلەن بىرلىك هاسىل قىلىش سىرلىق جاڭگالدىكى ئىككىنجى مەشرەپكە تالىق نۇسرەت. گەرچە ئۇ تەننىڭ نۇرغۇن سىناقلىرىغا دۇچ كەلگەن بولىسمۇ يەنىلا قاراڭغۇ چۈشەتتى، هەم تاڭ ئاتاتتى .

ئېلكىتابقا ئايلاندۇرغۇچى: بابۇر

بۇ قاقاس كۆڭۈللەردە مەن ھېچكىم ئەمەس ،

يېنىمدا بىر دەريا ئاقار سۇسىراپ .

قۇلۇمدا دۇتار قىز ،قارنى يېرىلغان ،

تىلىمدا بىر ناخشا ئۆلەر چىقىراپ .

ماشىنا نەقەدەر يىقىمسىز ئادەم ،

ئادەم نەقەدەر ئاجىز ماشىنا .

ئەرلەرنىڭ ئەسلىدە پادىشاھى يوق ،

تەلپۈنەر ئايالالار بالا –قازاغا .

قىزلارنى ئەينەكلەر يەيىتتى سۈندۇرۇپ ،

ئەرلەرنى پارچىلاپ يەيىتتى خىزمەت ،پۇل ...

تۇيۇقسىز چىقىپ مەن تىرەم ئىچىدىن ،

قاچتىم ئەڭ خىلۋەت بىر ئۆڭكۈرگە ئۆدۈل .

«ماي»دىن

كىچىلەردىكى خۇشال بولۇش، تاڭدىكى شاۋقۇن –سۈرەن، ئاستا ـ ئاستا غەزەپلىنىش، ئۆتكۈر كوز ....غوجىمۇھەممەدنىڭ ئاچچىق كۆلكىلىرىدىكى شەپقەتسىز غەزەپ ئۇنىڭ شۇ يىللاردىكى شېئىرلىرىدا ئۆز مۇشكۈلچىلىكىنىڭ سۈرەتلىرىنى ئازاپلىرىنى چۈشىنىشكە تىگىشلىك بىر قىسىم بەندىلەرگە تەقدىم ئېتىلدى «نۇر چاچار ھەسرىتىم ياغاچ ساندۇققا »«تۇزغا ماڭغان ئالتە ئىشەكلىك »«دۇتارچى ئايال »«ئىباگۇل »«بىر كۈنى »«بۇ ناماز شام مەن يەنە »«قايتىش »«ئۇسساپ كەتتىم كاككۇكتەك »«ئىككى قىز »«تەنھالىقنىڭ ئاسرىقى ئىزى »«سەرگەردان »«ھېچكىم ئۇچۇن »«رەسىمدىكى دىڭىز »«كەچ »«كىتىمەن »....قاتارلىق شىئېرلىرىدا سوغۇق ھەم شەپقەتسىز بىرلىكنىڭ ئۆزلۈكتىكى چۈقانلىرى چوڭقۇر ئىستىتىك مەنىلەر بىلەن ئىچىپ بېرىلدى .شائىر شېئىرلىرى بىلەن ھىجران مانۇىرى ئۆتكۈزۈپ ئۆزىنىڭ روھى جەھەتتىكى قۇدرىتىنى نامايەن

قىلدى .ھىجرانىدىكى ھەقىقى ماھىيەت ۋە ھەقىقەت مەدىنىيەت پەرىزلىرىدىكى ئۆزلۈكنى شېئىر ئارقىلىق گەۋدىلەندۇرۇپ دۇنيانىڭ روھىتىدىكى ئىككىگە پارچىلىنىش دەۋرىگە كىردى .بۇ بابا رەھىم مەشرەپتىمۇ كورۈلگەن سوپىستىك تۇيغۇ .بۇ ئىككى شائىردىكى بىردەكلىك ھەم كامالەتكە يىتىش زاماندىن چىكىنگەن ۋۇجۇتنىڭ ھەقكە بولغان خىتابى .

كەچكۈدەك جانۇ ـ جاھانىم قالمىدى،

يەتكۈدەك ياكى ۋىسالىم قالمىدى.

سارغىيىپ ئۇچتۇم سامان رۇخسارىدا،

سۈرگىدەك شىرىن خىيالىم قالمىدى.

ئىككى ئالەم مۈلكىنى يۇردۇم يۇدۇپ،

ساتقۇدەك قايىناق بازارىم قالمىدى.

كېچىسى ياتتىم جەسەدىنىڭ قەلبىدە،

ئۆلگىدەك باشقا ئامالىم قالمىدى...

ئەي غوجى قوپ،ساڭا ئىچ ئاغرىتمىغان،

ئادىمى،ھەتتا خۇدايىم قالمىدى.

غوجىمۇھەممەد مۇھەممەد (غەزەللەر)دىن

قەلەندەر مەشرەبگەمەن،ئىككى ئالەمنى تاپسۇئۆتتۇم،

بىھۇشتۇ ھۇرى غىلمانىڭ پۇچەك پۇلغە ساتىپ ئۆتتۇم.

نە ئەيلەي ئابى كەۋسەرنى نىگارىم بولماسە ساقى،

خەرابات ئىچرە باردىم قەترە مەي ئاندىن تاتىپئۆتتۇم.

ئايا،دەۋزەخ مىنى كۆيدۇر،خەلايىق كۆيمەسۇن ھەرگىز،

تامۇغدىن ئىشىق ئوتى پۇر زور،ئانىڭ زەھرىن يۇتۇپ ئۆتتۇم.

كى جان ئالغۇچىنى كۆردۈم،دېدىم:<ئالغىل بۇ جانىمنى>،

ئەجەل قاچتى،ئۈرۈپ ـ قوغلاپ مەن ئانى قورقۇتۇپئۆتتۇم.

سالىپ بازارى ئىشقىڭغە مەتائى جىسمۇ جانىمنى،

خەرىدار سورمادى ھەرگىز،بۇ جانىمدىن كېچىپ ئۆتتۇم.

ۋىسال ئەييامى بولغاندا،كۆزۈڭ بەختى سىياھىمنى،

باشىمغە كەلسە يارىم،مەن يانىپ ئۇخلاپ،بۇكۇپ ئۆتتۇم.

كۆيۈپ ئوتقە مەنى دىۋانە مەشرەبنى سورار بولساڭ،

نە يەردە ئەھلى دەرت تاپدىم،كۆزۈم ياشىن سېپىپ ئۆتتۇم.

بابا رەھىم مەشرەپ (ئۆتتۇم) دىن

شائىر مەشرەپ ئۆز ھاياتىدا تەسەۋۋۇپ پەلسەپىسىگە چوڭقۇر بېرىلگەن ۋە ھاياتىنىڭ كۆپ قىسمىنى سوپى ـ ئىشانلارنىڭ دەرگاھىدا ئۆتكۈزگەنلىكىگە قارىماستىن، باشتىن ـ ئاخىر سوپى ـ ئىشانلار بىلەن قارىمۇ قارشى مەيداندا تۇردى. كىشىلەر ئارىسىغا تارقالغان سان ـ ساناقسىز لەتىپىلەردەلىللەپ بەرگىنىدەك ، فېئودال كۈچلەر ۋە مۇتەئەسسىپ روھانىيلار ئۇستىدىن كۈلۈشنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇلار بۇ ئەركىن پىكىرلىك شائىرغا نەپرەت بىلەن قاراپ ، ئۇنى تەقىپئاستىغا ئالدى ھەمدەئۇنىڭغا قارشى بىرلەشمە سۇيىقەست پىلانلاپ ، << ئۆزىنى خۇدا دېدى>> دېگەن تۆھمەتنى چاپلاپ ، موللىلارغا پەتىۋا يازدۇرۇپ،ئەشتەرخانىلاردىن بولغان بەلخ ھاكىمى زالىم مەخمۇت قۇتۇغانىغا چېقىپ باردى. خۇددى شائىرنىڭ ئۆزى : << ھېچ قەيەرگەسىغمىدىم ، دۇنيا ماڭا زىندان بولدى>> ـ دەپ قەيتقىلغىنىدەك، مۇرتەدلىك ۋە دەھرىلىكتە ئەيىپلەنگەن شائىر ئاخىرى جاھانغاسىغماستىن، **1711** ـ يىلى**54** يېشىدا مەھمۇت شاھنىڭبۇيرۇقى بويىچە بەلخ شەھرىدە دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرۈلدى .

زامان پەرقىدىكى زۇرۇرىيەت شىئېرىيەت بىلەن تەگرى ئۇتتۇرىسىدىكى بوشلۇقتا شائىر غوجىمۇھەممەدكە سوپىزىم نەزىرىيەلىرىنى بىلىش ئىمكانىيىتىنى ياراتقان بولسىمۇ 1971 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى شىئېرىيەت يۇرتى گۇمىدا تۇغۇلغان شائىر ئۇچۇن بۇگۇنىمىزدىكى تەسەۋۋۇپنىڭ ھەققى دەرۋىشگە ئايلىنىش مومكىنچىلىكىنى تەقدىم قىلالمايدۇ. ئىككى شائىرىمىزدىكى تەسەۋۋۇر، تالانىت يىقىنلىقنى يەنىلا گىن نۇقتىسىدىن، ئىرسىيەت نۇقتىسىدىن دەلىللەپ چۈشەندۇرۇش كىرەك، بىزنىڭ ۋۇجۇدىمىزدا ئىسيان قىلغۇچى شائىرنىڭ شىئېرلىرىدىكى نۇسرەت بارماقلىرى بىلەن پۇتۇلگەن ۋاپا. تىنىقلىرىدىكى تەگرىنىڭ تاتلىق پىچىرلىشى، شىئېرلىرىدىكى تەنھالىق يىپلىرىدا باغلانغان بويۇك روھنىڭ چۈقانى، .....قاتارلىقلار بىلەن شىئىرىيىتىمىزدە چوڭقۇرلۇققا قاراپ سەپەر قىلىۋاتقاندا شىئېرىيەت بىلەن مەۋجۇدىيەت ئوتتۇرىسىدىكى سەپەرلىرى «ئۇيغۇر سوپىزىمى» دىكى مەنىۋى ئىنتىلىش پەللىسى بىلەن خۇلاسىلىنىدىغاندەك تۇرۇدۇ. شائىرنىڭ يىقىندا ئىلان قىلىنغان غەزەللىرىدىكى

ئۆي قىلىپ ئالەمنى، ئۇخلاپ خالىسا،

غەزىپى كەلسە ئۇنى بۇزغان ساراڭ.

سارغىيىپ ئۇچتۇم سامان رۇخسارىدا،

سۈرگىدەك شىرىن خىيالىم قالمىدى.

گۇل بىلەن ياپراق ئارا قەتلە بايان،

مۈڭ بىرىپ يىغلاپ ساتارىم كەلمىدى.

ئىگىسىز ئىتمەن ئىشىق سەھراسىدا،

ئالغىلى باغلاپ نىگارىم كەلمىدى.

ھىجران، ئازاپ خائىشلىرىدىن شىئىرىيەتتىكى مەڭگۇلۇك سەپەرگە چىققان شائىرنىڭ كىلاسسىك روھ بىلەن ئۇزلۇككە قايتىۋاتقانلىقىنى بىلىشكە بولىدۇ. شىئېرلىرىدىكى رىئاللىق تۇسىدە ئەخلاق، گۈزەللىك مەنىلىرى چوڭقۇرلاپ رىئاللىق ئەكسىدىن چىقىپ كەتكەن چىركىندىلارغا بولغان نەپرىتىنى شەپقەتسىزلىك بىلەن ئىپادىلىۋاتقان شائىرنىڭ ئىچكى مەنىلەرگە تويۇنغان مىسرالىرىغا رەھمەت ئېيتىمىز .

2007 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى

روھ داردا تېرىلگەن ئىسيان

غوجىمۇھەممەد مۇھەممەد ۋە ئۇنىڭ شېئىرىي دۇنياسى ھەققىدە ئىككى ئېغىز گەپ

نۇرمۇھەممەد ئۆمەر ئۇچقۇن

ئۇ– غوجىمۇھەممەد، يەنە داۋاملاشتۇرساق غوجىمۇھەممەد مۇھەممەد، يىغىپ كەلسەك بىرلا ئىسىم– مۇھەممەد.

گۇما ناھىيىسىنىڭ قوشتاغ يېزىسىدا بىر ئۆمۈر دوختۇرلۇق كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىپ باشقىلارنىڭ كېسەلمەن تېنى ۋە كېسەللىكتىن ئازار يېگەن روھىنى داۋالاپ ئۆتكەن مۇھەممەد ئىسىملىك ئاتىنىڭ 1971 ـ يىلى 9 ـ ئايدا تۇغۇلغان ئوغلىغا غوجىمۇھەممەد دەپ ئىسىم قويۇلدى. بەلكىم ئىسمىنى ئاخۇنۇم «كىتابتا بار» دەپ ئۆزى تەشەببۇسكارلىق بىلەن تاللاپ قويۇپ بەرگەن بولۇشىمۇ، ئۇلۇغلار، ئۇرۇق ـ تۇغقان، قولۇم ـ قوشنىلار تەۋسىيە قىلغان بولۇشىمۇ ۋە ياكى مۇھەممەد دوختۇر ئۆزى تاللاپ بەرگەن بولۇشىمۇ مۇمكىن. لېكىن نېمىلا بولمىسۇن، ئىسىم قويغۇچىلار «غوجى» سۆزىنىڭ ئەسلى تەلەپپۇزىنىڭ «خوجا» بولىدىغانلىقىنى؛ ئۇنىڭ «ئۇستاز، خوجايىن، ئىگە» دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىسىمۇ؛ قىسمەن كۆچمە ھاللاردا مۇبارەك ئاللاھنى كۆرسىتىسىمۇ، لېكىن مۇتلەق كۆپ ھاللاردا ئەرەب تىلىدا «سەييىد»(سېيىت) تەلەپپۇزى بىلەن كېلىپ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈپەتلىرىنى كۆرسىتىدىغانلىقىنى، دېمەك، «غوجىمۇھەممەد» دېگەن ئىسمىنىڭ يەنىلا «مۇھەممەد» دېگەن ئىسىم بىلەن ئوخشاش مەنە ۋە سۈپەتنى ساقلاۋېرىدىغانلىقىنى بىلىشمىدى، بىلسىمۇ ئېرەن قىلىشمىدى. شۇنداق قىلىپ ئۇنىڭ ئىسمى ـ فامىلىسىدا ئۈچ مۇھەممەد ئارقىمۇ ـ ئارقا كېلىۋەردى.

مۇھەممەد ئاكا دوختۇرلۇق بىلەن ئاساسەن تەندىكى زەئىپلىكنى داۋالىغان بولسا، رەھمەتلىكنىڭ غوجىمۇھەممەد ئىسىملىك بۇ ئوغلى «روھتىكى زەئىپلىكنى داۋالايدىغان شېئىر يازىمەن» دەپ يۈردى ھەم بىر تۈركۈم نەرسىلەرنى يېزىپ باقتى. ئۇنى باشقىلارنىڭ «شېئىر» دەپ ئاتاش ـ ئاتىماسلىقى بەرىبىر. ئىشقىلىپ ئۇ «شېئىر» دەپ يازدى. باشقىلار مەيلى كىشكە خۇشاللىق، روھىي ئازادلىك بېرەلەيدىغان، كۆتۈرەڭگۈ روھ بىلەن تۈيۈنغان مەردانە، جۇشقۇن، ھاياتنى، تۇرمۇشنى، زاماننى قىزغىن مەدھىيىلەيدىغان شوخ، لىرىك

شېئىرلارنى قانچىلىك يازسۇن، نېمىشقىدۇر غوجمۇھەممەد مۇھەممەدتىن ئىبارەت بۇ بىچارە شائىر ھەرقانچە قىلىپمۇ خۇشاللىق، كۆتۈرەڭگۈ روھ، جۇشقۇن ھېسسىيات بىلەن كۈيلىيەلمىدى، كۈلەلمىدى ھەم كۈلدۈرەلمىدى. يامغۇر، قار ياغسىمۇ ھېسسىياتى تۇتۇپ كېتىدىغان؛ باھار كەلسە كۈلۈپ، مايسا بىلەن تەڭلا ياشىرىپ، كۆكلەپ كېتىدىغان؛ ھەرقانداق بىر بايرام كەلسىلا شېئىرىي خۇشاللىقى ئاسمانغا يېتىدىغان «ھېسسىياتقا باي» بىر قىسىم، ياق، كۆپ قىسىم شائىرلارغا قارىغاندا ئۇ بەلكىم ھېسسىياتقا بېخىلراقتۇ؟! تەبىئەتتىكى ھەربىر ئۆزگىرىش، سىياسەت، تۇرمۇشتىكى ئازراقلا داۋالغۇشتىنمۇ مىسلىسىز گۈزەل كېلىچەكنى كۆرۈپ يېتىپ شادلىنالايدىغان ھېسسىي تەسەۋۋۇر ۋە شاللاق تەپەككۇرغا ئۇ بەلكىم گاللدۇر. ئۇ ئۆزىمۇ بىر قېتىم ماڭا: « بەلكىم دۆتراق بولسام كېرەك» دېگەنىدى. راست، ئۇ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقىنىدا ماتېماتىكىدىن ھېچنەرسە بىلمەيتتى، ئوقۇشىمۇ ئانچە ياخشى ئەمەس ئىدى. بولمىسا تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى تاماملىغۇچە ئوقۇغان ئادەم ئالىي مەكتەپكە ئۆتسە بولاتتىغۇ؟ تېخى قايتا ئوقۇغىنىنى نېمە دەيلى؟ دۆت بولمىسا قايتا ئوقۇغاندىن كېيىن ئۆتسە بولاتتىغۇ؟ ئەمدى ئۆتۈپ كېتىمەن، ئوقۇيمەن، پۇخادىن چىققۇچە ئۆگىنىمەن دەپ يەڭ تۈرۈپ تەييارلىق قىلىپ ئىمتىھان مەيدانىغا كىرگىنىدە قىزىق ھەم ئېچىنىشلىق ھالدا «تەلەيسىزگە سۇ كەلسە، ئاللاكۇدىن يار كەتتى» دېگەندەك ئىش بولدى. ئاللاكۇدىن يار كەتمىدى، ئەمما كاساكۇنى كەلكۈن ـ سەل باستى. ھۆكۈمەتنىڭ تۆمۈر تاۋىقىدىن تەلىيى يوق شائىرنىڭ قۇرسقى جەھلى بىلەن ئاغرىپ، قىيناپ زادىلا ئولتۇرغىلى قويمىدى. «خان يارلىغى يامانمۇ، قوڭ يارلىغىمۇ؟ ». ئۇنىڭ قانچىلىك ئازابلانغىنىنى يېزىش ھاجەتسىز. ئۇ ئىمتىھان مەيدانىدا چىداپ ئولتۇرالمىدى. كەلگۈلۈكنى ئىشتانغا شاتراقلىتىپ قويۇۋېتىپ جاۋابنى يېزىۋەرگەن بولسا بەلكىم قانۇنغا خىلاپ بولماسلىقى مۇمكىن ئىدى. ئەمما بىزدە ئادەم بار يەردە يەل قويۇۋېتىشمۇ ئەيىپ ئىش ـ تە!؟ «يېرىم سائەتكىچە ئىمتىھان مەيدانىدىن ئايرىلىشقا بولمايدۇ» دېگەن بەلگىلىمىلەر شۇ چاغدا بولغۇسى شائىرغا كارغا كەلمەي قالدى. ئادەم دېگەن نەرسە تۇزۇم، سىياسەت، بەلگىلىمىلەرگە بۆشۈككە بۆلەنگەندەك خاتىرجەم كۆنۈۋەرگەن بىلەن قۇرساق، ئاغرىقنىڭ تۈزۈم بىلەن پەرۋايى پەلەك ئىدى. ئۇ راستىنلا ئۆزىگە بەگ، ئۆزىگە خان بولدى. لېكىن شائىرچۇ؟. . . كېيىنكى يىللاردىمۇ ئۇنىڭ دۆتلۈكىگە ئىسپات بولىدىغان تالاي ئىشلار يۈز بەردى. ئېگىلىشنى، خەقكە ئاغزى تاتلىق بىلەن ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ كۆڭلىنى ئېلىشنى بولسىمۇ ئۆگىنىپ قويغان بولسا ئۇ بەلكىم باشقىچە كۈن كەچۈرۈشى مۇمكىن ئىدى. شېئىر دەپ قۇرۇق قەغەزگە

جىجاپ، سىزىپ، بارلىقنى شۇنىڭغا ئاتاپ ئۇلتۇرماي كوچىغا چىقىپ تاماكا ساتقان بولسىمۇ بەلكىم بىر بالا يېتىم، بىر ئائىلە ۋەيران بولماس ئىدى. شېئىردىن ھەسرەت، مۇڭ، يىغا ئەمەس كۈلكە تۆكۈلەر ئىدى. ۋەھالەنكى، بىز ئۇ چاغدا بۈگۈنكى غوجىمۇھەممەدنى كۆرەلەمتۇق؟ بەلكىم غوجىمۇھەممەدنىڭ دۆتلۈكلىرى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ئۈچۈن كەم تېپىلىدىغان بەدىئىي ئىستىدات ۋە شېئىرىي يۈكسەكلىككە ۋاستە بولغاندۇ!

ئۇنى كىچىك چېغىدىن باشلاپلا كۈلەلمىگەن دېسەك خاتالاشقان بولىمىز ھەم ھازىرمۇ كۈلمەيدۇ، كۈلەلمەيدۇ دېسەك رېئاللىقنى نومۇسسىزلارچە ئىنكار قىلىپ قويغان بولىمىز. ئۇ ھازىرمۇ كۈلىدۇ، لېكىن شېئىرنىڭ ئىچىدە ئەمەس. ئۇ ھازىرمۇ كۈلىدۇ، ئەمما شېئىر يېزىۋاتقاندا ئەمەس. ئۇ ھازىرمۇ كۈلىدۇ، ئەمما شېئىر ئىچىدە ياشاۋاتقاندا ئەمەس. تېخى ئۇ بەزىدە ئۆزىنىڭ بەك كۆپ كۈلۈپ كەتكىنىدىن ھەيران قالىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام :«ئەگەر سىلەرمۇ مەن بىلگەننى بىلسەڭ، مەن كۆرگەننى كۆرەلىگەن بولساڭلار، ئاز كۈلۈپ، كۆپ يىغلىغان بولاتتىڭلار » دېگەن ئىكەن. بەلكىم غوجىمۇھەممەد مېنىڭ نام ـ ئىبتىم پەيغەمبەرنىڭكىگە ئوخشايدۇ، دەپ ئەتەي شۇنداق سۈرلۈك، پەرىشان، غەمكىن قىياپەتكە كىرىۋالمىغاندۇ. لېكىن ياراتقۇچىنى بىزنىڭ شائىرىمىزغا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭكىدەك ئەقىل، كۆز، تەپەككۇر، ئەخلاق، ئېتىقاد ۋە ئاجايىپ ئۇلۇغۋار ساداقەت بەرمىگەن بىلەن ھېچبولمىسا مەسىلىلەرنى سەل باشقىچىرەك كۆرۈپ كۆزىتىدىغان كۆز، ئىنساننىڭ ئىنسانلىقى ئۈچۈن ۋىجدان بىلەن سوقىدىغان ئىسسىق يۈرەك بەرگەن بولسا ئەجەپ ئەمەس. كۆز، قۇلاق، بۇرۇن، ئېغىز، مېڭە، يۈرەك.... بۇلار ھەربىر ئىنساننىڭ يارىتىلمىسىغا مۇۋاپىق نىسبەتتە تەڭشەپ ئورۇنلاشتۇرۇلغان ۋە ئىقتىدارى تولۇقى بېرىلگەن. لېكىن ھەربىر ئەزانىڭ ئۆز قۇدرىتىنى قانچىلىك جارى قىلدۇرۇش شۇ ئەزانىڭ ئىگىسىگە باغلىق. سەن بىر ئەزانىڭ كامالەت ئىشكىنى ئاچساڭ ئېچىلۇر، ياپساڭ يېپىلۇر. ھومېر كۆزىنىڭ نۇرىنى يۇلۇپ ئېلىپ تەپەككۇر ۋە سەزگۈسىگە سىغداپ كۆرىۋىدى، ئۇ ئالەم پونكىتىدىكى ھەربىر ئۇششاق زەررىچىنى قۇياش باراۋىرىدە كۆرەلەيدىغان مىكروسكوپقا ئايلاندى. نېكولاي ئوستروۋىسكى كۆزى كۆرىۋاتقاندا ئەمەس، بەلكى قۇياشنىڭ ئىللىق مېھرىنى كۆرۈشتىن مەھرۇم بولۇپ مەڭگۈلۈك زۇلمەتنى ھېس قىلغىنىدا چەكسىز قاراڭغۇلۇق ئىچىدىكى تولىمۇ نۇرانە بىر توچكا ئىچىدىن پولاتنىڭ قانداق تاۋلىنىدىغانلىقىنى بىلىپ يەتتى ۋە «بوران بالىلىرى» بولۇپ قاراڭغۇ زۇلمەت ئىچىدىن جار سېلىپ چىقىپ كەتتى. ۋەھالەنكى بىزدە ھەربىر ئەزانىڭ روھىي قۇدرىتىنى ھېس قىلىپ ئۇنى چىن ئىنسانلىقى ئۈچۈن خىزمەت

قىلدۇرالايدىغان ئادەملەر كۆپ ئەمەس. شۇڭا بىزدە كۆزى ئوچۇق قارىغۇ كۆپ، قولىقى ئوچۇق گاس تولا، پۇت ـ قولى ساق چولاق كۆپ، دۇپۇلدەپ سوقۇپ تۇرىدىغان سىپسىق گۆشى بار، ئەمما ئىسسىق يۈرىكى يوق ۋىجدانسىز نائەھلىلەر ساماندەك. غوجىمۇھەممەد باتىنى ۋە زاھىرىي كۆزلىرى بىلەن ھادىسىلەرنىڭ تاشقى پوستىدىن ئىچكى ماھىيىتىگىچە كۆرۈپ يەتتى ـ دە، تەپەككۇرنى دادىل قويۇۋەتتى. تەپەككۇردىكى يۈكسەكلىك بىلەن رېئاللىقتىكى بەدبەشىرىلىكنىڭ دەھشەتلىك سوقۇلۇشىدىن تەپەككۇر ئەسلىگە قايتىش پەيدا قىلدى، ئاجايىپ ئېغىر تەنھالىق ۋە غېرىپلىق يېتىپ كەلدى. غوجىمۇھەممەدمۇ، ئۇنىڭ شېئىرلىرىمۇ، شېئىرلىرىدىكى مۇھتىمۇ كۈلەلمىدى. كۈلمىگەن جاندا گۇناھ بارمۇ؟

بىزدە ھەممىلا نېمىدىن خۇشاللىق تاپالايدىغانلار، مۇسىبەتنىمۇ چاقچاققا يۆلەپ ئۆتكۈزىۋېتىشكە خۇشتار كۈلكە مەستخۇشلىرى ئاز ئەمەس. لېكىن بىر ئادەم يىغلاۋاتسا ئۇنىڭ قەلبىدىكى پىغان بىلەن ئۆز كەلمىش ـ كەتمىشىدىكى مەنبەداشلىقنى تونۇپ ئورتاق بىر ئىنسانىي ئازاب ئىچىدە ھەمدەرد بولۇپ ياشىيالايدىغانلار تولىمۇ ئاز. شۇڭا بىزدە ۋەھىمنى، خىرسنى، بېسىمنى، كرىزىسنى ھېس قىلالايدىغانلار ئاز، ھېس قىلسىمۇ ئۇنىڭدىن قوتۇلۇشنى ئىزدەپ ئەمەلىي ئىش قىلىدىغانلار كۆپ ئەمەس. رەڭدار تۇرمۇشنىڭ سوپۇن كۆپۈكىدەك يەڭگىل، ئالدامچى پەردىسىنى قايرىپ ئۇنى ئىخلاسى ۋە ئىمانى بىلەن كۆزىتىپ باقىدىغانلار يوقنىڭ ئورنىدا. مۇشۇ خىل تەنتەك روھىي كەيپىيات ۋە ھەدېسىلا ياسىما خۇشاللىق، زورلام كۈلكە تەۋسىيە قىلىدىغان غىلجىڭ تەپەككۇر تەسلىمچىلىكى، سۇنئىي كەيپىياتنىڭ مەپتۇنكار شەرەندازلىرى تەرىپىدىن غوجىمۇھەممەدنىڭ شېئىرلىرى دىققەتتىن خالىي ھالدا قېلىۋەردى، يىغلاڭغۇ دەپ تام تۇۋىگە ھەيدىلىۋەردى. شېئىرنىڭ ھەققىي يۈرىكىنى تۇتۇپ باقىدىغانلار چىقمىدى. ئەكسىچە « پارتىيىنىڭ شۇ قەدەر ئادىل سىياستى ئاستىدا ھەممەيلەن بەختلىك كۈن كەچۈرىۋاتسا، سەن ‹يىغلاڭغۇ ئادەم › دەپ بىر نەرسە يېزىپ يۈرۈپسەنغۇ» دەپ ھەيۋە بىلەن سوراقلايدىغانلار چىقتى. غوجىمۇھەممەدنىڭ يىغلاپ تاشلىمىغىنىغا ھەيرانمەن. ھەقىقەتەنمۇ، سىياسەت، قانۇن، تۈزۈم دېگەن تۆمۈردەك قاتتىق، ھېسسىز كېلەتتى. ئۇ روھىيەتتەك ئىنچىكە يەرلەرگە چوڭقۇرلاپ كىرىش بەختىدىن مەھرۇم ئىدى. نوقۇل سىياسىي ئاڭ، كاللا بىلەن ئەدەبىيات ـ سەنئەتكە ھۆكۈمرانلىق قىلىش مەدەنىي دۇنيادىكى مۇشتۇمزور فاشىزمدىن ئىبارەت. ئەي چېڭ شۇڭا : «شائىرغا ئەركىنلىك» دەپ توۋلىغانىدى. غوجىمۇھەممەد بۇنى ناھايىتى چوڭقۇر بىلەتتى. ئەمما زاكۇنلىششىنىڭ پايدا بەرمەيدىغانلىقى ئۇنىڭغا ئايدىڭ

ئىدى. زاكۇنلاشسا خىزمەتتىن نان تىلەشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان، جاھالەتكە پاتقان بۇ بىر توپ قۇرساق بەندىلىرى يوق گەپلەر بىلەن ئۇنى پۇتلاپ قويۇشىمۇ مۇمكىن ئىدى. بولمىسا ئەشۇنداق بىمەنە، تېتىقسىز سوئاللارنىمۇ سوراپ يۈرەتتىمۇ؟ غوجىمۇھەممەد باشقىچىرەك يول بىلەن چۈشەندۈرۈشكە مەجبۇر بولدى. لېكىن «شېئىر» دېسە «پۇل» دەپ چۈشەكەپ تۇۋلايدىغان، بىچارە شائىرنىڭ دەردىنىڭ مىڭدىن بىرىگىمۇ ھەمدەم بولالمايدىغان ئەشۇ سابىق ئايالى «سەن ھەمىشە ھومىيىپلا يۈرسەن، كۈلەلمەمسەن؟» دەپ تەكرار ـ تەكرار تاپا ـ تەنە قىلىۋەرگەندە ئۇ چىداپ تۇرالمىدى.

ـ ماكسىم گوركىمۇ پۈتۈن ئۆمرىدە ئاران ئىككى قېتىم كۈلگەن ئىكەن، بىرى رۇسىيە ئاقلاردىن تازىلانغاندا، يەنە بىرى تويى بولغاندا. مەن ھېلىمۇ بەك كۆپ كۈلۈپ كەتتىم، بىلەمسەن؟

مانا بۇ ئۇنىڭ كۈلكە مەستخۇيلىرىغا بەرگەن زەردىلىك جاۋابى ئىدى. ئۇنى كۈلدۈرەلىمۇ؟ مېنىڭچە ئەڭ ئالدى بىلەن غوجىمۇھەممەد روھىي دۇنياسى ۋە شېئىر ئالەمى بىلەن تونۇشۇپ چىقساق، جاۋاب ئۆزلىگىدىن چىقىشى مۇمكىن.

ـ شېئىر يازماق ئەمەس مۇددىئا.

«قۇيۇۋەتتىم خىيال قۇشۇمنى»دىن

«ئەركەكلىك»كە قىلاي مىڭ تازىم

بىز مەلۇم مەنىدە قەھرىمانلىق، ئەركەكلىكنى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى ئانا باش تېمىلارنىڭ بىرى دەپ ئېيتالايمىز. خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىكى ناخشا ـ قوشاق، ئەپسانە ـ رىۋايەتلەردىن تارتىپ ئۇيغۇر خەلق يازما ئەدەبىياتىنىڭ نەمۇنىلىرى ھېسابلىنىدىغان «ئوغۇزنامە»، «مەڭگۈ تاش»، «ئىككى تېكىن ھېكايىسى»... قاتارلىق مەنبەلەرگىچە خەلقىمىزنىڭ ئادەملەر ئارىسىدىكى باتۇرلۇق، قەھرىمانلىق، چىن ئىنسانىي پەزىلەتلەرگە بولغان ئىخلاس ـ ئېتىقادى پەۋقۇلئاددە چوڭقۇر دەرىجىدە ئەكس ئەتكەن. بۇ ئانا باش تېما ئەسىر بورانلىرى ئىچىدە ئۈزۈلۈپ، خوراپ كەتمەستىن مەزمۇن، مەنە، شەكىل ۋە ئۇسلۇبتىك قاتلام جەھەتتىن ئىزچىل كېڭەيدى ۋە چوڭقۇرلاشتى. دېمەككى خەلقىمىزنىڭ ئىنساننىڭ ئىنسانىي تاكامۇلىغا بولغان مەدھىيە ـ ئىخلاسى ئۈزۈلۈپ

قالمدى. ئەدەبىياتنىڭ ئىپىك، لىرىك ژانىرلىرىدا بۇ ھال ئوخشىمىغان تۇستە ئايان بولۇپ كەلدى. بىز غوجىمۇھەممەد مۇھەممەدنى خەلقىمىزنىڭ «ئەركەكلىك» چۈشەنچىسىگە قارىتا مەنە، مەزمۇن، قاتلام جەھەتتىن زور دەرىجىدە ئومۇملاشتۇرۇش خاراكتېرلىك بەدىئىي سەۋىيە ياراتتى، دەپ كېسىپ ئېيتىشقا تامامەن ھەقلىقمىز.

بىز باتۇرلۇق، قەھرىمانلىق ھەققىدە ئېغىز ئاچساقلا، كۆز ئالدىمىزغا دەررۇلا « كۆكسى ئېيىقنىڭكىدەك، مۇرىسى قارا بۇلغۇننىڭكىدەك، بىلى بۆرىنىڭكىدەك، پۇتى بوقىنىڭكىدەك » يوغان، بەقۇۋۋەت ئەرلەرنىڭ كىلىشى تۇرغانلا گەپ. چىرايى كوسا، پارقىراپ تۇرىدىغان، كىيىمنى قىرلاپ، پاكىز كىيىنىۋالىدىغانلار غىتمەك، خېنىم، چوكان مىجەز دەپ قارىلىدۇ. ھەتتا بۇ خىل قەھرىمانلىق چۈشەنچىسى بىزنىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئىتىمىزگىچە چوڭقۇر تەسىرلەرنى كۆرسەتكەن بولۇپ، بىزنىڭ بەدىئىي قەھرىمانلىرىمىزنىڭ ئارىسىدىن ئورۇق، ئاۋاق، كىيىنىشكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىدىغان بىرەرنى تېپىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. شۇنداقلا، چىرايلىق گالستۇك تاقاپ، قاملاشتۇرۇپ، سىلىق ـ سىپايە گەپ قىلىپ يۈرىدىغان بىرەرنى « مانا بۇ خېلى جىگىرى بار، قورقماس ئەزىمەت يىگىت » دېسە ھېچكىم ئىشەنمەيدۇ. دېمەككى بىزنىڭ نەزىرىمىزدە ئەزىمەت دېگەن يارمىغان كۆتەكتەك بەستلىك، ئاچچىقى پۇراپ تۇرىدىغان، دەسسىسە يەر تىترەيدىغان، ئېغىزىدىن چىرايلىق گەپ چىقمايدىغان، ھە دېسىلا خەقنى سىيىق گەپ بىلەن تىللايدىغان بەڭگى، خوتۇنپەرەس، ياۋا مىجەز بولىدۇ ۋە شۇنداق بولۇشى كېرەك. بىز بۇلارنى ھەقىقىي ۋايىغا يەتكەن ئەردە بولۇشقا تېگىشلىك جىسمانىي شەرت دەپ قارايمىز. ئەمما شائىرچە بۇنداقلارنىڭ ھەممىسنى ئەركەكلىكى ئېشىپ ـ تېشىپ تۇرغان ئەر دېيىشكە بولمايدىغاندەك قىلاتتى. شائىر « ئەر » دېگەن بۇ ئۇقۇمغا « ئادەم » ئۇقۇمنى پاراللېل قويۇپ تۇرۇپ ئادىمىيلىكتىكى بارلىق ئەقەللىي شەرتلەرنى ئۇنىڭ ۋۇجۇد كالامىغا يۈكلىگەندەك تۇراتتى.

شائىرچە :« ساقال ـ بۇرۇت قويغانلارنىڭ ھەممىسى ئەر ئەمەس ئىدى ؛ بۇغداي تېرىپ زاغرا ناندا قورساق توقلايدىغانلار، يەنى ئۆز ھەققىياتى ئۈستىدە كەسكىن پۇت تىكىپ تۇرالمايدىغانلارمۇ ئەر ئەمەس ئىدى ؛ ئاھ خەلقىم، دەپ دەرد يۇتۇپ دەردنى مەيخانىدىن، ئىشرەتخانىلاردىن ئالىدىغانلار ئەر ئەمەس ئىدى ؛ ‹ ئېتىقاد › ۋە ‹ توغرا يول › ھەققىدە سۆزلەپ قويۇپ، ئەمەلگە چېكىت چاچمايدىغان، ئىچ ـ ئىچىدىن قورۇپ، قاقشاپ

ئۆتكەن، ئۆتىدىغان، ئۆلىدىغانلارنىڭ ھەممىسىنىلا ئەر دېيىشكە بولمايتتى؛ قىلىچتىن قورقۇپ بېشىنى ئەگىۋالىدىغان، كاستيۇم كىيىپ ئەپتىنى پارقىراتقان بىلەن رەپتى سامانىدەك ساپسېرىق تىترەپ يۈرگەنلەرنىڭ ھەممىسىنىلا ئەر دەۋېرىشكە بولمايتتى. ئۇلارنىڭ جايىنامازدا ئىمانى، ئەل ئالدىدا ۋىجدانى، يۈرىكىدە پىغانى، سەپ ئالدىدا مەيدانى، تىغ ئالدىدا تەن ـ جېنى، تومۇرىدا دولقۇنلۇق قېنى، ھاياتىدا ئۆلۈم ھەم شېنى نىسى ئىدى... ».

ئۇ «ئەر» ئۇقۇمىنى «ئىنسان» ئۇقۇمىغا تەڭ، پاراللېل قويغان ئىدى. ئۇ ئەرلەردىلا ئەمەس، ئاياللاردىمۇ، ساقاللىق يۈزلەردىلا ئەمەس، كوسا چىراي، ئىنچىكە بەللەردىمۇ «ئەركەكلىك» بار دەپ قارىغان ئىدى ۋە «ئەركەكلىك» تىن ئىبارەت بۇ سەمەرنى چىن ئىنسانلىقتا تەڭداش سۈپەتتە كۆرۈپ يەتكەن، پۈتۈن ئىشقى بىلەن ئۇنى مەدھىيلىگەن ئىدى. شەمسىدىن تەبرىزى «ئىنساننىڭ ياشىمىقى نە ئۈچۈندۇر؟» دېگەن سوئالغا «ئىنسانىي كامىل بولماق ئۈچۈن» دەپ جاۋاب بەرگەن ئىكەن. بىزنىڭ بۇ مىستېتىك شائىرىمىزمۇ «ئەركەكلىك»نى مەدھىيلەش ئارقىلىق ئىنساندىن ئىنسانىي تاكامۇل ئىزدەيدۇ. بارلىق ئاجىزلىق، روھىي غالىبىيەتچىلىك، مۆرەسسەچىلىك، تەسلىمچىلىك خاھىشىدىن خالىي بولغان كەسكىن، ئوچۇق مىجەز بولۇشنى ھەقىقىي «ئەر»، «ئەركەك»، «ئادەم»، «ئىنسان» بولۇشنىڭ يولى دەپ بىلىدۇ. مۇشۇ يولغا قەدەم ئالغان ھەرقانداق بىر باش ئەگمىسنى «ئەركەك»، «ئوغۇل بالا» دەپ ئاتايدۇ. بولمىسىچۇ؟

قەرز... قەرز...قەرز....

ئەرلەردىكى يوقالغا ئىپپەت.

ـ «ئەرنىڭ ئىپپىتى»دىن

شائىر ئىستېتىك مەنىلەر قاينىمىدا تۇرۇپ ئەرگە «ئىپپەت» تارتۇقلايدۇ. بىزدە ئىپپەت قىزلارنىڭ ئەڭ بۈيۈك ئامانىتى، پەقەت نىكاھ، جامائەت گۇۋاھلىقى ۋە يېتەرلىك مەھر، شەرت ـ ئەھكاملار بىلەن كەلمىش ـ كەتمىشكە ئىككى دۇنيالىق ئىگە بولالىغۇدەك لايىق بىرىگە ھالاللاپ بېرىلىدىغان مۇقەددەس تارتۇق. يۈكسەك دەرىجىدە ئاۋايلاپ ئاسرىلىدىغان ئەتىۋارلىق بايلىق. ئىپپەتنىڭ يوقىلىشى ھايا، نومۇس، ۋىجدان، ئىمان، ئەخلاقنىڭ يوقىلىشىدىن دېرەك بېرىدۇ. ئىپپەتنىڭ يوقىلىشى مەلىكە قىزلارنى دېدەك چۆرىلەردىنمۇ ئۆتە قەدىرسىز ھالغا كەلتۈرۈۋېتىدۇ. ئىپپەت ـ ھاياسى خالىغان بىرىگە بېرىۋېرىدىغان تېگى پەسلەر جالاپ، پاھىشە، بۇزۇق،

شەرمەندە، نومۇسسىز. . . دەپ قارىلىدۇ. ئەسكى چاپانچىلىك ئېتىبارى قالمايدۇ. بۇ بىزدىكى قىز ـ ئاياللىقنى بولغان ناھايىتمۇ يۇقىرى، پاكىز ۋە مەڭگۈ قەدىرلەپ ساقلاپ، داۋاملاشتۇرۇشقا تېگىشلىك بىباھا قىممەت ئۆلچىمى. غوجىمۇھەممەد بۇنىڭغا ياندىش ھالدا «ئەرلەردىمۇ ئىپپەت بار، ئۇ ـ ۋەتەن» دەپ يازىدۇ. شۈبھىسىزكى، شائىر دۇنياسىدىكى «ۋەتەن» ئۇقۇمى ناھايىتمۇ ئىنچىكە، زىلللىشىپ كەتكەن ئىدى.

شائىرنىڭ دۇنياسىدا «ۋەتەن» ساڭا تىنىق بىرەلەيدىغانلىكى ھەرقانداق بىر مەۋجۇداتقا يۈكلەنگەن ئىدى. كىچىكى ئادەمنىڭ ئۆزىدىن تارتىپ چوڭى پۈتكۈل كائىناتقىچە ھەممىسى سىنىڭ ۋەتىنىڭ ئىدى. ئۇ شۇنداق يازغانىدى:

بولمىغاندا «ۋەتەن» دېگەن سۆز،

«دۇنيا» ئىدى ئۇنىڭ ۋەتىنى.

بولمىغاندا «مىللەت» دېگەن سۆز،

«ئادەم» ئىدى ئۇنىڭ مىللىتى.

قايتقۇم كېلەر قەدىم زامانغا،

بولسا دەيمەن دۇنيا بىر ۋەتەن.

ئەتراپىمغا قاراپ ـ قاراپ ئاھ،

ئادەم بولغۇم كەلمەيدۇ بەزەن.

ـ «ئادەم»دىن

ئۇنىڭ كېيىنكى شېئىرلىرىدا ئەكس ئەتكەن «ۋەتەن» ئۇقۇمىنى قاتلاممۇ ـ قاتلام كونكرېتلاشتۇرغاندا تۆۋەندىكىدەك مەنىلەر پايانىغا مەنبە بولاتتى:

سەن ئۆزۈڭگە بىر دۇنيا، بىر ۋەتەن. ئۆزۈڭنى يامان كۆزدىن، ھارام تىلدىن، بەدقىلىق ھوجۇمدىن، ئۆكتەم نوپۇزدىن ساقلا. سەندە مېھرمۇ، قەھرمۇ بولسۇن. چۈنكى سەن يارىتىلىشىڭدىلا كامىل ئىنسان. كامالەت مېھر بىلەن قەھرنىڭ بىرلىكىدە. يارىتىلىشىڭدىكى كاملىقنى يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۆلتۈرۈپ، خورىتىۋەتمە. ۋۇجۇد ـ كالامىڭدىكى يۈكسەكلىك سەمەرىسىگە پاسسىقلىقنى راۋا كۆرمە، ئۆزۈڭنى، ئۆزۈڭ مۇتلەق

مەنسۇپ ۋەتىنىڭنى قوغدىيالمىساڭ سېنى ھېچكىم قوغداپ قالالمايدۇ، خارلىق قارا سايىدەك ئەگىشىپ يېشىڭدىن نېرى كەتمەيدۇ.

ئائىلەڭنى، قان - قېرىنداشلىرىڭنى قوغدا. ئائىلە ئىللىق بىر ۋەتەن. ئاتا - ئاناڭ، خوتۇن - بالىلىرىڭ، قېرىنداشلىرىڭ ساڭا ئامانەتتۇر. ئۆز ئائىلەڭنىڭ شان - شەرىپىنى، خوتۇن - بالىلىرىڭ، ئاچا - سىڭىللىرىڭنىڭ ھاياسىنى، نومۇسىنى قوغداشنى مۇقەددەس بىل. ئائىلەڭگە ياتلارنىڭ ھارام كۆزى قادىلىدىكەن، يۈرىگىڭنىڭ بېغىشىغا تىغ سۇركەلگەن بولىدۇ. خوتۇن - بالىلىرىڭ، ئاچا - سىڭىللىرىڭ يەرگە قاراپ قالىدىكەن، باشقىلارغا بوزەك بولىدىكەن، سېنىڭ ھېچيەردە ئىناۋەت - ئېتىبارىڭ قالمايدۇ. بولۇپمۇ، قىز - ئاياللىرىنىڭ ھاجىتىنى تەلتۆكۈس راۋا قىلىپ ئۇلارنى مۇتلەق خاتىرجەم قىلالمىغان ئەردە قىممەت يوق، ئىپپەت يوق، ئىززەت يوق، ھەرىكەت - ئەمەلدە بەرىكەت يوق!

قەۋمىڭ سېنى ئوراپ تۇرغان بىر ۋەتەن. ئۇنىڭ مەۋجۇتلۇقىغا سېنىڭ خاسلىقىڭ مۆكۈنگەن. قەۋمىڭنىڭ ئالدىدا سەن بىر جەڭچى. قەۋمىڭنىڭ ئار - نومۇسىنى، ئىززىتىنى قوغدىيالمىساڭ سەن ئۆلۈمگە مەھكۇم.

يۇرتۇڭ سېنىڭ ۋەتىنىڭ. ئۇنىڭدا سېنىڭ ئەجداد - بوۋىلىرىڭنىڭ ئىسسىق قېنى، سۆزلەپ تۈگەتكۈسىز ئەجىر - مېھنىتى بار. ئۇنى قوغدا، ياتلارنىڭ پاسىق تاپىنى تۇپرىقىڭنى بۇلغىمىسۇن، ئەجدادلىرىڭنىڭ بېشىنى يانچىمىسۇن. ئەۋلادلىرىڭغا خورلۇق، نومۇس، ساڭا ھاقارەت كەلتۈرمىسۇن.

پۈتكۈل ئىنساننى، تەبىئەتنى سۆي، قەدىرلە. دۇنيا سېنىڭ ۋەتىنىڭ، ئائىلەڭ. كائىناتتا بىرلىك بولمايدىكەن، مەۋجۇتلۇقۇڭ ئەرزىمەس نەرسىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. تەبىئەتتە ئەزەلى يارىتىلما بىر پۈتۈنلۈك مەۋجۇت. مۇقەددەس قانۇنلارغا چېقىلىپ ھەددىڭدىن ئاشما. شۇندىلا ئادەمگە، ئىنسانغا ئوخشاپ زېمىندا پاراغەت كۆرىسەن. تەپەككۇر قىلغۇچى ئىنسانغا ياخشىلىقنىڭ دەرۋازىسى داغدام ئېچىلغان.

شائىرنىڭ پەلسەپۋي شېئىر دۇنياسىنىڭ تەگ - قاتلىمى ئىنساننىڭ، كائىناتنىڭ يارىتىلمىسىدىكى ھېكمەت - پۈتمەتكە بېرىپ تاقىلىدىغان مەنە - مەزمۇنغا باي ئىدى. ۋەھالەنكى، شائىر شېئىر دۇنياسىدىن ئاجرىغىنىدا كۆرىدىغىنى زەيپانلىشىپ كەتكەن بىر توپ ئەر، ئەقىدە - ئېتىقادىدىن ئادىشىپ ھاياتلىقتىكى ئەرزىمەس رەڭدار، ئازغۇن شارەكلەرگە دۇم چۈشكەن توپ - توپ ئادەم دېڭىزى بولاتتى. شائىر شېئىريي دۇنيا

بىلەن زاھىرىي دۇنيا ئوتتۇرىسىدىكى كېلىشتۈرۈپ بولغۇسىز توقۇنۇش كۆچىنىڭ لەرزىسىدە پەرىشانلىق ۋە ئەسەبىلىكنى باسالماي شېئىر ئوقۇشقا، توقۇشقا چۈشۈپ كېتەتتى.

ۋەتەن

ياتار پۈتكۈل ئەركەكلەرنىڭ قەلبىدە

ياتقىنىدەك خەنجەر مەھكۇم غىلاپتا.

- «ئۆزگىرىشچان ھاۋا»دىن

بولار ئىمىش ئەرلەرنىڭمۇ ئىپپىتى،

ۋەتەنسىزلەر كىرەلمەسمىش جەننەتكە،

- «ناخشا»دىن

ئانا دېسە ئۈنىڭ ئالدىغا،

كېلىدۇ ئاياغ ئاستى قىلىنغان يەرلەر.

ۋەتەن دېسە ئۈنىڭ ئالدىغا،

كېلىدۇ ئىپپىتى بوزۇلغان ئەرلەر.

- «غوجىمۇھەممەد»تىن

ئۇ ئۆز خوتۇنىنىڭ ئالدىدا ئەڭ ئەقەللىي مەجبۇرىيىتىنىمۇ ئادا قىلالماي تىرناق تاتىلاپ تۇرغان بىچارە ئەرلەرنىڭ زەيپانە تۇرقىدىن ئېغىر قۇللۇقنىڭ بەلگىلىرىنى كۆرەتتى. ئېچىلىۋاتقان، يالىڭاچلىنىۋاتقان نومۇسلۇق جايلارنىڭ توپاندا يەنە ھېچنەرسە بولمىغاندەك تۇيۇشسىز، بەخىرامان ئۆتىۋاتقان، ئۆلىۋاتقان ئەرلەر، ئۆلارنىڭ تەڭقىسلىق قاپلىغان بىچارىلىكى شائىرغا ئۆتمۈشتىكى ئەرلەرنىڭ نوپۇزى ۋە ھەيۋىسىنى، جەمئىيەتنىڭ ئىجتىمائىي ئادالىتىنى تەڭشەپ تۇرۇشتىكى مەردانىلىكىنى كۆز ـ كۆز قىلاتتى. ئۇ ئەرلەر ئاۋۋال بوزۇلغان، رولىنى يوقاتقان، ئاياللارنى، ئاياللارنىڭ جەزبىسىنى قايىل قىلىش، باش ئەگدۈرۈش كۈچى خورىغان دەيتتى. ئاياللار

شۇڭا ئەرلەردىن تەپتارتىپ قالمايتتى، ۋەھشىيلىشەتتى، كوچىلارغا يالىڭاچ دېگۈدەك ئاقاتتى. ئۆزلىرىنىڭ قۇتراپ تۇرغان ھايۋانىي ھېسسىياتىنى ئەسەبىلىكتىن ئىزدەيتتى، بىر مەھەللىك ئارامغا، روھىي بېسىلىشقا، پۇخادىن چىقىشقا تىرىشاتتى ـ دە، بۇنىڭ دورىلىرىنى كىيىم ـ كېچەكتىن، بولۇشچە ياسىنىشتىن، ئەسەبىلەرچە قىقاس سېلىپ بەزمىخانىلارنى ئاۋات قىلىشتىن ئىزدەيتتى، ئەمما روھىي جەھەتتىن تېخىمۇ قۇرۇپ، غالجىرلىشىپ كېتىشەتتى. قەدىمدە ئاياللار بەگقۇلىدەك ئەرلەرگە قاراپ ھەسرەت، تەلمۈرۈش بىلەن نازغىپ ناخشا غىڭشىغان بولسا، بۈگۈندە ئەرلىرىمىز ياسانچۇق سەتەڭلەرنىڭ كەينىدىن يىغلاپ ناخشا ئېيتىپ رەھىم تىلەيدىغان بولۇشتى. بىر چاغلاردا پۇت ـ قولى، ئەقلى بىلەن خوتۇن ـ قىزلارنى ۋاي غوجام دېگۈزۈپ، قايىل قىلىپ، ئۇنىمسا ئېلىپ قېچىپ بولسىمۇ ئەمرىگە ئېلىپ ئارمىنىغا يېتىپ پۇخادىن چىقىش بىلەن مەيدە قېقىپ جاھان كېزىپ يۈرگەن پۈتۈنسۈرۈك بىر ئەر مىللەتنىڭ بۈگۈنكى قالدۇق ۋارىسلىرى يېلىنىپ ـ يالۋۇرۇپ قىزلارغا ئېرىششنى ئىستەيدىغان، ئالالمىسا ئۆلۈۋالىدىغان، سارغىيىپ دەرد يۇتۇپ يىغلاپ ياتىدىغان بولۇشتى. ئەرلەر بوشىدى، بۇزۇلدى، ئاندىن ئاياللار تاپتىن چىقىپ ئەرلەرنىڭ گەدىنىگە مىندى. ئەرلەر بۈگۈن ئۆزلىرىنىڭ ئەڭ ئىپتىدائىي، يادا تاشتەك مۇقىم ـ پۈتۈك ئىقتىدارىنى بولسىمۇ ساقلاپ قېلىشنىڭ غەم ـ ئەندىششىسدە تىپىرلاپ قالدى... بۇنى قىيامەت، ئەرنىڭ، ئەركەكلىكنىڭ، ئىنساننىڭ قىيامىتى، قورقۇنچلۇق ھالاكەت ئالدىدىكى پۇت ئېتىپ تىپىرلاشلىرى دېمەي نېمە دېگۈلۈك؟ ئۆزىنىڭ ئەڭ ئەقەللىي ئىقتىدارىغا دوختۇرخانىلاردىن، قۇۋۋەت دورىلىرىدىن ھاسا تاياق ئىزدەۋاتقان ئەرلەرگە ۋەتەن، ئەل، مىللەت، ئائىلە، ئايال ئالدىدىكى ئېغىر بۇرچ، مەسئۇلىيەتنى ئىشنىپ ئارتىش مۇمكىنمۇ؟ تىنى، جېنى، قېنى بۇزۇلغان ئەرلەر شەك ـ شۈبھىسىزكى روھى، ئىمانى كاردىن چىققان يارامسىز ئەرلەردۇر. تەن ـ روھ كامىل بولمىسا پەرز قەرزگە ئايلىنىپ ماڭىدۇ. ئەي ئەرلەر... ئەي ئىنسانلار........

قەرز... قەرز...قەرز...

ئەرلەردىكى يوقالغان ئىپپەت...

ـ « ئەرنىڭ ئىپپىتى» دىن

جىنسىيەت ئېلانى چاپلانغان تامدا،

قاقاقلاپ كۆلىدۇ رەھىمسىز ئايال.

دەھشەتلىك بوۋامنىڭ يەتتە خوتۇنى،

مەن موماڭ ئەمەس، دەپ تىترىشەر غال ـ غال.

ـ « سەرسان كۆڭۈل » دىن

ۋەتەنىمۇ ھەم ئايالدۇر بەزەن،

ئىپپىتى بار، ئار ـ نومۇسى بار.

ئەرلەرنى چۈچۈتكەن جىنسىي كېسەل ئېلانى

ئېلان ئەمەس

ئەسەبىلەشكەن رەھىمسىز ئايال

ـ «يىغلىما ئەر»دىن

رەستىنى تىترىتىپ كىلەر ئۇ گۈس ـ گۈس،

ئۆلگىلى ماڭغاندەك ئۆلتۈرگىلى ھەم.

كۆڭلىكى ۋەرت ـ ۋەرت يىرتىلىپ تۇرار،

چىڭقالغان بەدىنىگە چىدالماي ھەردەم.

سەن كىم دەپ سوراشقا بولمايدۇ ئەسلا،

ئۇنىڭچۇن ئانا يەر بېرىدۇ جاۋاب.

ئۇ يۈز يىل بۇرۇنقى پىچاق ئاسقان ئەر،

ۋە يۈز يىل كېيىنكى ئەسلەنگەن ئازاب.

ـ «پىچاق ئاسقان ئەر»دىن

زىمىن يۈرىگى تىنماي داڭ ئۇرار،

تىپتىنچ قەدىمىي يوتقان خارابە.

يارى خەنجەر سوۋغا قىلغان بىر يىگىت،

ئۆلۈۋالدى مۇشۇ سەھەردە.

- « يارى خەنجەر سوۋغا قىلغان بىر يىگىت»تىن

بىر قىز ، ئۆز ئامانىتىنى ھەقلىق يوسۇندا تاپشۇرۇشقا رازى بولغان بىر قىز ئۆز يىگىتىگە خەنجەر سوۋغا قىلدى. ئەينەك - تاغاق ئەمەس ، لاتا - پۇتا ، گۈل ، تورت ئەمەس خەنجەر سوۋغا قىلدى. خەنجەرگە بىر ئەرنىڭ توپ ، ۋەتەن ، ئەل ، ئائىلە ، ئاyال ئالدىدىكى بارلىق ھەققىياتى سىڭىپ كەتتى. خەنجەر قوغداش - قوغدىنىشقا تىمسال ئىدى. ۋەھالەنكى ، يىگىت يارى سوۋغا قىلغان ئەشۇ خەنجەر بىلەن ئۆلۈۋالدى. بىزدە ئۆلۈۋېلىش ناھايتى ئېغىر ، ھار ئېلىنىدىغان ئىش سانىلىدۇ. لېكىن يىگىت ئۆلۈۋالدى. بەلكىم ئۇ ئەر ئۈچۈن ھەممە - ھەممە نەرسىسىنى قۇربان قىلىشقا ھەرقاچان تەييار تۇرىدىغان نامۇسى ساق ، ھاياسى پاك قىز - مەزلۇمەلەرنىڭ ئۈمىد - ئارمىنىغا يۈز كېلەلمىگەندۇ؟! ئائىلە ، ئەلنىڭ ئەمەس ئاتا - ئانىسىنىڭ رازىلىقىنىمۇ يېلىنىپ - يالۋۇرۇپ تۇرۇپ ئالىدىغان لىڭتاسىما بەدبەخلەرگە ئوخشاپ قالغاندۇ؟! ئاياللىنىڭ ھەرقانداق تەلۋىنى راۋۇس قاندۇرۇپ ئۇنى تەگرى دەرگاھىغا بارىدىغان نۇرانە يولنىڭ ئالتۇن شوتىسىغا ئايلاندۇرالماي ئۇنى خارلىغان ، ئالدىدا تىرناق تاتىلاپ تۈگىشىپ كېتىۋاتقان ئەرلەرگە ئوخشاپ قالغاندۇ؟! ۋەياكى ئۆز ھاياسىنى تەئەللۇق بىرىگە ھالاللاپ بېرەلمەي ئەرزىمەس ، پۇچەك ھېسسىياتلارنىڭ ئالدىدا مىچىلداپ ئېرىپ ، بولا - بولماس بىرىنىڭ ئاستىدا پايماللىنىپ كېتىۋاتقان نامەلۇم قىز - چوكانلىرىمىزنىڭ بىرىگە ئوخشاپ قالغاندۇ؟! ئەرگە خىيانەتنى نومۇس ھېس قىلمايدىغان دەرىجىدە ئىمان - ئېتىقادى زەيىپلىشىپ كەتكەندۇ؟! . . . خەنجەرگە ، مۇقەددەس ئامانەت ، ئۈمىد - ئىشەنچكە يۈز كېلەلمىگەن ئىكەن خەنجەردە ئۆلۈش كېرەك. شائىرنىڭ «يارى خەنجەر سوۋغا قىلغان بىر يىگىت»ى ھېچبولمىسا نومۇستىن ئۆلۈۋېلىشقا بولسىمۇ جۈرئەت قىلالىپتۇ ، ئامانەتكە ، ھەققە يۈز كېلەلمەيدىغىنىنى بولسىمۇ تونۇپ ، ئازابلىنىپتۇ ۋە خورلۇقتىن ئۆلۈمنى ئەۋزەل كۆرۈپتۇ. بىزنىڭ خەنجەر ئەمەس خەنجەردىن بۈيۈك ، مۇقەددەس سوۋغاتلىرىمىزنى ئالغان پالۋان سۈپەت نى - نى يىگىتلىرىمىز ئۆزلىرىنىڭ چاكىنا ،

تۇترۇقسىز، بىمەنە قىلىقلىرىدىن ئۆيلىپمۇ قويمايدۇ. ئۇلار يۈزى قىزىرىشنىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى بىلىسە ئىدى، يارەب، بۇ جەمئىيەتتە باشقىچە ئىجتىمائىي كەيپىيات ھۆكۈم سۈرگەن بولاتتى.

ھەتتا، ئەركەكلىككە چەكسىز مەپتۇن بولغان شائىرنىڭ نەزىرىدە تېپتىنچ، ھېچقانداق تۈۋشىسىز، نام ـ نىشانسىز، ئەھمىيەتسىز ھالدا، مۇنداقچە ئېيتقاندا، خامۇشلۇق ئىلكىدە جان تالىشىپ ئۆلۈشمۇ ھېچنەرسىگە ئەرزىمەيتتى، ئېنىقكى ئەشۇنداق ئۆتكەن، ئۆلگەن ئەر دوزاختا مەھكۇم ئىدى.

جىنازىنى كۆتۈردى تۆت ئەر

ئارقىسىدىن ئەگەشتۇق يۈز ئەر

يەتتە كەتمەن توپا تاشلىدۇق

قىلدى روھى دوزاختا سەپەر.

چۈنكى پىچاق غىلاپتا

ئۇ ئۆلۈپتۇ كارىۋاتتا.

ـ « ئۇ ئۆلۈپتۇ كارىۋاتتا»دىن

شائىر شۇلارنى ئويلاپ يەتكەن ئىدى. ئەرلىرىمىز، يىگىتلىرىمىز، بارلىق ئادەملىرىمىز چىرايلىق، پاكىز كىينىسمۇ ئىنسانىي ۋىجدانىغا يۈز كېلەلىگۈدەك ياشىسا بولاتتى. تەرەققىيات كىيىمدە ئەمەس، ئاڭدا، ساپادا ئېلىپ بېرىلىشى، ئىشقا ئېششى كېرەك ئىدى. بىزدە بولسا قانچىلىك تەرەققىلەشكەنسىرى كىندىكلەر شۇنچە ئوچۇق ئېچىلىۋاتاتتى؛ ئىشرەتخانىلار شۇنچە ئاشكارا، ھەشەمەتلىك، ئاۋات بولۇۋاتاتتى؛ ئەخلاقى بۇزۇقچىلىق چېكىگە چىقىپ كېتىۋاتاتتى؛ ئادەم ھاياتىنىڭ چىن ئەسلى مەنىسىدىن يىراقلاپ كېتىۋاتاتتى. شائىر مەدەنىيەتنىڭ بۇ خىل چۈشكۈن يۈزلىنىشىگە قاراپ سوغۇق ھېجىيىپ قوياتتى:

ئاربىلاپ ئەڭ پەسكەش كوچىلار ئارا،

تۈۋلايمەن مانا بۇ بىزنىڭ شەھەر دەپ.

مەسخىرە قىلىمەن مەدەنىيەتنى،

قۇسۇقلار ئىچىدىن چىقىپ ئۆملەپ.

- «ۋاز كېچىش»تىن

ئۇنىڭ مەنە ـ ماھىيەت قالمىغان بەدبەشىرە تۇرمۇشقا پۈتۈن ئەسلى ـ ۋەسلى بىلەن دۇم چۈشكەن ئەھلى ئىنسانغا قاراپ ۋارقىرىغۇسى كېلەتتى:

كۆزۈڭنى ئاچ، قۇياش ساڭا پاتماقتا،

تىلىڭنى تاپ، ئىسمىڭنى ئېيت دۇنياغا.

- «غېرىب»تىن

ئۇ بوش پىچىرلاپ شۇنداق دېگەنىدى :«ئەمدى ئۆزۈڭگە قالدىڭ ئەر». شۇنداق ھەممە ئۆزىمىزگە قالدى، ھەممىمىز ئۆزىمىزگە قالدۇق.

مەن شېئىر يازمەن ئۆلۈپ ئولتۇرۇپ

بىز غوجىمۇھەممەدنىڭ شېئىر دۇنياسىنى تىنتىپ باقىدىغان بولساق، ئۇ ئىپادىلىگەن مەنە ـ مەزمۇن «ئەركەكلىك» ئىچىدىلا توختاپ قالمايدۇ. بىز «ۋەتەن»، «ئادەم»، «جىنايەت»، «مۇھەببەت» ئۇقۇملىرىنىڭ غوجىمۇھەممەد شېئىر دۇنياسىدا ئۆزگىچە ئىپادە، مەزمۇن ئىزچىللىقى پەلسەپىۋى تېرەنلىك ۋە خىلمۇ خىل يۇقىرى ئىستېتىك چوڭقۇرلۇق ھاسىل قىلغانلىقىنى تونۇپ يېتەلەيمىز. بۇ قانچىلىك تەتقىق قىلساق، ئىزدەنسەك ئەرزىيدىغان تېما. ئەمما يەنە بىر پاراڭ تېمىسى ھەققىدە ئاز ـ تولا گەپ سېتىش ئۇنىڭ شېئىرلىرىغا يۈزلىنىشتە تېخىمۇ ئەھمىيەتلىك بولۇشى مۇمكىن. «غوجى شېئىرلىرى نېمىشقا پۇراق، تىنىق، ئىپادىلەش جەھەتتىنلا باشقا شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىدىن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇرىدۇ؟».

مەن نۇرغۇن ئوقۇرمەننىڭ بۇ ھەقتىكى ھەيرانغا پاتقان زوقمەنلىكىنى ئاڭلىدىم. مېنىڭچە بۇنى تۆۋەندىكى تەرەپلەردىن كۆرۈۋېلىش مۇمكىن:

1 ـ تىل

غوجمۇھەممەد تىل، سۆزنىڭ ئىستېتىك تۈيغۇ بىلەن ماسلىششىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىدىغان شائىرلارنىڭ بىرى. ئۇنىڭ شېئىرلىرىدىكى تىل شېئىرىي كەيپىياتقا ناھايىتمۇ ئەپچىللىك بىلەن ماسلىشىپ كەتكەن. شېئىرىي رىتىم تېز، نەپەس ئىتتىك، شېئىرىي كەيپىيات پەۋقۇلئاددە چېكىگە چىققان بىر تۇركۈم قايناق، ئىسيان پاتقان شېئىرلىرىدىكى شېئىرىي تىل شۇ قەدەر قوپال، كەسكىن ۋە جەڭگىۋار. ئۇنىڭ قوپاللىقىغا غەزەپ بىلەن سۆيۈش سىڭىپ كەتكەن. غەمكىن، يىغلاڭغۇ شېئىرلىرىدىكى تىلمۇ ۋە شېئىرىي مۇھىتمۇ ئۆزگىچە مۇڭلۇق، ئېغىر. ئۇ تىل ئىشلىتىشتە كەيپىياتقا بېرىپ تاقىلىدىغان، شۇنداقلا كىشىلەرگە ئەنئەننى، قەدىمنى ئەسلىتىدىغان، سىلىشتۇرما بايان ئارقىلىق ئۆتكۈر روھىي، مەنىۋىي زىددىيەتنى ئېچىپ بېرىدىغان تىل ۋە جۈملە تۈزۈش ئۇسۇلىنى قوللاندى. سۆزلەرنىڭ قوپاللىق، مەنتىقى زىتلىق ئىچىدىكى بىرىكىشىدىن گۈزەل، مۇڭلۇق، شۇنداقلا ئاچچىق غەزەپ ـ زار تولغان مىسرالار چەشمە بولۇپ تۆكۈلدى.

تىترەپ تۇرارمەن ئوتخانىلەردە،

چاڭقاپ ئۆلەرمەن مەيخانىلەردە.

جانغا جان يىغلار، نانغا نائىلاج،

ھالىم ئاياندۇر دىۋانىلەردە.

ئوتخانىدىكى تىترەش، مەيخانىدىكى چاڭقاش، جانلار ئارىسىدىكى نانسىراش، قانسىراش... بىز بۇ يەردە تولىمۇ ئوبرازلىق، ئەمما يۈرەكنى ئەزگۈدەك ئېچىنىشلىق تەڭقىسلىق، بىچارىلىكنى ھېس قىلىپ بوغۇزىمىز غىققىدە بولىدۇ.

شائىرنىڭ قولىدا سۆزلەر تۈيغۇ غەمزىسىنىڭ تەڭكىشىگە ئايلاندى. تىل كەيپىياتلاشتى، يەنى مېھىر ـ قەھرى بار، كۈلۈپ، يىغلىيالايدىغان تىرىك جانغا ئايلاندى ـ دە، غوجمۇھەممەدنىڭ كۈلپەت ـ نادامىتىنى، ئازاب ـ ھەسرىتىنى، غەزەپ ـ زارىنى ئوخشىمىغان تۈس ـ ئەستە بايان قىلدى. ئۇ ئىشلەتكەن سۆزلەر ئاجايىپ ـ غارايىپ ئەمەس، بەلكى، شۇ قەدەر ساددا، زاغرىۋىي، سىدام. تېخنىكىلىق سۆز ئويۇنى يوق. بۇ خىل ساددىلىق، تەبىئىي تەسۋىرلەش ئىچىدىكى بەدىئىي چوڭقۇرلۇق ئۇنىڭ شېئىرلىرىغا ئۆزگىچە قەدىمىي، كلاسسىك پۇراق ۋە پىكىر تىرەنلىكى بەرگەن بولۇپ، ئۇ كۆڭۈلنىڭ ھارغان، ئاچقان يېرىگە نەخ بېرىپ تەگكەلەيدۇ ۋە كىشىنى ھاياجانلىق

زوققا ئورىيالايدۇ.

غوجىمۇھەممەد شېئىرلىرىدىكى تىل ئۇسلۇبىنى ھېس قىلىش مۇمكىن، دەپ بېرىش ئىنتايىن تەس. بەرھەقكى، تىلغا تىل قىسىق!

.2

كەيپىيات ئىنتايىن گەۋدىلىك. بىز بەزى شېئىرلارنى ئوقۇغان ۋاقتىمىزدا قەلبىمىزدە ھېچقانداق قوزغىلىش ياكى زىلزىلە پەيدا بولمايدۇ. دېمەككى، شېئىردا شېئىرىي ھېس ـ كەيپىيات ۋايىغا يېتەلمىگەن، ئوقۇرمەننىڭ داۋالغۇشقا تەشنا قەلبىگە ھېچقانچە قوزغاتقۇچ سوققا بېرەلمەيدۇ. ئەمما غوجىمۇھەممەدنىڭ ناھايىتى كۆپ شېئىرلىرى تراگېدىك تۈس، سەممىي ئازاب، ئىسيان ـ چوقان، مۇھەببەت، غەزەپ ـ زار تۈيغۇسىنىڭ ئىنتايىن روشەن، ئېنىق ۋە كۈچلۈكلۈكى بىلەن ئالاھىدە خاراكتېرلىنىدۇ. نۇرغۇن شېئىرلارنى يىغلىيالماي يا كۈلەلمەي تەڭقىسلىقتا قالغان دېمىق بوغۇلۇشقا تىمساللاش مۇمكىن. غوجىمۇھەممەد شېئىرلىرىدا مۇڭلانسا كىشىنىڭ ئىچى سىيرىلغۇدەك دەرىجىدە يىغلاپ مۇڭلاندى؛ يىغلىسا ئەتراپتىكىلەرنىڭ ئەس ـ ھوشلىرىنى تىترىتىپ كۆزىنى كەلكۈن باستۇرغىدەك ئېچىلىپ يىغلىيالىدى؛ ئاچچىقلىسا پۈتۈن تېنىنى غەزەپتىن لاغىلداپ تىترىتىپ تۇرۇپ ئەسەبلىرىگە پاتماي چېڭقىلىپ ۋارقىرىيالىدى، تەلۋىلىكى، ئەسەبىلىكى چېكىگە چىقالىدى؛ ئاچچىق غەزەپ ـ مەسخىرىسىنىڭ زەھەرخەندە تۇتەكلىرى ۋۇجۇد ئالەمنى بىر ئالدى.

كىتابخانىلارنىڭ يۈرىكىنىڭ بېغىغا تەگكەن شېئىرلار دەل شېئىرىي ھېسسىيات، كەيپىيات قىيامىغا چىقالىغان شېئىرلاردۇر. بىز نۇرغۇن شېئىرلارنى ھەددىدىن زىيادە يىغلاڭغۇ، چۈشكۈن دەپ ئاغرىنىدۇق، ھەققەتەنمۇ، ئۇلار يىغلىدى، ئەمما يىغىسى ھېچكىمنى تەسىرلەندۈرەلمىدى، ئويلاندۇرالمىدى. قاملاشتۇرۇپ يىغلاشمۇ بىر سەنئەت. غوجىمۇھەممەد راستىنلا ناھايىتى چىرايلىق يىغلىدى. ئۇنىڭ يىغىسىدەك چىرايلىق، سەممىي يىغا ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا كەم تېپىلىدۇ. ئۇنىڭ شېئىرلىرىدىكى ئازاب تۇيغۇسى، چوڭقۇر تراگېدىك لەھزە، چىدىغۇسىز توقۇنۇش، كەسكىن ئىسيان پۇرىقى، مول پەلسەپىۋى پىكىر ـ زىكىر قايىنىمى، شۇ قەدەر ئەپچىللىك بىلەن جۈملە تۈزۈش سەنئىتى، چىرايلىق شېئىرىي مۇھىت ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدىكى مۆئەييەن بىر پەللىگە بەلگە بولۇپقالغۇسى!

ھەقىقەتەنمۇ:

شائىرلىق ئۇ دېگەن سەلتەنەت ئەمەس،

يۈرەكنى ئازابنىڭ ئۇتىغا قاقلاش.

- «ئايرىلىش»تىن

شائىر ئەمەس كۈلدۈرەلمىسە،

شېئىر ئەمەس ئۆلتۈرەلمىسە.

- «غېرىبلىقتا يەتمەس ھېچنىمە»دىن

كۆز يېشىغا بولدۇم پەيغەمبەر

غوجمۇھەممەد مۇھەممەدتىن ئىبارەت بۇ يىغلاڭغۇ شائىر ھەققىدە مۇشۇنچىلىك توختىلىش مېنىڭچە كۇپايە قىلمايدۇ. لېكىن مەن مۇشۇنچىلىك بولسىمۇ توختىلىپ بىزنىڭ مۆھتەرەم شائىرلىرىمىزغا، تەتقىقاتچىلىرىمىزغا ۋە شېئىر ئىخلاسمەنلىرىگە ئارىمىزدا 30غا ئەمدىلا توشقان بىر تىرىك شائىرنىڭ بارلىقىنى، شۇنداقلا ئىقتىساد ئۆزىنىڭ شەپقەتسىز شەپشەكلىكىنى راسا ئاشكارىلاۋاتقان، ئىنسانىي قان - قېرىنداشلىق، مېھىر - مۇھەببەت تۇيغۇسى رەھىمسىزلەرچە چەيلىنىۋاتقان موشۇنداق بىر بەدبۇيي زاماندا غۇربەتچىلىكتىن قان يۇتۇپ ئۆلتۈرۈپمۇ شېئىر ۋە پاكىز ئىنسانىي تۇيغۇلار ئۈچۈن جان بېرىۋاتقان بىر چىن شائىرنىڭ بارلىقىنى بىلدۈرۈپ قويۇشنى ۋىجدانىي قەرز دەپ قارىدىم. بۇ پەقەت شائىرنىڭ روھىي دۇنياسى ۋە شېئىر - تۇيغۇ ئالىمى ھەققىدىكى كىچىككىنە بىر قىردىن ئىبارەت. بىز تېخى شائىر دۇنياسىنىڭ ئىستېتىك مەنالارغا ئالاقىدار تەرەپلىرىگە ھەم شېئىرىنىڭ پايانسىز قاتلاملىرىغا دېگۈدەك چوڭقۇرلاپ كىرىپ بولالمىدۇق. غوجمۇھەممەد ۋە ئۇنىڭغا ئوخشاش نۇرغۇن «بوز»لار بىزنىڭ داۋاملىق ئېچىشىمىزنى، تەتقىق قىلىشىمىزنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. تەكرار - تەكرار ئاگاھلاندۇرۇش كېرەككى، شېئىر ئويغىنىشى كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن ئەڭ ئالدى بىلەن شائىرنىڭ ئويغىنىشى بەرھەقتۇر.

بۇ بىر قىزىقارلىق ھەم ئەھمىيەتلىك پاراڭ تېمىسى بولۇشى مۇمكىن. ئۇ بىر قېتىم مەن بىلەن كۆرۈشكەندە :« ئاپالىمنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ تاپا ـ تەنىسىگە چىدىماي ئەينەككە قاراپ 15 كۈن ئەتراپىدا كۈلۈشنى مەشىق قىلدىم. لېكىن زادىلا كۈلەلمىدىم. بىر بولسا ھېجىيىپ كېتىمەن ياكى تېخىمۇ ئاچچىقلاپ يىغلاپ كېتىمەن» دېگەن ئىدى.

بىز ئۇنى كۈلدۈرەيلىمۇ؟

ئۇنىڭ نېمىشقا شۇنچىۋالا يىغلاڭغۇلۇقىنىڭ سەۋەبلىرى ئۈستىدە ئىزدەنمەي، بىراۋنى ھەدېسلا كۈلكىگە زارلاش ئۇچىغا چىققان ئەخمەقلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس. تىنتىپ باقايلى: ئۇ نېمىشقا يىغلاڭغۇ؟

گەپنىڭ جىگىنى قىلغاندا، شېئىر، شائىر پۈتكۈل بارلىقىنى ئاتاپ، ھەممە ـ ھەممە نەرسىسىنى بېغىشلىغۇەتكەن شېئىر شائىرنى يەپ كەتتى. ئۇ كېچە ـ كۈندۈز شېئىرنىلا ئويلىدى، شېئىر ئىچىدىلا ياشىدى. كەچلىكى شېئىر يازغان شائىر تۈيغۇ دۇنياسىدىكى پىكىر ـ شېئىر قايىناملىرىدىن قۇتۇلالماي ئۇخلىيالماي چىقاتتى. ئۇ ئىلھام پەرىشتىسىنى ئىزدەپ ھالسىرايتتى، تاپاتتىيۇ، قۇتۇلالماي قىينىلاتتى، بوغۇلۇپ، تولغىنىپ چىقاتتى. شېئىر ئۇنى تۇتۇۋېلىپ قانغىچە بوغۇزلاپ ئوينىدى. شېئىر يېزىپ ئىلھامدىن قۇتۇلالمىغان، كېچىلىرى تۈزۈك ئۇخلىيالمىغان شائىرنىڭ كۈندۈزلىرىمۇ قاپىقى چۈشۈك، كەيپىياتى شېئىر ئىچىدە غەمكىن داۋاملىشىۋەردى، شۇندىلا ئەتراپتىكى دۇنيانىڭ ئۆزگىرىش رەۋىشىگە ئارىلىشىپ، ئۆزى بىلەن ئۇنچىۋالا كارى بولماي يۈرۈۋەردى. دۇنياغا شېئىرغا قارىغان كۆز بىلەن قارىغان شائىر دۇنيا ۋە زامانىۋى ئالاقە شەكلى، تۇرمۇش تەرتىپى تەرىپىدىن مەسخىرىلىك ئەخمەق قىلىندى. ئۇ بارا ـ بارا مىجەز، كەيپىيات جەھەتتىنمۇ ئىللاھىي ئىشق، ھەق ۋۇجۇدىغا يەتمەكلىك ئۈچۈن بارلىقىنى ئاتىۋەتكەن، جاھاننى، دۇنيا ئىشلىرىنى تەرك ئېتىپ ئۆز روھىي دۇنياسىنىڭ بىكىك تارچۇقىغا بېشىچىلاپ كىرىپ كەتكەن ئازغۇن سوپىلارغا ئوخشاپ قالدى. شائىر شېئىر بولسىلا بولدى، دەپ ئويلىدى. ئەمما دۇنياغا شېئىرلا، مەنىۋى پىچىرلا ئەمەس، نانمۇ، مەنىۋى پىچىرغا قوۋۋەت، يۆلەك، تىرەك بولغۇچى ئەقلىي زېكىر، ماددىي سېھىرمۇ جاندەك لازىم ئىدى. ئىدىيىسى ھەقىقىي ساغلام، ئادىمىلىكى بىلەن دۇنياغا يۈزلىنەلەيدىغان بىر ئەمەلىي شائىرغا شېئىر، شېئىر يېزىشلا ئەمەس ئائىلە، خىزمەت، تۇرمۇش، ھاياتمۇ زۆرۈر

ئىدى. تۇرمۇشنىمۇ شېئىردەك گۈزەل مۇھەببەت بىلەن كۆيلەش، ھاياتقا شېئىرغا يۈزلەنگەندەك قىزغىنلىق ۋە جەڭگىۋار جۇش بىلەن قاراش كېرەك ئىدى. قۇرساق ئاچ توقۇلغان شېئىر ئاچ كالىنىڭ مۈرىشىگە ئوخشايدۇ. ئەمما چىن شېئىر شائىردىن ھاياتى كۈچى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان بۇقا بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇكى، ئارمىنى بار دەرمىنى يوق، سۈيرىسى بار بىر نېنى يوق بىچارە خىيالپەرەس، غايىۋى شاتۇت بولۇشنى ئەسلا ياقتۇرمايدۇ. ئۆزىنى مۇھتاجلىقتىن ساقلىغۇدەك ماددىي مەئىشەتنى ئۆزىگە تىرەك، سەرمايە قىلالمىغان بىر شائىرنىڭ شېئىرى بەلكىم كارامەت ئىستېتىك سەۋىيە، بەدىئىي پەللە يارىتىپ باشقىلارنى زوقلاندۇرالىشى مۇمكىن، ئەمما شائىرنىڭ ئۆزىنى تېخىمۇ ئىچ مىجەز، غەمكىن، چۈشكۈن، رەسۋا قىلىۋېتىدۇ. مۇتلەق كۆپ ساندىكى ئادەم چىن شېئىر ۋە گۈزەل تۇيغۇلارنىڭ كىشىنى ھاياجانغا سالىدىغان ئىستېتىك پەرۋازىنى يوقسۇللۇق، غۇربەتچىلىك، ئىزىلىش، تەڭسىزلىكتىن تۇغۇلىدۇ، دەپ ئىشىنىدۇ. توغرا، ئىجتىمائىي ئادالەتسىزلىك كىشىلەردە ھەق ـ ناھەق تۇيغۇسىنى ئەڭ كۈچلۈك ئويغىتىدىغان قوزغاتقۇچ ئامىل. ئەمما شېئىرنى دەپ ئۆزى بىلىپ، كۆرۈپ تۇرۇۋاتقان قاراڭغۇ مەھكۇملۇققا ئۆزىنى خالاپ تۇتۇپ بېرىشكە، جاھالەتتىن قاقشاش بىلەنلا بۇيكېتىپ جاھالەتنىڭ ئۆزىنى، ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇش كېرەكلىكىنى ئۇنتۇپ قېلىشقا بولمايدۇ ـ دە. يازغۇچى ـ شائىردا ناھەقچىلىك، زۇلۇم ـ زالالەت ئۈستىدىن شىكايەت قىلىش، زارلاش، غەزەپلىنىشلا بولۇپ، ئۇنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن جان تىكىپ كۈرەش قىلىش ئىرادىسى ۋە ئەمەلىي ھەرىكەت بولمىسا ئۇنىڭ يازغان ـ تىزغىنىنىڭ زادى نېمىگە پايدىسى؟ باشقىلار ئۇنىڭ يازۇلىرىدىن ئىلھام ـ مەدەتلىنىپ نۇرغۇن ئىشلارنى قىلىدۇ، دېيىشىمىز مۇمكىن. ئەمما سەن جان بەرگەن ئىدىيە سېنى بولسىمۇ قۇتقۇزالمىسا باشقىلارنى قانداق قۇتقۇزسۇن؟ زارلاپ ـ زارلاپلا قويۇپ، ئۆزىنى قاپساپ تۇرغان بەدبەشىرىلىكنى بىتچىت قىلالماسلىق سېپى ئۆزىدىن روھىي غالىبىيەتچىلىكتىن ئىبارەت. بىزدە شۇنداق بىر مەسخىرىلىك ئىپادىلەش بار: « ئويغان، ئويغان دېدى بىر مەست، ئاندىن ئۇخلاپ قالدى». خەقنى تىنەپ ـ تەمتىرمەي ئادەمدەك تۇرۇڭ ياشاشقا تىنماي دالالەت قىلىپ تۇرىدىغان شائىر ئۆزى ئۆزىنىڭ ئەڭ ئادەتتىكى تۇرمۇش ھاجەتلىرى ئالدىدا بويۇن قىسىپ قالسا، بۇنى ئۆزى يازغان، ئەقىدە قىلغان شېئىرغا قىلىنغان ئەڭ چوڭ يۈزسىزلىك، خائىنلىق دېمەي ئامال يوق. يەنە كېلىپ شېئىر، شېئىرىي تۇيغۇ، چىن ئادىمىي ھېسسىياتلار پۇل ـ مال بىلەن قەتئىي كېلىشەلمەيدۇ دېسە، مەن ئىللا ـ بىللا ئىككى دۇنيا ئىشەنمەيمەن. يېتەرلىك مەئىشەتنى رەت قىلىدىغان ئىدىيىدە جەزمەنكى ئېغىر مەسلە بار، بۇنداق ئىدىيىگە جان بەرگەن

قەۋم، مىللەت، دۆلەت دۇنيادىن قۇل پۈتى ئۆتسە ئۆتىدۇكى، ئۇلارنىڭ مەدەنىيىتىدە، سانائىتىدە، ئومۇمى ساپاسىدا ئىلگىرىلەش بولمايدۇ. بەختىنىڭ ئومۇمىي پۈتۈنلۈكگە ئارقىسىنى قىلىۋالغانلاردىن سائادەت تۆت پۇتلاپ قاچىدۇ. ئابدۇقادىر داموللام، مەمتىلى ئەپەندى، ئابدۇخالىق ئۇيغۇرىلار مۇرەسسە تەلەپ قىلمايدىغان ئۇلۇغ شائىرلاردۇر. ئۇلارنىڭ ھاياتى بولسا تراگېدىك تۈس پەۋقۇلئاددە زور دەرىجىدە چېكىگە چىققان، ئىسيان بىلەن تولۇپ ـ تاشقان، دەۋرنىڭ بارلىق ئەپتىبەشىرىسىنى ئۆزىگە تولۇق مۇجەسسەم قىلغان ناھايىتمۇ ئۇلۇغ، گۈزەل شېئىرلاردۇر. ئۇلار شېئىر يازدى، ئەمما شېئىردەك ياشاشنى ھەممىدىن ئەۋزەل بىلدى. رېئاللىقنى ئۆزگەرتىپ زۇلۇمنى يوقىتىشنى، ئومۇمىي توپ ئۈچۈن ھەقىقىي، رېئال ئەرك ئىزدەشنى ئۆز ھاياتىدا يېزىشقا تېگىشلىك بىردىنبىر مۇقەددەس شېئىر دەپ بىلدى ۋە قەلەمنىمۇ تەڭ ئىشقا سالدى. مېنىڭچە رېئاللىقنى ئۆزگەرتىش يولىدا بېسىلغان مۇۋەپپەقىيەتلىك بىر قەدەم بىر گۈزەل شېئىر. باستۇرۇپ كېلىۋاتقان دۈشمەننى كۆرۈپ «دۈشمەن كەلدى» دەپ ۋارقىراش ۋە ئۇنى تىللاپ، قارغاپ، سۆكۈپ پايتىمىسنى پېتەك قىلىۋېتىش نۇرغۇن ئادەمنىڭ قولىدىن كېلىدۇ. ئەمما دۈشمەننى قانداق يوقىتىش ھەققىدىكى پىلان ـ تەدبىر ۋە ئەمەلىي جانپىدالىق خالىغان ئادەمنىڭ قولىدىن كېلىۋەرمەيدۇ. بىزگە ئېغىزىدا شەھەر ئالىدىغان ئۇلۇغ غايىشۇناسلار ئەمەس، يولدا پۇتلاشقان كىچىككىنە تەمەچىنى ئېلىۋېتىشنى بولسىمۇ چىن دىلىدىن ئىستەيدىغان، قىلىۋاتقان ئىشى ھەققىدە ۋارقىراپ ئالەمگە سۈرەن سالمىسىمۇ قول سېلىپ، باش چۆكۈرۈپ ئەمەلىي ئىشلەشنى ئەۋزەل بىلىدىغان ئادەملەر بەكرەك كېرەك. بىزنىڭ زىيالىيلىرىمىز بار كۈچ

يوقارقى ئەسەرلەر يازغۇچىلار توردىن رەتلەنگەن.